T. C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Franz Brentano'da İntentionalite Anlayışı

Ece Aydoğdu

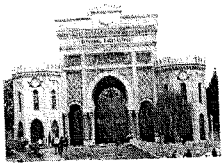
2501090194

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren

İstanbul 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **FELSEFE ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501090194** numaralı **ECE AYDOĞDU'nun** hazırladığı **"FRANZ BRENTANO'DA İNTENTİONALİTE ANLAYIŞI"** konulu **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **20.09.2011 SALI** günü **saat:14.30**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....kabulü.....'ne (1) **OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞUYLA~~** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.HÜSEYİN SARIOĞLU	Kabulü	
DOÇ.DR. ENVER ORMAN	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR. UĞUR EKREN	kabulü	
YRD.DOÇ.DR. YÜCEL YÜKSEL	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR. ŞENAY KARA	Kabul	

Adres: Besim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokağı 34452 Beyazıt/İstanbul
Tel: 0212 440 00 00 / 14219-14220-14221-14222-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 03 40 e-mail: sbe@istanbul.edu.tr

Franz Brentano'da İntentionalite Anlayışı

Ece Aydoğdu

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 19.yy sonu ve 20.yy'ın ilk dönemlerinde Franz Brentano'nun Aristoteles ve Skolastizm'den devşirip farklı bir yorum katarak geliştirdiği intentionalite anlayışının, çağının felsefe koşullarında ne anlama geldiğini ve kavramı çalışmalarına konu etmesini sağlayan faktörleri araştırmaktır. İncelememizde intentionalite kavramının tarihi gelişimiyle birlikte Brentano felsefesindeki önemine ve aynı zamanda Brentano'nun felsefe ve kendi çalışmaları için belirlediği yöntem olan tasvirci psikolojinin açıklamasına yer verilecektir.

The Understanding of Intentionality in Franz Brentano

Ece Aydoğdu

ABSTRACT

The aim of this study is to inquire what the understanding of intentionality that Brentano developed by making a different comment, means in the period of late 19th century and early 20th century for Franz Brentano who gained it from Aristotle and Scholastics, in the philosophical conditions of his age and also to inquire the factors which provide the concept as Brentano's subject matter. In our enquiry the importance of the concept of intentionality in Brentano's philosophy will be taken place with its historical development and also there will be an explanation about the method of descriptive psychology which Brentano determined for philosophy and his studies.

ÖNSÖZ

'Franz Brentano'da İntentionalite Anlayışı' başlıklı bu çalışmada Çağdaş Felsefe'nin önemli çalışma alanlarından biri olan fenomenolojideki intentionalite kavramının tarihi gelişimini ele alarak, kavramın özellikle ona anlam kazandıran 19.yy Alman düşünürü Franz Brentano felsefesindeki yerini belirlemeye çalıştık. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde kavramın etimolojik kökeni üzerinde durulmuş ve felsefe tarihinde hangi sorunlar paralelinde kullanılageldiğine değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde kavramın Franz Brentano felsefesinde hangi amaç doğrultusunda, ne şekilde kullanıldığını açıklamak üzere, Brentano'da bu çalışma konusunun oluşmasında hangi etkenlerin rol oynadığını inceledik. Bu etkenler arasında önce Brentano'nun akademik çalışmaları ve felsefi ilgilerinin oluştuğu ortamı sonrasında Aristoteles ve Ortaçağ felsefesinde yoğunlaşmış bu ilgileri inceledik. İntentionalite anlayışının temel taşı olan psişik fenomeni fizik fenomenden nasıl ayırt ettiğini ve intentionalite'yle alakalı iki farklı kavram olan intentional içsel varoluş (inexistence) ve intentional bağıntıyla (relation) birlikte Brentano'nun reism olarak adlandırılan son dönem felsefe anlayışındaki değişimler hakkında ilgi verdik. Çalışmamız boyunca ana kaynaklarımızı Türkçe'de çevirisi olmayan *Empirik Açıdan Psikoloji* ve öğrencileri tarafından çalışmalarının derlendiği *Tasvirci Psikoloji* adlı kitapları oluşturmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Brentano'nun felsefenin sağlam ve bilimsel temeller üzerinde ilerleyebileceği ve kendi çalışmalarında da kullandığı tasvirci psikoloji yöntemine değindik. Tasvirci psikolojinin o dönemdeki deneysel psikoloji anlayışıyla farklılıklarını ortaya koyarak iç algı yöntemi üzerinde durduk.

Çalışmanın konusunun oluşturulmasından, son halini almasına kadar, Franz Brentano ve felsefesiyle ilgili çalışmalarını uzun zamandır sürdüren, gerek kaynaklar, gerek çeviriler ve gerek konunun anlaşılması bakımından tüm birikimini benimle paylaşan, çalışmam süresince bana her türlü sorunumda destek olan, kişisel

ve entelektüel gelişimimde önemli katkıları olan çok değerli hocam Yard. Doç. Dr. Uğur EKREN'e, bu yolda yaşadığım zorlukları benimle birlikte paylaşan, bütün başarılarımda ve başarısızlıklarımda yanımda olan annem Neşe Gülay AYDOĞDU'ya ve hayat arkadaşım Tuna ŞAROĞLU'na içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Öz iii

Abstract..... iv

Önsöz..... v

İçindekiler..... vii

Kısaltmalar Listesi..... ix

Giriş..... 1

1. İntention Kavramının Tarihi..... 4

1.1 İntention Kelimesinin Kaynakları..... 4

1.2 İntention ve İntentionalite Kavramlarının Ortaçağ ve Skolastik Felsefe'de Kullanışları..... 4

1.3 Çağdaş Felsefe'de İntention ve İntentional Kavramları..... .. . 10

2. Franz Brentano'nun İntentionalite Anlayışı.....20

2.1 Franz Brentano'nun Hayatına Genel Bir Bakış 20

2.1.1 Hayatı..... 20

2.1.2 Eserleri 23

2.1.3 Brentano Okulu..... 26

2.1.4 Viyana Yılları 29

2.2 Franz Brentano'da İntentionalite Kavramının Kaynakları..... 32

2.2.1 Brentano Felsefesinin Kaynakları 32

2.2.2 Brentano ve Aristoteles İlişkisi..... 37

2.2.3 Brentano'nun İntentionalite Kavramının Skolastik Kökenleri..... 45
2.3 Franz Brentano'da İntentionalite Kavramı 48
2.3.1 Psişik ve Fizik Fenomen Arasındaki Ayrım..... 51
2.3.2 İntentional İçsel Varoluş (Inexistence) ve İntentional Bağıntı (Relation) 60
2.4 Reism Dönemi 62
3. Franz Brentano'nun Yöntemi: Tasvirci Psikoloji.....65
Sonuç.....74
Kaynakça..... 79

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.: Aynı eser/yer

a.g.e.: Adı geçen eser

Bkz.: Bakınız

Ed. by.: Editör/yayına hazırlayan

Karş.: Karşılaştırınız

p./pp.: sayfa/sayfalar

s.: sayfa/sayfalar

GİRİŞ

"Brentano kimdir?" diye soracak olursak, felsefe tarihçileri alışıla gelmiş bir şekilde onu 19.yy'ın geç dönemlerinin, başta Trendelenburg olmak üzere, sonraki dönemlerde Schwegler, Zeller ve Bonitz tarafından sürdürülen Aristotelesçi bir Rönesans yanlısı olarak görmüşlerdir. Bunların yanında Brentano'yla ilgili olarak bilinen en yaygın şey, Edmund Husserl'in hocası olmasıdır. Brentano, öğrencisi Husserl'in fenomenolojisinin öncüsü ve tam bir intentionalite kuramı olmasa da intentional bağıntı öğretisini geliştirmesiyle intentionalite'nin kuramcısı olarak görülmüştür. Brentano, bir yanda kuvvetli bir klasik alt yapıyla felsefeci ve metafizikçi diğer yandan tasvirci bir psikolog, Fechner'ci psikofiziğin eleştiricisi ve en ünlü üç öğrencisi olan Stumpf, Meinong ve Ehrenfels'in çalışmalarıyla *Gestaltpsychologie*'sinin öncülerinden biri olarak görülmüştür. Peki bu yönelimler nasıl uzlaştırılabilir ve Aristotelesçilik, Skolastizm, empirik psikoloji ve deneyimcilik Brentano'nun düşüncelerine nasıl tesir etmiştir?[1]

Brentano'yu kısaca bir Aristotelesçi ya da bir Skolastik veya pozitivist olarak sınıflandırmak doğru olmayacaktır. Onu okuyan kişinin ilgisine göre Brentano karşımıza zaman zaman bir Aristotelesçi ya da bir Thomasçı, Ortaçağ'dan günümüze gelen bir düşünür, deneysel bir psikolog, dilbilimci ya da bir teolog, analitik felsefenin öncüsü ya da bilmece yazarı ve satrançta yeni bir hamlenin[2] kâşifi olarak çıkacaktır. Öte yandan kültür tarihçileri onu Katolik bir filozof olarak tanıtmışlardır. Brentano'nun Katolikliği öncelikle kişisel hayatına yansımıştır. Sonra bu durum, akademik konumuna (çünkü o zamanlar Almanya'daki felsefe fakülteleri Protestan'dı), felsefesinin içeriğine ve çıkış noktasına yansımıştır.

---

[1] Bkz.: Liliana Albertazzi, **Immanent Realism, An Introduction to Brentano**, Volume 333, Springer, Netherlands, 2006, s.: 7.

[2] Bugün hala satrançta 'Brentano hareketi' diye adlandırılan *Verteidigung der Spanische Partie* (İspanyol savunması) isimli bir hamle çeşidi bulunmaktadır. Bkz.: **A.e.**, s.: 5.

Brentano'nun Ortaçağ'dan kaynak alan bir felsefe tarihi altyapısıyla felsefeye uygun, kesin ve tam bir metot arayışı ilkesi, onun psikolojiye empirik yaklaşımında kendisini göstermiştir. Fakat burada geçen empirik kelimesi günümüzde kullanıldığı anlamda kullanılmamaktadır. Brentano'ya göre bütün bilgi deneyim üzerinde temellenmektedir ama bu deneyim üçüncü bir kişinin bakış açısından meydana gelmemektedir. İşte bu noktada Brentano'nun empirizmi günümüzün standart empirik bilimlerinden ayrılmaktadır. Onun için empirik açıdan psikoloji, birinin iç algısında, birinci kişinin bakış açısından doğrudan bir şeyi deneyimlemesidir. Psikolojinin bağımsız bir bilim dalı olma çabasında olduğu bu dönemde Brentano genetik ve empirik yani ona göre tasvirci psikoloji arasındaki ayrımları yapmıştır. Bu ayrımlar Husserl'in fenomenolojik yöntemi oluşturması üzerinde etkiler yaratmıştır. Brentano ve sonrasında Husserl, intentionalite kavramıyla, onun bütün psişik etkinliklerdeki stratejik rolünü belirleyip, Analitik felsefenin en önemli çalışma alanlarından biri olan fenomenolojide en ön sırada yerini almasını sağlamışlardır.

Çalışmamızda kendimize hedeflediğimiz şey birinci bölümde Brentano'nun öncüsü olduğu bu kavramın Ortaçağ ve Çağdaş felsefedeki kullanımlarını tartışıp, farklılıklarını ve benzerliklerini tarihi bir bağlamda göstermekti. İntention kavramının pratik kullanımının dışındaki anlamının Skolastik'te, Çağdaş felsefede Brentano ve Husserl'de hangi anlamlarda kullanıldığını göstererek aradaki en belirgin farklılıkları ortaya çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Brentano'nun felsefesini etkileyen ve oluşmasını sağlayan unsurlar bağlamında Brentano'nun eğitiminde de daha çok ilgi duyduğu Aristoteles ve Skolastik felsefeyle olan ilişkisini tartıştık. Ünlü intentionalite öğretisi için anahtar rol oynayan psişik fenomenin fizik fenomenden ayrıldığı yönleri tartışarak intentionalite'nin alt kavramları olan intentional içsel varoluşu ve intentional bağıntıyı açıklayarak Brentano'nun son dönem felsefi görüşü reism'i yani tek tek bireysel şeylerin varolabildiği tezini inceledik.

Son olarak üçüncü bölümde Brentano'nun intentionalite anlayışının temel öğeleri olan psişik gerçekliklerimizin tasviri olarak açıkladığı psikolojinin onun için nasıl kesin bir bilim olarak felsefenin yöntemi haline geldiğini tasvirci psikoloji başlığı altında irdeleyerek, Brentano'nun intentionalite çalışmasındaki yerlerini belirttik. Aynı zamanda, döneminin başka bir önemli kavramı olan iç gözlem yerine Brentano'nun tasvirci psikolojide kullanılması gereken yöntem olarak ileri sürdüğü iç algının, iç gözlemle farklarını ortaya koyarak Brentano felsefesindeki anlamı üzerinde durduk.

Çalışmamızı yaparken karşılaştığımız güçlükler arasında Brentano'nun eserlerinin çoğunun basılmamış ve basılanların da Türkçe çevirilerinin olmaması, Brentano'nun ülkemizdeki felsefeciler tarafından pek tanınmaması ve dolayısıyla onunla ilgili çalışmaların bulunmaması yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın Brentano ve felsefesi hakkında bir başlangıç yolunu aydınlatmış olduğunu ummaktayız.

Çalışmamız intentionalite kavramının anlaşılmasına yardım ederek kavramın felsefe tarihindeki konumunu Brentano'nun perspektifinden bakarak anlamlandırmayı hedefleyerek, ulaşmak istediği noktaya varmıştır.

1. İNTENTİON KAVRAMININ TARİHİ

1.1. İntention Kelimesinin Kaynakları

İntention kelimesi Latince'de niyet anlamındaki *intentio*'dan gelir. Kelime, Latince *intendere* (*katılmak*) fiilinden türetilmiştir. Bu fiil herhangi bir hedefe ya da nesneye yönelmiş olmak anlamına gelir. *İntentio*, Roman dillerindeki *entendre*, *intender*, *entender* kelimelerinin etimolojik kaynaklarıdır. Yine Latince *tendere* (*eğilimde olma*) fiilinden türeyen *intentionalite* (*intentionality*) ise Latin etimolojisinde yönelmiş olma idesini belirtir. İntention dilimizde günlük kullanımda, pratik anlamda amaç, niyet, bir şey yapmak için ona yönelme anlamına gelse de pratik anlamının dışında kullanımını ya da başka bir deyişle teorik olarak kullanımını felsefede buluruz. Zihnin bir şeye yönelme durumunu anlatmak için kullanılan bu terim, çalışmamız sırasında da değineceğimiz gibi Ortaçağ Skolastik Felsefesi'nden türetilmiştir. İntention kelimesinden türetilen ve dilimizde yönelimsellik olarak çevrilen intentionalite (intentionality) teriminin felsefi kullanımının genel olarak bize ifade ettiği şey ise bir nesneye yönelmişliktir.

1.2 İntention ve İntentional Kavramlarının Ortaçağ ve Skolastik Felsefe'de Kullanışları

Tarihte ilk olarak intention kavramıyla bağlantılı olarak *intentio*'nun Ortaçağ'da kullanıldığını görürüz. Felsefedeki kullanımına gelmeden önce kavram, ahlak teolojisinin çeşitli sorunları, dogmatik hukuk ve doğa bilimleri[3] alanlarında kullanılmıştır. Kavramın kaynaklarını aynı zamanda Stoalılar'da[4] ve Roma

[3] Bkz.: Klaus Hedwig, "**Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept**", **Philosophy and Phenomonological Research**, Vol.39, No.3 (Mar., 1979), s.:326. Ortaçağ biliminde özellikle Oxford Grosseteste Okulu'nda *intentio* kavramı varlığın dinamik görünümünü, *multiplicatio specierum*'u (*türlerin çoğalmasını*) yorumlamak için kullanılmıştır.

[4] **A.e.**, s.: 327. Cicero ve Seneca *intentio* terimini Stoa kavramları olan *tonos* ve *to hegemonikon*'a uygulamışlardır.

Hukuk'unda, Arap ve Yunan Felsefeleri'nin Latince çevirilerinde[5] bulabiliriz. Ayrıca Skolastik'in erken dönemlerinde Scotus Erigena Yunanca *kataphasis* (*doğrulama*) kelimesini *intentio* olarak tercüme etmiştir.

12 ve 13. yy İslam düşünürlerinden İbn-i Sina'nın çevirilerinde Yunanca *eidos* kavramına gönderme yapan *ma'na*[6] terimine Toledolular tarafından (Dominicus Gundissalinus ve Johannes Hispalus) *intentio* olarak karşılık verilmiştir. İbn-i Sina'da *intentio* daha çok sadece bir kelimenin anlamı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda İbn-i Sina, Aristoteles mantığı üzerine yaptığı yorumlardan yola çıkarak *intentio* kavramını *intentio primo* ve *secundo intellecta* şeklinde birincil ve ikincil olarak ayırmıştır. *Primae intentiones* (*birincil yönelimler*) ile bilginin nesnesi, *intentiones secundae* (*ikincil yönelimler*) ile de tümel, cins, tür, farklılık (*differentia*) gibi bilinen ya da gönderme yapılan şey üzerine yüklediğimiz *intentiones logicae*'lere işaret edilir.[7] Buna Skolastik Felsefe'nin adcılarla gerçekçiler arasında geçen ünlü tümeller tartışmasından yola çıkarak örnek verebiliriz. Sözgelimi, tekil "keçi" kavramı doğrudan tek tek keçilerle ilişkili olduğundan birincil bir yönelimken, keçi türünü belirten tümel "keçi" kavramı öncelikle bizim birincil yönelimimizle ilişkili olduğundan ikincil bir yönelimdir. Görüldüğü gibi *intention* kavramıyla Skolastik'te sadece mantık ve epistemoloji alanında karşılaşıyoruz. Yüksek Skolastik'te ise kavram, bilginin türler öğretisiyle yakın bağlantısıyla karşımıza çıkıyor.

İntention kavramının tarihiyle ilgili daha detaylı bilgileri Thomas Aquinas felsefesinde bulabiliriz. Thomas Aquinas, *intentio* kavramını açıkladığında

---

[5] **A.e.**, s.:327. Yunan terimleri *skopos*, *telos*, *taxis*'ten başka *intentio*'nun Latince çevirileri üzerinde kapsamlı bir çalışma yoktur.

[6] *Ma'na*'nın dışında bir başka ilgili terim de *Maqsad*'tır. Türkçe'de de kullanılmakta olan kelime niyet anlamına gelmektedir. Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 110.

[7] İslam Felsefesi'ndeki *prima* ve *secunda intentio* arasındaki ayrım Aristoteles'in birincil ve ikincil töz (substance) öğretisiyle ilişkili olabilir. *Secundae intentiones*, ikincil tözler (substance) gibi türetilmiş, ikincil bir varlığa sahiptir. Bu, *secundae intentiones* (ya da *intelligibilia*) için 'quorum esse est in intellectu tantum' diyen İbn-i Rüşd tarafından açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 111.

kelimenin pratik anlamı için *actus voluntatis*[8]'i göz önünde bulunduruyordu. Aquinas'ta *intention*, *intentio prima* olarak da düşünülen, bilinen şeyden yani *res*'ten (*şey*) ayırt edilmiştir. Bu yüzden ruhta özümsenen *benzerlikler*, *similitudines* ya da *imajlar* (*imagines*) olan *intentione, res*'i temsil eder ya da onu tekrar sunar. Ayrıca Aquinas *species*'i *(türler)* ya da *forma rerum*'u *intentio* ile eş anlamlı olarak kullanır. Burada ilk ve en önemli olarak *intentiones*, bilgiyi (duyusal ya da anlaşılır) sınırlayan (terminate), bilgiyi hedefleyen insan zihnindeki şeylerin izleri, bilişsel imajlarıdır. Bu yüzden *intentiones*, bilinen nesnelerin kendilerini değil, bilinecek nesneleri elde etme anlamındadır. Burada *intentio*'nun Thomasçı türler öğretisi (species theory) olarak bilinen bilgi öğretisiyle, yakından ilgili olduğu açıktır.

Yukarıda verilen bilgilere ek olarak, sadece Thomasçı bilgi kavramı bağlamında anlamlı ve anlaşılabilir olan *intentio*'nun alt türleri bulunmaktadır. *İntentio sensibilis* ya da *intentio formae sensibilis*[9], zihinde *materia* olmadan kabul edilen algılanabilir nesnenin formu olan *species sensibilis*'e denk gelmektedir. Diğer bir alt tür, *intentio intelligibilis*'tir. Bu da *intellectus*'taki *species sensibilis*'le örtüşen *species intelligibilis*'le benzerdir. Üçüncü tür *intentio* olan *intentio intellecta*[10]'dan *Summa Contra Gentiles*'te bahsedilmiştir. Bu, bilginin sona erdiği yerde, anlayış gücünün, edilgen olarak zihne alınan *species intelligibilis*'ten aktif olarak oluşturduğu en son bilişsel imajdır (*terminus*) ('id quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta'). Bu *intentio intellecta* da bir benzerlik, bir *similitudo* ya da *imago*'dur. Bu bağlamda Aquinas'ta kullanılan teorik *intention*[11] ile bilginin kopya öğretisi arasında yakın bir ilişki olduğunu doğrulayabiliriz. Örneğin bunu şu şekilde gösterebiliriz: *intentio intellecta* aynı zamanda iç dünya ve kavram anlamına gelen

---

[8] **A.e.**, s. 109. Summa Theologica, 1, 2q, 12a, 1c. 'ıntentio est operatio intellectus et voluntatis, quae so movet ad dandum complementum desideratae et intellectae rei'.

[9] **A.e.**, s.: 111, Summa Theologica 1, 1 78a, 3c.

[10] **A.e.**, s.: 112, *Summa Theologica* (1, q 85q 1 ad 4)'da sadece *intentio intelligibilis* ya da *species intelligibilis* görülür.

[11] Daha fazla bilgi için bkz.: O. Faruk Akyol, **Thomas Aquinas, Doctor Angelicus, Hayatı, eserleri ve Düşüncesi**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, s.:130,131.

verbum interius olarak gösterilir ve bir soyutlama ürünü olarak sunulur.[12] Daha ontolojik bir anlamda Aquinas bir de *intentiones logicae*'lerden bahseder. Bunlar özellikle Aristoteles'in kategorilerini içeren, temel öncül mantık kavramları *intentiones secundae* ile maddesel olarak örtüşürler. Aslında *intentio logicalis* Skolastik mantığındaki temel bir terimdir.

Thomasçı bilgi öğretisi tüm Ortaçağ dönemine hâkim olamamıştır. Özellikle Skolastisim'in sonraki döneminde yeni kavramlar, eski kavramlar üzerinden gelişmiştir. *Prima* ve *secunda intentio* arasındaki ayrımı içeren teorik *intention* öğretisi bir talihsizlik olmuştur. Dönemin düşünürleri, özellikle bilgi öğretisinde gitgide artarak önemli bir kavram haline gelen türler öğretisinden sonra bu kavramla ne yapacaklarını tam bilememişlerdir. Bazen *intentio* bugün sıklıkla kullanılan, 'içerik' (content), 'düşüncenin nesnesi' (object of thought), 'tasarım' (presentation) ya da çok belirsiz bir anlamda 'kavram' (concept) ile aynı anlama gelse de (örneğin, *intentio generis* 'genus'la eş anlamlı bir ifadedir) teorik anlamda *intentio* teriminin (daha bir çok Skolastik terim gibi) modern felsefeye miras kalmaması şaşırtıcı değildir.

Thomas Aquinas dışında *intention* kavramı bir etkinlik (act) yani actus rationis (actus intellectus) olarak karşımıza ilk olarak Dun Scotus'ta çıkar. Aslında Dun Scotus da geleneksel *intentio prima* öğretisini mantığın uygun nesnesi olarak *res intellecta* ve *intentio secunda* diye Aristotelesçi-Thomasçı bilginin türler öğretisi bağlamında devam ettirir. Geleneksel öğretiden yola çıkarak geliştirdiği ve *Questions*'ın sonunda tutarsız çıkarım edimini, *actus rationis* ya da *intellectus* olan ve bizi *primae intentiones*'e götüren *intentio secunda* olarak belirlemiştir. Böyle bir kavram, edim öğretisini benimseyen Thomasçı Hervaeus Natalis'te[13] daha anlamlı olabilirdi. Ona göre *intentio* öznede bulunan, nesneyi sunan ve nesneye yönlendiren

---

[12] **A.e.**, s.: 112, *Summa Contra Gentiles* IV, 11. *Verbum interius* kuramıyla alakalı olarak *Summa Theologica*, 1, q. 27 al c, ve 1. 34 a. 1 c. 1'e bakılabilir: 'Illud ergo proprie dicitur verbum interius quod intelligens intelligendo inquit.'

[13] Hervaeus Natalis (1260-1323) Dominikenli bir teologtur. Felsefe ve teolojiyle ilgili çalışmaları bulunmaktadır. Çalışmaları Thomas Aquinas'a atfedilen *Summa Totius Logicae*'de bulunmaktadır.

her şeyin ilkidir. Doğal olarak *actus intellectus* da nesneyi sunan bu varlıklardan bir tanesidir. Ayrıca çoğunlukla Dun Scotus'a bağlı kalan Ockhamlı William[14] da *res realiter existens*'i *intentio prima* olarak karakterize etmiştir. Skolastik'te *intention*'la ilgili olarak dikkate değer isimlerden olan Romalı Giles (Aegidus Romanus) ve Peter Aureol, bu gibi psikolojik kavramlara, özellikle de *secundae intentiones*'in yani mantığın nesneleriyle ilgili kavramlarına, zihinsel olmayan (non-mental) yapılarına işaret ederek, karşı gelmişlerdir. Petrus Aurelius daha önce *intentio*'yla ilgili bahsedilen tüm kavramları tartışmıştır. Ona göre kavram, nesnelerden kaynak alan, zihin gücünün etkinliği aracılığıyla oluşan sadece bir *conceptus mentis*'tir[15].

Yukarıdaki açıklamalarımızın yanı sıra Skolastik'in diğer düşünürleri *intention*'u bir *bağıntı* olarak da yorumlamışlardır. Bu bağıntıyı Dun Scotus *intentio secunda* ile doğrulanabilir olanla doğrulananın bağıntısı olarak sunmuştur. Bu öğretinin esas savunucusu Hervaeus Natalis'te *intentio*, bilinen nesnede bağıntısal bir nitelik olarak gerçek bir bağıntı değildir. Bu bilinenle ve bilme arasındaki bağıntıyı ifade etmez fakat daha çok bilinenin bilmeyle olan bağıntısında bilinen tarafında bir özelliği ifade eder.

Skolastik'te *intention*'un bize çizdiği tablo oldukça karışık görünse de kavramın çeşitli kullanımları, belirli sınırlar içerisinde kalmıştır. Özetle kavrama atfedilen anlamlar bilgiyle, nesnelerin ya da kavramların bağıntısıyla ya da etkinlikle ilişkilendirilmiştir. *İntention* kelimesinin bu bilişsel kullanımlarının felsefeyle sınırlı kalmadığı, Latin dillerinden başka dillerde etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Latin *intendere* kelimesi anlayış gücü[16] (understanding) anlamında

---

[14] Ockham, Summa Totius Logicae, i.12'de intentio sözcüğünü şöyle açıklar: "Bir şeyin işareti olarak ruhta var olan ve konuşulmuş sözcüklerin, konuşulmuş önermelerin unsuru olmaları gibi aynı şekilde zihin önermelerinin unsuruna da bazen ruhun intentio'su bazen ruhun bir kavrayışı, bazen ruhun modifikasyonu (pathemata), bazen de şeyin benzeri denilir. Boethius De Interpretatione üzerine yorumunda ona düşünce adını verir." Bkz.: Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren, **Alexius Von Meinong ve Nesneler Teorisi**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, İstanbul, Mart 2010, s.: 15.

[15] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 114.

[16] **A.e.**: s.: 115.

İtalyanca'daki *intendere* ve Fransızca'daki *entendre* kelimeleriyle yeni anlamına kavuşmuştur.

Birçok Ortaçağ Felsefesi tarihçisi yukarıda değinilen ayrımlardan yola çıkarak ikincil yönelimleri mantığın konusu olarak belirleyip, yönelimlerin ilgili oldukları şeylerle nasıl ilişkili olduklarına dair ayrıntılı öğretiler geliştirmişlerse de Rönesans ve modern felsefe dönemi boyunca bu öğretiler pek rağbet görmemiştir. Brentano ve Husserl'le birlikte kavrama psikoloji ve fenomenolojide önemli bir rol verilmiştir. Brentano'nun Skolastik'le bir bağlantısı olduğu açıktır fakat ne Brentano ne de bir başkası bu bağlantı hakkında daha detaylı bir çalışma yapmamıştır. Dolayısıyla *intention* kavramının pratik dışı kullanımının tarihi ve kökeni hakkında bildiklerimiz sınırlı kalıyor. Çoğu zaman kavramla ilgili olarak terminolojik anlamda fikir birliğinin sağlanması bizlere yetmektedir fakat kavramın Skolastik ve modern dönemdeki kullanımları arasındaki ilişki araştırılmamaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde son olarak *intention* kavramından türeyen *intentional*'ın Skolastik'teki kullanımına değineceğiz. Kavramın Thomas Aquinas'tan başka bir yerde kullanıldığına dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aquinas da her benzerliğin taşıyıcı ortamdaki her *similutudo'nun* (örneğin *similitudo coloris in aere*, havadaki rengin benzerliği) özelliği olan *esse intentionalite*'yi asli olan *esse reale* (*esse coloris in pariete*, duvarın rengi) ile karşı karşıya koyar. Benzer bir biçimde *secundum intentionem* ya da *intentionaliter* ve *secundum esse* ya da *realiter* ifadelerini karşılaştırır. Bu bağlamda *intentional*, varoluşun belli bir tarzı anlamındadır. Bir şeyi yapmaya niyetlenmenin (intention) hedefi gerçek nesnenin[17] varlığına karşı karşıya zıttır. *Esse intentionale* bu yüzden bazen *intentionalitas* diye adlandırılan bir *intentio* olmakla aynı anlama gelmez, daha çok *intentio*'nun sahip olduğu türde bir varoluşa sahip olmak anlamına gelir.

[17] Brentano'nun ***Psikoloji***'sinde Thomas Aquinas'ı içeren önemli yorumunda, seven kişideki sevginin nesnesi ve arzulayan kişideki arzulanan şey *esse intentionale* (*intentio*'nun kendisinden farklı olarak) için doğrudur. Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 118.

Geç dönem Skolastikler'in *intentional* varoluş (existence) kavramını daha radikal bir şekilde açıklamalarıyla, *esse intentionale* böylelikle yalnızca etkinliğe, hatta öznenin etkinlik niyetine dayanan bir varoluş olmuştur. Bu duruma özgü bir örnek, Durandus de S. Porciano'nun *esse intentionale* ve *esse reale* arasındaki ayrımıdır. İlk kavramı sadece aklın (intellect) etkinliğiyle varoluşa sahip olan nesnelere yükler; bunlar arasında genus (sınıf), species (türler) ve genellikle *logicae intentiones* vardır.

Skolastik bir kavram olan *esse intentionale*'ye bağlı olarak şu göz önünde bulundurulmalıdır: Her *intentio, esse intentionale* ile bir *ens intentionale* oluşturmaz. Bu yüzden *intentio prima* onun çoğu zaman kabul edilen bilginin dolaysız nesnesi anlamıyla basit bir şekilde *intentional* değildir. Örneğin Ockham'da *intentio prima, res realiter existence* olarak karakterize edilmiştir.

1.3 Çağdaş Felsefe'de İntention ve İntentional Kavramları

Kuşkusuz deneyci ve akılcı felsefeciler düşüncenin nesnesiyle girdiği ilişkinin doğasını tartışmış ama bu tartışmalar bir niyetlenme yani *intention* ve ondan türeyen diğer kavramlar (intentional ve intentionalite) çerçevesinde gerçekleşmemiştir. Bu kavramlar ancak 1874'te Franz Brentano tarafından *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı yapıtla ve Edmund Husserl'le tekrar gündeme gelmiştir. Çalışmamızın asıl amacı Brentano'nun bu terimi Ortaçağ'dan nasıl aldığını ve hangi yönde geliştirdiğini araştırmaktır ve ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde bu konu üzerinde durulacaktır. Fakat kavramın tarihi süreçteki gelişimini açıklamak için kısaca çağdaş felsefede, kavramın hangi düşünürlere göre ne anlama geldiğine burada yer vermemiz gerekmektedir.

İntention kavramının çağdaş felsefedeki durumu ne olmuştur sorusuna çağdaş felsefe kapsamında ilk olarak Brentano ile yanıt verebiliriz. Brentano gibi Skolastik'i, bu kavramla bağlantılı olan çeşitli bilgi öğretilerini ve Thomasçı türler öğretisini çok iyi bilen birinin tek başına *intention* ifadesine çalışmalarında neden yer

vermediğine dair bir sebebi olması gerekir. Halbuki Brentano çalışmalarında, *intention*'dan çok *intentional* nesneleri, *intentional* bağıntıları ve *intentional* içsel varoluşu (inexistence) kullanmıştır. Bu yüzden sorumuzun cevabına Edmund Husserl'le devam etmemiz icap eder. Çünkü güncel *intention* kavramı ilk olarak Husserl'de meydana çıkar.

Husserlci *intention* kavramı karşımıza iki farklı yerde çıkar; anlamlı göstergelerde[18] (signs) ve çok özgün çeşitteki deneyimlerde. İlki sözel (verbal) *intention*'dur (*Wortintention*)[19]. Bu tip *intention*, anlam gibi kelimeye ait olan, kelimeden nesneye yönlendirilmiş bir şeydir. Mecazi olarak sözel *intention* kelimeden nesneye giden bir sinyal ya da ok atışı gibi bir şeydir. Böyle yönelimsel bir sinyalin imajının arkasında olan şey kelimeden nesneye bildirilen özgün ama gerçekte olmayan bir imleyicinin (pointer) olduğu varsayımıdır ve biri duyduğunu anlamak istiyorsa bunu takip etmelidir. Bu yüzden sözel *intention* kelimeden yayılan gerçek olmayan bir imleyicinin sinyalidir. Elbette bu sinyal bağımsız bir varlık değildir; bu sinyal, kelimeden çıkan şeye yayılmanın kaynağı olarak bağlanmıştır. Böyle bir fenomen bir şeye işaret eden bir *intention* temelinde ona atfedilmiştir ve ona bağışlanmıştır. Sahiplik olarak bir şeyin anlamı 'sahip olma' kelimesidir ama *intention*'un kendisine sahip değildir çünkü *intentional* sinyal sahiplik oluşturamaz. Buna bağlı olarak mülkiyet (property) kelimesi kendiliğinden bir mülkiyet olarak değil ama bir tür ideal, dışsal bir aksesuar, kelimeden yayılan ve belirli bir kelimeye işaret eden bir *intentional* sinyal olarak sahip olmayı içerir.

İkincisi ise deneyimsel *intention*'dur (*Erlebnisintention*)[20]. Husserl deneyimleri bu tür *intention*'a sahip olan edimler ya da *intentional* deneyimler olarak adlandırır. Nadiren böyle edimlere 'intentions'[21] da denilmiştir. *İntention* edimin kendisi olmayan ama edime ait olan bir şeydir. Bu yüzden algılama ve isteme

---

[18] Burada göstergeler derken kelimeler kastedilmektedir.

[19] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 115.

[20] **A.e.**: s.: 116.

[21] Kelime oyunlarını göz önüne almadan, Husserl intention'u da daha dar anlamda ayırt etmiştir, örneğin sezgisel deneyime karşılık gelen nesnelere doğru, sezgisel olmayan ya da boş niyetlenmeler bu kavramı karşılar. **A.e.**: s.: 116.

kendilerinde intentions'lar değillerdir fakat intentions'ları algılama nesnesine, hedeflenene yönelmiş olarak içerirler. Bu deneysel *intention*'un özü Husserl tarafından açık bir şekilde bir tanımlamayla sınırlandırılmamıştır. Bu bağlamda Husserl'e göre şu açıktır: *intention* bir etkinliğin karakteridir, onun bu özel durumu ilişkide olduğu şeyin yetkisiyle, yöneldiği şeyle ya da hedeflediği nesneyle belirlenmektedir. *İntention*, adeta nesnenin hedeflenmesinin ait olduğu her etkinlikteki bir dokumanın ortasındaki iplik gibidir. *İntention* bu yüzden bir etkinliğin bağımlı bir bileşeni, onun bağımlı bir parçasıdır.

Peki sözel ve deneyimsel *intention* arasındaki fark nedir? Her şeyden önce ikisinin de ortak özelliği ikisinde de kelime ya da etkinlik olsun *intention*'un taşıyıcısı bir nesneye işaret eder, aynı zamanda intentions'lar taşıyıcılarına bağlıdırlar. Sözel ve edimsel *intention* arasındaki fark taşıyıcılarından başlar ve intentions'ların yapısında devam eder. Sözel *intention* yapay olarak bir kelimenin ilineği için görevlendirilmiştir. Onun kelimeyle bağlantısı ilineğin etkinliğinde sonuçlanan gerçek olmayan bir şeydir (*ideell*). Öteki yanda deneyimsel *intention*, bu gibi ilineklerin etkinliğinden bağımsız olan psişik yönelmişlik, etkinliğin kendisinde gerçek bir varoluşa sahiptir. Sözel intentions'lar gerçek sesin dışında bulunur, bu yüzden bir tür gerçek dışı bir ek oluştururlar oysa etkinlik intentions'ları etkinliklerin kendilerinde saklı parçalardır. Bu iki ayrı *intention* arasında ister kelimelerin işaret eden sinyalleri, ister etkinlikler olsun, her ne kadar farklılıklar olsa bile yine de Husserl'in *intention* anlayışıyla ilgili belirgin özellikleri bize sunmaktadır.

İntention kavramının Husserl'de kullanımını tartıştıktan sonra, Skolastik'teki *intention* kullanımıyla Husserlci kullanım arasındaki farklılıklara da işaret emek gerekmektedir. İlk olarak Skolastik'teki *intention* kullanımı bağımsız bir içerikteydi, ama Husserl'de sözel *intention* bağımlı bir içeriğe sahiptir, bir *accidens*'tir. Skolastik'te *intention* kullanımı sadece bilişsel alandayken Husserlci kullanımda tasarımsal edimlerde, inanmada, duygusal ve pratik etkinliklerde de geçerli olmaktadır. *İntention* kavramını Skolastik'te sadece mantık ve epistemoloji alanlarında kullanırken, Husserl bunu felsefede, psikolojide, fenomenolojide ve

ayrıca dil felsefesinde kullanmıştır. Yüksek Skolastik'te *intentio* öğretisi genellikle türler öğretisiyle ve kopya öğretisinin özel bir türüyle yakın ilişkide karşımıza çıkmaktadır. Fakat Husserl'in kavramı kullanışı herhangi bir öğretiye dayanmamaktadır. Son olarak Skolastik'te bir etkinlik olarak *intentio* kavramı, bir nesneye yönelmişliğin öğesi, ayrıntılı olarak ifade edilmemiştir ama Husserl'in kavramı kullanışında sözel ve deneyimsel intentions'ların asıl öğesi nesnenin kelimesine ve etkinliğine işaret eden bir ilişkililiktir-bağlaşıklıktır.

Yukarıda yapılan ayrımlardan yola çıkarak, *intention* kavramının Skolastik ve fenomenolojik kullanımlarının ortak bir noktası olduğunu söylememiz çok zor fakat benzerlik olarak iki tarafta da genel olarak psişik etkinliklerdeki ilişki göz önüne alınabilir. Ama bu ilişki çok geneldir.

Çalışmamızda bu noktaya kadar *intention* kavramının çağdaş felsefede Edmund Husserl'de hangi bağlamlarda kullanıldığına, kavramın Skolastik'te kullanımlarıyla karşılaştırarak değinmeye çalıştık. Şimdi *intention* kelimesinden türeyen *intentional* kavramının çağdaş felsefedeki yerini inceleyeceğiz.

Modern felsefeciler arasında *intentional* kavramını Skolastik'te kaldığı yerden devam ettiren ilk kişi kuşkusuz Franz Brentano olmuştur. Brentano bunu yaparken açık bir şekilde kavramın Skolastik'teki kullanımına göndermeler yapmıştır. Brentano kavramı *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserinde psişik ve fizik fenomen arasındaki farklılıklara değinerek yeniden gündeme getirmiştir. Artık bu sorun önceki zamanlardaki gibi epistemoloji ve mantığın sorunları olmaktan çıkarak, psikolojinin sorunu olmaya başlamıştır. *İntentional* kelimesi nesnenin doğrudan ya da dolaylı nitelikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Brentano'da *intentional* kavramının kullanılmasına sonraki bölümlerde uzunca yer vereceğimiz için burada özetle bir açıklama yapıp ve kavramın Husserl'deki kullanımına değineceğiz.

Brentano'ya göre her psişik fenomen (tasarım, yargı, sevgi gibi) Skolastik'lerin nesnenin *intentional* içsel varoluşu (inexistence) dedikleri şey tarafından karakterize edilmiştir. Her psişik fenomen herhangi bir şeyi kendi içinde nesnesi olarak içermektedir. Bu *intentional* içsel varoluş her psişik fenomenin bir özelliğidir. Bu şu şekilde açıklanabilir: bu fenomenler nesneyi *intentional* olarak kendilerinde içerirler. Bu anlamda *intentional* nesneler kendi başlarına, insanın dışında var olamazlar. Bu yüzden *intention* kelimesi Brentano'da içkin (immanent) kavramıyla eş anlamda görülmektedir. Deneyimle bağlantılı olan bütün nesneler aynı zamanda bu deneyim içinde yer alırlar, onun içinde var olurlar. *İntentional* içsel varoluş *mens*'teki (zihin) bu içkinliği açıklar ve öyle görünüyor ki bu durum Skolastik anlamda bir gömülmüşlüğe ya da özellikle Thomasçı *intentio*'ya işaret etmektedir.

Bu anlamda böyle *intentional* nesnelerin *mens*'in dışında olamayacakları açıktır. Brentano'da *intentional* kelimesi 'içkin'le eş anlamlıdır ve aşkın olanla karşı karşıya durur. *İntentional* nesne ise içkin nesneyle eş anlamlıdır. İçkinlik ve aşkınlık kavramları olmadan Brentano'nun *intentional* nesneler öğretisi de temelini kaybetmektedir.

Brentano'nun bu terminolojiyle ilgili daha sonraki dönemlerde yaptığı itirazlar durumu daha açık hale getirir. 1911'de *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserinde yer alan bir dipnotta bir şey yapmaya karşı bir niyete (intention) ve bir hedef peşinde olmaya işaret eden *intentional* içsel varoluş ifadesiyle ilgili bir yanlış anlaşılmaya itiraz eder. Bunu önlemek için *intentional* kavramı yerine Skolastik'lerin sıklıkla kullandıkları nesnel (objective) ifadesine değinir. Bu psişik olarak etkin olan özne için bir gayedir, amaçtır ve onun bilincinde mevcuttur. Bu yüzden *intentional* olan değil ama gerçekte, fiilen var olana zıt olarak bilinçte hâlihazırda mevcut ve içkin olan bir şey vardır. İlerleyen zamanlarda Brentano'da bu kavramın kullanışının kaybolduğu ve sadece nesne olarak herhangi bir şeye karşı olan psişik göndermeden bahsettiği görülür.

Oscar Kraus'a[22] göre daha sonra Brentano içkin nesnellik, nesnelerin psişik içsel varoluşları öğretisini tamamen bırakır. Brentano'da psişik fenomenin özelliğini belirten bir nitelik olarak sadece nesneye bir göndermenin olduğunu ileri sürer. Brentano'ya göre *intentional* terimi içkin nesnelerle ilgili öğretiye bağlı olarak kalmıştır. Bir nesneye gönderme yapma değil ama psişik içsel varoluş onun intentionalite'sinin özünü oluşturmuştur.

Brentano *intentional* kavramıyla psişik fenomenin nesnelerle olan ilişkisine de işaret etmiştir ve bu psişik yaşantı ifadesi *intentional* kavramı tarafından karakterize edilmiştir. Brentano, bir nesnenin *intentional* içsel varoluşuna karşılık olarak birbirinden çok farklı iki ifadeyi, gerçek olmayan bir nesneye doğru, bir içeriğe gönderme yapma ve diğer yanda içkin nesnellik kavramlarını düşünmüştür. Kendi kendimize yöneldiğimiz nesnelerin var olmaları gerekmez. Bu yüzden *intenional* kelimesi özellikle bir nesneye gönderme yapma kavramıyla değil içkinlik kavramıyla bağlantılıdır. Burada Brentano'ya göre *intentional*, bilinçte içkin olan bir nesnenin niteliğidir. Bu Thomasçı-Aristotelesçi bilgi öğretisindeki türlerin içkin olmasına bir biçimde benzer ve Brentano bu duruma değinerek[23] kavramın Ortaçağ ve modern dönemler arasındaki çizgisini belirlemiştir. Bir bakıma onun *intentional* kavramını kullanması Skolastik'e bağlı kalmışken, öteki yanda psişik gönderme (mental reference) kavramı tam olarak *intentional* adını almasa da modern dönemdeki kullanımı bizlere yansıtmaktadır.

1889'da *Doğru ve Yanlış Bilgimizin Kökeni Üzerine* (*On the Origin of Our Knowledge of Right and Wrong)* adlı önemli bir derste Brentano fiilen olmayan ama nesne olarak sunulan bir şeyle *intentional* bağıntıdan (relation) söz eder. *İntentional* bağıntı 'öznel tutum' ('subjective Verhalten') olarak tanımlanabilir ve bu yüzden alışıldık anlamda iki eşit kutup arasındaki bir bağıntı değildir, daha çok

---

[22] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 121.

[23] Nicolai Hartmann *Metaphysics of Knowledge* (*Bilginin Metafiziği*) adlı eserinde Brentano'yu bu noktada takip eder. Hartmann'a göre *intentional* nesne tamamıyla içkindir ve aşkın-gerçek nesneyi temsil eder. Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 122.

Brentano'nun sonradan tanımladığı 'relation-like'('relativlich') gibi bir bağıntıdır. Bu yüzden bir nesne değil, bir etkinlik '*intentional*'dır. Fakat bu durumda etkinlik 'içerden nesnel' ('inwardly objective') olana yani 'içkin' ya da '*intentional* olarak içsel varolana' gönderme yapar.

Son olarak Brentano *intentional* kavramı ile gerçekten (real) ayırt edilmiş olarak sadece fenomenal olana işaret eder. Bu yüzden Bretano psişik fenomenlerin yani bilgi, keyif, özlem gibi *intentional* varoluşlarına ek olarak gerçek varlığa sahip olduklarından, fizik fenomenlerin de renkler, sesler, sıcaklık gibi fenomenal ve *intentional* varlığa sahip olduklarından bahseder. Eğer burada *intentional* içkin anlamında anlaşılırsa *intentional* ve gerçek varoluş birbirini dışlayacaktır böylece içkin nesnellik de Skolastik'te kullanıldığı anlamda yani gerçek varoluştan yoksunluk olarak sadece nesnellik anlamına gelecektir.

Brentano'da kısaca kavramın birçok farklı bağlamda kullanıldığını görmüş olduk. Skolastik'ten tamamıyla kopmamış ama kavramın konu edildiği sorunun farklı bir alanda nasıl değiştiğini inceledik. Şimdi de bu bölümün ve *intentional* kavramının felsefe tarihindeki yolculuğunun son durağı olan Husserl'i inceleyeceğiz.

Husserl *intentional* kavramını çağdaş dönemdeki nihai anlamına kavuşturmuş ve onu içkin içsel varoluş görüşünden ayırmış, nesneye yönelmişlik olarak yeniden yorumlamıştır. Husserl, Brentano'nun psişik fenomen öğretisini beşinci *Mantık Araştırmaları*'nda 'İntentional Deneyimler ve İçerikleri' adlı bölümde tartışmıştır. Burada Husserl, Brentano'nun yorumuyla ilgili doğabilecek iki yanlış anlaşılma hakkında uyarılar yapmıştır. Birincisi – deneyimlerin nesnel ilişkililiğine ego ve bilinen nesne arasında gerçek bir bağıntı gibi anlam yükleme ihtimali- daha az bir öneme sahiptir. Ama Husserl'e göre daha tehlikeli olan 'içkin nesnellik', '*intentional* ya da psişik içsel varoluş', 'nesnelerin varlığının bilinçte içerilmesi' gibi ifadelerde saklı bulunan yanlış anlaşılmadır; bu düşünülen nesnenin adeta bir kutunun içinde gibi, deneyimin içinde olduğu görüşüyle aynı anlama gelmektedir. İşte burada Husserl ve Brentano'nun *intentional* kavramları arasındaki temel farklılık gün ışığına

çıkmaktadır. Husserl için *intentional* nesne asla içkin olamaz ama bir anlamda nesnenin aşkınlığı gösterilebilir. Husserl, içkin olanla ilgili ifadelerden *Mantık Araştırmaları*[24]'nda da kaçınmıştır, örneğin duyunun (sensation) gerçek verisi 'görünümler' kesinlikle *intentional* değildirler.[25]

Husserlci intentionalite'nin başka bir özelliği ilk olarak şurada ortaya çıkar: Husserl, Brentano gibi sadece *intentional* nesnelerden bahsetmez ama bunun arkasındaki *intentional* deneyimlerden ve verilerden bahseder. Husserl'den önce böyle bir belirleme kimse tarafından yapılmamıştır. Husserl için *intentional deneyimler* (*experiences*) ön plandadır. *İntentional* sıfatı nesnelerle ilişkili belli tür deneyimlerin ortak ve temel özelliklerini belirler. Bu kapsamda *intentional* kelime olarak hiçbir anlama gelmez ama deneyim nesneye karşı bir niyete sahip olma özelliğini taşır. *İntentional* bu anlamda bir yönelime sahip olma ve onu içermeyle eş anlamlıdır.

Husserl yukarıda değindiklerimize ek olarak *intentional* bağıntıdan psişik etkinliklerin bir özelliği olarak bahseder ve onun gibi Brentano da psişik olanla fizik olan arasında aynı anlamda bir bağıntıdan söz etmiştir. Burada intentionalite'nin bir bağıntıyı taşıyıp taşımadığı sorusu meydana çıkar. Burada yönelinen nesne ve etkinlik arasında özel bir bağıntı olduğu kesindir. Bağıntının bir üyesi etkinlik, *intentional* olarak (bir yönelimle) diğer üyeye yani nesneye yönlendirilmiştir. Ama bağıntının kendisi bir nesneye doğru yönelmiş değildir. Bu yüzden bağıntı *intentional*'dir ve etkinliğin intentionalite'sine bağlıdır ya da etkinlikte içerilmektedir.

İntentionalite'nin diğer taşıyıcıları dilbilimsel (linguistic) ifadeler olabilir. Husserl kelimelere *intentional* anlamını, nesnelere bir yönelim olarak yükler. Bu yüzden kelimeler gibi etkinliklerle *intentional* yönelime sahip olma, bir nesneye

---

[24] Bunun için ayrıca bkz.: Edmund Husserl, **Logical Investigations**, Volume II, Routledge & Kegan Paul: London and Henley, Humanities Press Inc.: New Jersey, 1970, 5. Araştırma, 11. Bölüm.

[25] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 123.

yönelik eğilimde olma ve bu bağlamda yönelme anlamına gelir. Bu durum intentionalite'nin taşıyıcısı olarak bakışımızı kelimelere çevirdiğimizde değişir. Burada *intentional* yüklemi ilk olarak 'niyetlenmiş olma', 'yönelimin nesnesi olma', 'birinin amaçladığı hedef olma' ile aynı anlama gelir. Bu yüzden *intentional*'ın zıttı niyetlenmiş olmayan, amaçlanmayan olur. Bu anlamda örneğin birinin kendi psişik yaşamı çoğunlukla *intentional* değildir. Bu şekilde prensip olarak her nesne, gerçek olsun ya da olmasın, içkin ya da aşkın olsun bunlara bakmadan *intentional* olabilir, yönelimin nesnesi olabilir.

Bunlardan başka *intentional* ifadesi Husserl'de daha dar ve özel bir anlamda deneyimlerin arkasında yatan ve onların bileşenleri olan her şeye işaret eder. Burada *intentional*, *reell*'le karşı karşıyadır. Daha sonra bu anlam deneyimde bağımsız ya da bağımlı öğeler gibi bileşen bir parça olarak içerilir. Aynı zamanda duyu verilerinin de burada yer aldığı varsayılır. Bu yüzden *intentional* deneyimlerin dışında bulunur ve bunun için aşkındır. Husserl, *Ideas*'ta 'noematic' kavramını *intentional* için ve 'noetic' kavramını da *reell* için kullanmıştır. Bu terminoloji duyu verisini önceleyen bilincin yapısıyla alakalı kavramlar üzerine kurulmuştur. Bilinçte ortaya çıkabilen duyu verileri öğretisinde nesnelerin kendilerine değil, ilişkilerine bağlı olarak eski türler öğretisinin izlerini görebiliriz.

Buraya kadar özetlemek gerekirse Husserl'in *intentional* terminolojisi, bir şeye yönelmişlik olarak ve bir nesneyi oluşturan niyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde *intentional* kelimesinin Skolastik felsefeden kaynak alarak çağdaş felsefeye hiçbir değişikliğe uğramadan taşınmış olduğunu rahatça görebildik. *İntentional*'ın 'niyet edilme' tarzında bir anlama kavuşması ilk olarak Husserl'de karşımıza çıkmaktadır. Bu anlam Skolastik felsefede yoktur. Ama Brentano'yu göz önünde bulundurduğumuzda yönelimin amacı olan nesneye doğru bir yönelme olduğunu söyleyebiliriz. Brentano'da bu kavram içkinlik idesiyle bağlantılı olarak kalmıştır. Husserl'in kavramı ise içkinlikten özgür ama niyetliliğin öğesiyle karakterize edilmiştir.

Kavramın bu tarihi gelişiminin karşılaştırılmasında Ortaçağ ve Çağdaş dönemde, Skolastik'te ve fenomenolojide olsun, iki tarafta da soruna yaklaşım tarzları ve iki dönemin, iki alanın genel ilgileri işlenmeye çalışılmıştır. İncelediğimiz kavramlarla ilgili daha detaylı çalışmaların ve kayıtların olmaması iki farklı alanın birbirlerine olan etkilerinin ortaya çıkarılmasıyla ve terminolojide fikir birliğine varılmasıyla incelememiz amacına ulaşmış olmaktadır.

2. FRANZ BRENTANO'NUN İNTENTİONALİTE ANLAYIŞI

2.1 Franz Brentano'nun Hayatına Genel Bir Bakış

2.1.1 Hayatı

Franz Brentano 16 Ocak 1838 yılında Almanya'da Ren bölgesinde bulunan Marienberg'te doğdu. Katolik yazar Christian ve Emilie Brentano'nun ikinci çocukları olan Franz Brentano, soyadından da anlaşılacağı gibi İtalyan kökenli Alman bir aileden gelmektedir. Marienberg'te sadece bayanların kaldığı bir pansiyonu işleten ailenin mensupları din eğilimlerinin yanı sıra seçkin entelektüelleriyle de tanınmıştır. Amcası şair Clemens Brentano[26] ile halası Bettina von Arnim,[27] Alman Romantik akımının en önemli yazarları arasında yer almışlardır.

---

[26] Clemens Brentano (8 Eylül 1778, Ehrenbreitstein-28 Temmuz 1842, Aschaffenburg) kız kardeşi Bettina Brentano'nun eşi olan Achim von Arnim ile birlikte Alman Romantik edebiyatının en önemli eserlerini vermiş ve birlikte Katolik mezhebinin de propagandasını yapmışlardır. Maria takma adıyla bastırmış olduğu eserler büyük etki yaratmıştır (en meşhuru 1852'de yayınlanmış olan kısa öykülerini içeren *Romanzen vom Rosenkraz* adını taşır). Kız kardeşinin eşi Achim von Arnim ile beraber hazırladıkları, Alman halk türkülerinden derledikleri *Des Knaben Wunderhorn* (1806-1808) adlı eseri 1860 yılında okuyan Jacob ve Wilhelm Grimm kardeşler bu eserin etkisiyle bugün meşhur olan masallarını kaleme almaya başlamışlardır. Amcasının adını alan yeğenin (Brentano'nun tam adı Franz Clemens Honoratus Hermann Brentano'dur) amcasının eserlerinin etkisini ne kadar barındırdığını bugün tahmin etmek çok zor olsa da öğrencilik yıllarında üniversitede şiir konusunda çalıştığını ve bu konuyla ilgili bazı dersleri izlediğini biliyoruz. Ancak özellikle amcasında gördüğümüz ve ailenin genelinde yer alan güçlü Katolik eğilimlerden etkilenmiş olduğu kesindir. Nitekim bu etkilerin sonucunda 6 Ağustos 1864 yılında sonradan ayrılmış olsa da Katolik rahibi olmuştur. Bkz.: Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren, **Franz Brentano, Hayatı, Eserleri, Okulu ve Felsefesi I**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 9, Mart 2006, s.:122.

[27] **A.e.**, Bettina von Arnim (4 Nisan 1785, Frankfurt am Mein-20 Ocak 1859, Berlin) Brentano ailesinin bugün bile en tanınmış ismidir. Alman ulusu bu büyük romantik yazarına saygısını beş marklık banknotlar üzerine bir portresini basarak göstermek istemiştir (1991 ve 2001 yılları arasında basılmış olan banknotlarda bulunur). Franz Brentano, kendisinden çok daha meşhur olan halası öldüğünde 21 yaşında genç bir adamdı. Bu yüzden halasına ilişkin güçlü hatıralara sahip olmalıdır. Brentano, hocası Friedrich Adolf Trendelenburg'un gözetiminde Berlin'de hazırlamış olduğu Aristoteles'le ilgili doktora tezini halasının ölümünden üç yıl sonra 1862 yılında vermiştir. Hala usta yazarlığının yanı sıra büyük Alman şairi ve düşünürü Wolfgang von Goethe'yle geliştirmiş olduğu çok ilginç ilişkisiyle de meşhurdur. Günümüzde yazar Milan Kundera'nın *Immortality* (Ölümsüzlük) adlı romanına konu olmuş bu ilişki Goethe ve Bettina von Arnim arasındaki mektuplaşmalarla ilgilidir. Bettina von Arnim bu mektupları Brief-wechsel mit einem Kinde (1835) (Goethe'nin bir çocukla mektuplaşması) adıyla yayınlamıştır. Ancak Bettina von Arnim'in yayınladığı nüshalarla Goethe'nin kendi mektuplarının aynı olmadığı ortaya çıkmıştır. Goethe'nin yazdığı mektuplar, kitapta yayınlanmış olanların aksine kişisel olmayan son derece formel bir üslupla kaleme alınmışlardır.

Yine kardeşi Lujo Brentano[28] sosyal ekonomi alanında çalışmalar yapmıştır. Franz Brentano, ailesi Aschaffenburg'a taşındıktan sonra Royal Bavarian'a, Gymnasium'a katılmıştır. Ona göre, ilk dini şüpheleri on yedi yaşındayken başlamıştır ve bu şüpheler indeterminizm öğretisinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu şüphelerin oluşmasında derin dini duygulara sahip olan annesiyle yakın ilişkisini de göz önünde tutabiliriz. Annesinin edebiyata olan ilgisi ise Brentano'nun birçok şiiri tercüme etmesini sağlamıştır.

1855-1856 yıllarında Aschaffenburg'ta Lyceum'da genel eğitim derslerini alan Brentano 1856'da Münih Üniversitesi'ne gitmiştir. Münih Üniversitesi'nden sonra sırasıyla Würzburg Üniversitesi'nde ve sonra da döneminin büyük Aristotelesçisi olan Friedrich Adolf Trendelenburg'la[29] (30 Kasım 1802- 24 Ocak 1872) Aristoteles çalışmaları yaptığı Berlin Üniversitesi'nde eğitimini sürdürmüştür. 1859 yılında Münster Üniversitesi'ne geçerek Profesör Clemens'le birlikte iki yıl Ortaçağ Aristotelesçiliği çalışmıştır.

17 Temmuz 1862'de Tübingen Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayan Brentano, aynı yıl Graz'daki Dominican Manastırı'na yerleşmiştir. Buradan sonra Münih'e teoloji dersleri almaya gitmiş ve Würzburg'ta teoloji seminerlerine katılarak teolojiyle ilgili bir inceleme yapmıştır. Felsefe, ilgileri arasında birinci sırada bulunsa da Brentano aynı zamanda matematik, doğal bilimler, filoloji, tarih ve teolojiyle de ilgilenmiştir.

1866'da Würzburg Ünivrsitesi'nde akademik kadroya kabul edilen Brentano bu üniversitede 1873 yılında profesör olmuştur. Ancak bu kadroyu elde edişi bir

---

[28] **A.e.**, Lujo ya da Ludwig Joseph Brentano (18 Aralık 1844, Aschaffenburg- 9 Eylül 1931, Münih) ailenin felsefe ya da edebiyat çevrelerince değil ancak siyasi çevrelerce tanınmış üyesidir. Ekonomi profesörü olan Lujo Brentano ailenin bugün en az tanınmış üyesidir. Hayatını anlattığı *Mein Leben im Kampf um die soziale Entwicklung Deutschland* (1931) adlı eseri ailesiyle ilgili bilgiler aktarmış olması açısından önemlidir.

[29] **A.e.**, s.123. Berlin'de Brentano'nun yanı sıra Friedrich Ueberwerg ile Wilhelm Dilthey gibi önemli filozoflara da hocalık yapmış olan Trendelenburg, özellikle Aristoteles'i özgün bir şekilde yorumladığı *Historische Beiträge zur Philosophie I. Geschichte der Kategorienlehre* (Berlin, 1846) adlı eseriyle Brentano üzerinde etkili olmuştur.

rahip olması sebebiyle yapılan itirazlardan dolayı kolay olmamıştır. Oysa Brentano yoğun bir şekilde etkisinde kaldığı Aristoteles gibi felsefede bilimsel ve seküler bir anlayış geliştirmek istemiştir. Nitekim ilk kez 1870 yılında toplanan Vatikan Konsülü'nün resmen kabul ettiği Papa'nın yanılmazlığı dogmasını hiçbir şekilde kabul etmediği için rahiplikten ve bunun yanı sıra Würzburg Üniversitesi'ndeki görevinden istifa etmiştir.[30]

Brentano böylece Würzburg'tan ayrılarak Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti olan Viyana'ya gitmiştir. Viyana'da geçirdiği yıllar onun en verimli dönemi olarak bilinmektedir. 1874'te Viyana Üniversitesi'nde profesör olarak göreve başlamasıyla birlikte çevresini çok seçkin bir öğrenci topluluğu sarmıştır. Brentano burada *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserini kaleme almıştır. Dikkatli bakıldığında bu verimin temelinde o günün Viyana'sının sıra dışı ortamı da seçilecektir. O zamanın Viyana'sında çocukluk yıllarını geçirmiş olan Stefan Zweig bir "güvenlik dünyası" içinde yaşadıklarından söz etmektedir: "Büyüdüğüm Birinci Savaş öncesi yılları için elle tutulur bir anlatım bulmak gerekirse , 'altın bir güvenlik çağıydı' demenin çok uygun düşeceğini sanıyorum"[31] der. Ancak Zweig'e göre Viyana'yı asıl Viyana yapan şey Viyanalının kültürüne "kültüre aşırı düşkünlüğü"dür: "Avrupa'nın hiçbir şehrinde Viyana'da olduğu kadar aşırı istekle kültüre düşkünlük görülmüyordu. Avusturya İmparatorluğu'nun yüzyıllardan beri politika alanında hırslar beslememesi ve askerlikte fazla başarı göstermemesi memleket adını hak etmek için sanatta öncülüğe yönelmeyi gerektirmişti."[32] Bu güvenlik ve kültür dünyasında çalışmalarını sürdüren Brentano'nun 1880 yılında Ida von Lieben'le tanışması hayatında bazı değişikliklere sebep olmuştur. Ida von Lieben'le evlenmeye karar veren Brentano, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun geçmişte rahiplik yapmış olanların evlenmelerini yasaklayan kanunu sebebiyle Avusturya vatandaşlığından ayrılmış sonra da Viyana Üniversitesi'ndeki görevinden istifa edip Ida von Lieben evlenebilmek için Saksonya

---

[30] **A.e.**, s.:123.
[31] **A.e.**, s.:124. Bkz.: Stefan Zweig, ***Dünün Dünyası***, Çev. Burhan Arpad, Milliyet Yayınları, 1.baskı, İstanbul, Eylül 1971, s.: 15.
[32] **A.e.**: s.: 27.

vatandaşlığına geçmiştir. Bu kısa süreli zorunlu vatandaşlıktan sonra Avusturya'ya dönen Brentano 1881 yılında tekrar Viyana Üniversitesi'nde Doçentlik yapmaya başlamıştır. Fakat geçmişte yaşanan olaylar, üniversie yönetiminin Brentano'ya görevi karşılığında ücret ödememesine sebep olmuştur. Bu sıkıntılı dönemin üzerine eşinin 1895 yılındaki ölümünden sonra Avusturya'yı terk ederek İtalya'ya gitmiş ve 1896'da Floransa'ya yerleşmiştir. 1897'de Floransa'da tanıştığı Emilie Ruprecht ile ikinci evliliğini yapan Brentano'nun 1888'de Johannes Christian Michael adli bir erkek çocuğu olmuştur.

1903 yılında gözüyle ilgili bir rahatsızlığın ilerlemesi sonucu kör olan Brentano'ya çalışmalarını yazmasıda eşi ve bazı sekreterler yardımcı olmuştur. Öyle ki 1900'lü yıllardan ölümüne kadar Floransa'da birçok yazılar yazmıştır. İtalya'nın Almanya ve Avusturya ile savaş girmesi, böylece Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine kendisini bu üç ülkenin de vatandaşı olarak kabul eden Brentano, Floransa'dan tarafsız olan bir ülkeye, İsviçre'nin Zürih şehrine geçerek orada yerleşmiştir. 1916'da apandisit operasyonu geçirdikten kısa bir süre sonra tekrar bir rahatsızlık geçirmesi sonucu 17 Mart 1917'de bu şehirde hayata gözlerini yummuştur. Brentano'nu naaşı Almanya'da Aschaffenburg'ta eski bir mezarlıktadır. Babası Christian, annesi Emilie ve kardeşi Lujo Brentano'yla yan yana yatmaktadır. Bu küçük mezarlıkta Amcası Clemens Brentano'nun yanı sıra ünlü yazar ve eleştirmen Johann Jakop Wilhelm Heinse de yatmaktadır.[33]

2.1.2 Eserleri

Brentano'yla ilgili günümüzde ulaşabildiğimiz kaynakların azlığını hayatındaki talihsizliklerin bir sonucu olarak yorumlayabiliriz.[34] Bu talihsizlikler arasında yaşadığı dönemin Birinci Dünya Savaşı'na denk gelmesi, körlüğü ve sonraki dönemlerde öğrencilerinin de vefat etmesi yer almaktadır. Brentano'nun oğlu

---

[33] Bkz.: Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren, **Franz Brentano, Hayatı, Eserleri, Okulu ve Felsefesi I**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 9, Mart 2006, s.: 124.

[34] Brentano'nun felsefe tarihindeki görünmezliğinin nedenleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: Roberto Poli, **The Brentano Puzzle**, Ashagate Publishing Company, 1998, s.: 2-3.

babasının el yazması pek çok eserinin bulunduğunu ancak Almanlar Prag'ı işgal ettiklerinde Brentano Arşiv binasından bunların bazılarının (dörtte biri) dışarı atıldığını ve kaybolduklarını bildirmektedir.[35] Brentano'nun eserleri dünyada çok sınırlı sayıda okuyucu bulabilmiştir. Sayısı çok fazla olmayan bu eserlerin başka dillere çevirisi İtalyanca hariç neredeyse yok denecek kadar azdır. Brentano'nun en önemli ve en meşhur eseri *Psychologie vom empirischen Standpunkt*'tur (*Empirik Açıdan Psikoloji*) (Leipzig: Duncke&Humblot, 1874. Genişletilmiş ikinci baskı Oskar Kraus, 1924, Leipzig: Meiner). Bu eserinin ikinci baskısında fikirlerinde önemli değişiklikleri içeren ekler kısmı vardır.

Eserlerinin adlarına ve içeriğine bakıldığında en dikkat çekici olan, Aristoteles'in adının çok sık anılmış olmasıdır. Bu Trendelenburg'un öğrencisi üzerinde ne kadar büyük yönlendirici bir etki yapmış olduğunun göstergesidir. Brentano'nun İngilizce'ye çevrilmiş bazı eserlerinin dökümü şöyledir[36]:

- *Aristotle and His World Wiew (Aristoteles ve Onun Dünya Görüşü)*, çev. R. George ve R. Chisholm, Berkeley: University of California Press, 1978.

- *Descriptive Psychology (Tasvirci Psikoloji)*, çev. Benito Müller, London: Routledge, 1995.

- *The Foundation and Construction of Ethics (Etiğin Temeli ve Yapısı)*, çev. Elizabeth Schneewind, New York: Humanities Press, 1973.

- "The Four Phases of Philosophy and Its Current State", B. Mezei ve B. Smith (eds.) *The Four Phases of Philosophy (Felsefenin Dört Evresi)*, Amsterdam: Rodopi, 1998.

- *On the Existence of God (Tanrı'nın Varlığı Üzerine)*, çev. Susan Krantz, Dodrecht: Nijhoff, 1987.

---

[35] **A.e.**, s.: 125, bkz.: Bu çalışmadaki Ek'e: J.C. M. Brentano, *Franz Brentano'nun El Yazmaları*, Çev.: Uğur Ekren.
[36] **A.e.**, s.: 126-127.

- *On the Several Senses of Being in Aristotle (Aristoteles'te Varlığın Çeşitli Anlamları Üzerine)*, çev. Rolf George, Berkeley: University of California Press, 1975.

- *The Origin of the Knowledge of Right and Wrong (Doğru ve Yanlış Bilginin Kökeni)*, çev. Cecil Hague, Westminster: Archibald Constable, 1902 (İkinci çeviri *The Origin of Our Knowledge of Right and Wrong*, çev. Roderick Chisholm ve Elizabeth Schneewinf, London: Routledge, 1969).

- *Philosophical Investigations on Space, Time and the Continuum (Uzay, Zaman ve Süreklilik Üzerine Felsefi Araştırmalar)*, çev. Barry Smith, London, New York: Croom Helm, 1988.

- *Psychology from an Empirical Standpoint (Empirik Açıdan Psikoloji)*, çev. A.C. Rancurello, D.B. Tertell ve L. Mc Alister, London: Routledge, 1973 (İkinci baskı, Giriş. Peter Simons, 1995).

- *The Psychology of Aristotle (Aristoteles'in Psikolojisi)*, çev. Rolf George, Berkeley: University of California Press, 1977.

- *Sensory and Noetic Consciousness, Psychology from an Empirical Standpoint III (Duyusal ve Noetik Bilinç, Empirik Açıdan Psikoloji III)*, çev. M. Schättle ve L. Mc Alister, London: Routledge, 1981.

- *The Theory of Categories (Kategoriler Öğretisi)*, çev. Roderick Chisholm, Ilse Poliltzer ve Kurt Fischer, London: Routledge, 1966.

2.1.3 Brentano Okulu

Brentano, öğrencilerinin farklı felsefi yönlerde kendilerini geliştirmeleri için onlara her zaman ilham kaynağı olan özgün bir düşünürdür. Hayatını ve çalışmalarını incelediğimizde pek çok düşünürü etkilediğini rahatlıkla görebiliriz. Özel olarak Brentano Okulu adında bir gerçek kurum olmasa da bu isim Brentano ile çalışmış felsefeci ve psikologları anlatmak için kullanılmaktadır.[37]

Brentano daima öğrencilerine önyargılara saplanmadan, okul ve geleneklere gereksiz bir saygı içine girmeden, eleştirel ve bilimsel bir tarzda düşünmeyi öğretmeyi amaçladığını vurgulamıştır. Öğrencilerinin birçoğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na yayılıp, hocalık yapmışlardır. En bilinen öğrencisi Edmund Husserl'in dışında bu okulun üyeleri arasındaki isimlere göz atacak olursak bunlar arasında dilbilimsel bir analiz formuna öncülük eden ve Prag'ta çalışmalarını sürdüren Anton Marty (1847-1914), tasvirci psikolojiyi ve özellikle duyusal deneyimi geliştiren Carl Stumpf (1848-1936), Polonya Felsefesi'nin babası olarak adlandırılan ve metafizik ile dilbilimsel felsefeyle ilgilenen Kasimir Twardowski (1866-1938), nesneler teorisini geliştiren ve çalışmalarını Graz'da sürdüren Alexius Meinong (1853-1920), mantıkçı ve tasvirci psikolog Alois Höfler (1853-1922), Gestalt psikolojisinin kurucusu Christian von Ehrenfels (1859-1932), Çekoslovakya'nın ilk devlet başkanı olan filozof ve sosyolog Thomas Masaryk (1850-1937) bulunmaktadır. Masaryk sayesinde Çekoslovakya'da Brentano'nun felsefesinin incelenmesi için uygun ortam oluşturulmuştur. Bu faktörler Orta Avrupa'nın felsefi gelişiminde, özellikle felsefede daha sonraları Avusturya Geleneği olarak bilinen akım üzerinde Brentano'nun oynadığı merkezi rolü açık hale getirmektedir.

---

[37] Brentano Okulu'nun öğrencileriyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: Liliana Albertazzi, Massimo Libardi, Roberto Poli, **The School of Franz Brentano**, (çevrimiçi), http://books.google.co.cr/books?id=hea-cY_JkQcC&printsec=frontcover=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage &q&f=false, 25 Mayıs 2011.

Brentano Okulu'na dahil olmayan bir başka isim, Psikanalitik Kuram'ın kurucusu Sigmund Freud da 1874 ve 1876 yıllarında Brentano'nun derslerine katılmış ve felsefe derslerini tıp eğitiminin bir parçası olarak almıştır.

Brentano Okulu üyeleri gerçekçi metafiziğe katkıda bulunmuşlardır. Bu katkı Gestalt Psikolojisi, Aristoteles mantığının yeniden yorumlanması, fenomenoloji ve mantıksal pozitivizmin doğuşunda etkili olmuştur. Burada bahsettiğimiz isimlerden biri Brentano'nun araştırmalarının ve çalışmalarının daha da ötesine giderek fenomenolojinin gelişimi üzerinde etkili olmuştur. Bu isim kuşkusuz Edmund Husserl'dir.

Husserl'in Brentano'yla çalıştığı iki yıl (1884-1886) onun entelektüel gelişiminde çok kritik bir yere sahiptir. Husserl sonraki dönemlerdeki kariyerine katkılarından dolayı Brentano'ya minnetle teşekkür eder. Husserl saf matematikte doktorasını tamamladıktan sonra yakın arkadaşı 1876 yılnda Brentano'nun yanında doktorasını tamamlayan ve Viyana Üniversitesi'nde 1876 ile 1882 yılları arasında doçent olarak çalışan Thomas Masaryk'in meşhur hocasıyla ilgili daha çok şey öğrenmek için Brentano'nun derslerine yönelir. Brentano'nun dersleri Husserl'in geleneksel felsefeyle ilk kez tanışmasına olanak sağlamıştır. Brentano felsefecinin sahip olması gereken ciddi yaşam görüşünü ve eleştiriyi Husserl'e geçirmiş ve kısa bir süre içinde Husserl matematikteki kariyerini felsefeye çevirmeye karar vermiştir. Husserl, Brentano'nun doğru düzgün bir felsefenin kesin bir biçimde bilimsel olması, keyfi fikirlerle, spekülatif olarak meydana gelmemesi görüşünü benimsemiştir. Çalışmalarının ilk on yılında (1890-1900) Husserl kendini Breantano'nun bilinçli etkinliklerin ve deneysel zihinsel süreçlerin sınıflandırılması ve anlaşılmasında anahtar kavram olan intentionalite görüşüyle onun tasvirci psikolojisini geliştirmiş olarak görmüştür. Brentano'nun apaçık (evidenz) ya da daha doğru bir şekilde kendinden apaçık (self-evidence) felsefesi, doğruluğu ispat edilebilir kesinlikte onaylanabilen gerçek içgörüler olarak Husserl'in felsefe kavrayışı üzerinde etkili olmuştur. Husserl ayrıca Brentano'nun otantik olan ve otantik olmayan tasarımları (presentation) arasındaki farkı benimsemiş ve geliştirmiştir. Bu ayrım Husserl'in ilk

yayını olan *Aritmetik Felsefesi* (1891) üzerinde ve sonraları nesnenin tam bir varoluşunda yer alan sembolik ve zihinsel edimler arasında, dolu ve boş sezgiler arasındaki ayrım hakkındaki fenomenolojik görüşünde anahtar bir rol oynamıştır. Brentano aynı zamanda Husserl'in zaman bilincini hafızadan ayrı bir sentezin ya da bir çeşit özgün çağrışım olarak araştırması üzerinde ilham kaynağı olmuştur.

Zamanla Husserl, daha da eleştirel bir şekilde ve felsefi kavrayışına bağlı olarak hocasının bilinçle ilgili çalışmalarından daha ileri gittiğini görerek sonunda Brentanocu tasvirci psikolojiyi reddetmiştir. Yine de Brentano'nun parça ve bütün teorisini geliştirmiş ama Brentano'nun metafizikle, Aristoteles'le ve son dönem tümellerin varlığını reddeden ve bireysel şeylerin var olduğunu savunan reism'le ilgili görüşlerinden etkilenmemiş gibi görünmektedir.[38]

Brentano için öğrencilerinin anılarında karizma ve yüce ahlak otoritesiyle donatılmış bir efendi imajı baskın gelmektedir. Bunu Brentano'nun birkaç öğrencisinin kendisiyle ilgili belirttikleri yazılardan görebiliriz. Örneğin Höfler şöyle der:

> "Brentano bir çeşit romantik atmosferle, şairlerin ve düşünürlerin Brentano soyundan gelen bir evladın cazibesiyle kuşatılmıştı. Sarkan siyah lüleleri, sık siyah sakalı ve solgun yüzünün etkisiyle esrarengizdi. Brentano'nun yüzünün garip özelliği sadece bir filozofta, şairde ya da sanatçıda olabilirdi. "[39]

Stumpf ise Brentano'yu şöyle açıklar:

> "...Yüksek bir misyonun bilinciyle esinlenmiş, felsefenin yeniden kurulması göreviyle yoğrulmuş, bu hedefe dahil olmuş ve bundan kaynağını almış bir hocaydı. Papaz gibi kuşanmış uzun, zahit görünüşü, bir düşünürün görkemli başıyla şekillenmişti; yüksek, güzel bir alın ve yüksek bir kaşın ve her nedense sarkan göz kapakları altına saklanmış keskin gözleri bir öğrencinin yüzünde sorgulayan ya da şüphe eden ifadeyi fark ediyordu. Yumuşak ama berrak ve çok iyi düzenlenmiş

[38] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 25, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.
[39] Bkz.: Liliana Albertazzi, **Immanent Realism, An Introduction to Brentano**, Volume 333, Springer, Netherlands, 2006, s.: 5.

konuşması dinleyiciyi nefessiz sessizliklere ve soyut araştırmalar süresince kendinden geçmiş bir dikkate zorluyordu. ... Ders salonu son sandalyesine kadar dolar ve bu şekilde kalırdı ve güya herkes resmi olarak da katılmazdı."[40]

2.1.4 Viyana Yılları

Brentano'nun hayatıyla ilgili kısımda, Viyana'da bulunduğu yılların onun en verimli yılları olduğundan söz etmiştik. Brentano 22 Ocak 1874'te Viyana Üniversitesi'ne ordinaryüs profesör olarak atanmıştır. Burası önceki çalışmalarını sürdürdüğü Würzburg'tan daha liberal bir kurumdur. Bundan birkaç ay sonra Mayıs 1874'te *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı kitabının ilk baskısını yayınlayan Brentano'nun bu empirik psikoloji çalışması Wilhelm Wundt'un *Fizyolojik Psikolojinin İlkeleri* adlı çalışmasıyla aynı yıl ortaya çıkmıştır. Brentano, Fredrich Lange'nin 'ruhsuz psikoloji' (*Psychologie ohne Seele*) sloganını benimsemesine rağmen geleneksel olarak psikolojiyi "tasarımların tözsel (substantial) taşıyıcısı" (*der substantielle Träger von Vorstellungen*) olan ruh olarak inceler, burada ruhun tözü üzerine bütün metafizik spekülasyonlar engellenir ve böylece psikolojik süreçlerin kendi başına incelenebileceğini düşünür. *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı çalışmanın İkinci Kitabı içeren ikinci bakısı otuz yıl sonra 1911'de *Psişik Fenomenin Sınıflandırılması* olarak meydana gelebilmiştir. Daha gelişmiş bir baskı ise öğrencisi Oskar Kraus tarafından 1924'te yayınlanmıştır.

Brentano felsefedeki yanlış anlaşılmaları önlemek için kesin bilimlerin deneysel metodunun kullanılması adına Viyana Üniversitesi'ne bir psikoloji laboratuarı açmayı planladıysa da kendisinin ahlağa karşı tehdit olarak görülmesinden dolayı, bunu öğrencisi Franz Hillebrand gerçekleştirebilmiştir. Brentano laboratuarı açma iznini beklerken renkler ve onların özellikleriyle ilgili öğreti üzerine çalışmış ve yazılar yazmıştır. Optik illüzyonlara ilgi duymuş hatta birkaç deney tasarlamıştır. Bunun yanında öğrencileriyle birlikte psikolojik deneyleri de yürütmüşlerdir.

---

[40] **A.e.**, s.: 6.

Viyana yılları, önemli yayınlar yayınlamasa da Brentano için entelektüel gelişimi açısından aktif bir dönem olmuştur. *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserde Brentano empirik ve fizyoloji temelli psikoloji arasındaki zıtlıkları göstermeye çalışmıştır. Ayrıca 1887 ve 1891 yılları arasında tasvirci ve apodeiktik bilimler arasındaki mukayeseyle ve tüm 'genetik psikoloji'yle şekillenen 'tasvirci psikoloji' (psikognosi ve fenomenoloji de denilebilir) üzerine dersler vermiştir. Bu derslerin Stumpf, Marty ve Husserl üzerinde güçlü etkileri olmuştur. Brentano için 1874'le 1880 yılları onu kişisel ve akademik birtakım zorluklarla kuşatmış olsa da onun açısından başarılı denebilecek yıllar olmuştur. Öğrencileri tarafından sevilmiş, Viyana akademisinin tanınmış bir üyesi olmuştur.

Brentano'nun Viyana'daki ilk dersleri felsefe tarihi, psikoloji, mantık, pratik felsefe ve metafizikle ilgili olmuştur. Zamanının Avusturya üniversitelerinde felsefe dersi, tıp, teoloji ve hukuk fakültelerinde müfredatta genel hazırlık dersleri arasında yer almaktadır. Hocası Clemens'in ona yaptığı gibi, Brentano da öğrencilerine vakit ayırmıştır. Onlarla felsefe tartışmaları yaptığı uzun yürüyüşlere çıkmış ve onları sık sık evine davet etmiştir. Brentano burada da Alexius Meinong, Edmund Husserl, Alois Höfler, Kazimierz Twardowski, Christian von Ehrenfels, Thomas Masaryk ve Oskar Kraus gibi mükemmel öğrencilerin ilgisini hemen çekmiştir.

1889'da Viyana Hukuk Topluluğu'na *Doğru ve Yanlış Bilgimizin Kökeni Üzerine (The Origin of Our Knowledge of Right and Wrong)* adıyla sonradan basılan önemli dersler vermiştir ve ayrıca Viyana Felsefe Topluluğu'na verdiği derslerden sonra "*Doğruluk Kavramı Üzerine*" (*On the Concept of Truth*) adıyla Husserl ve Heiddeger'de bulunan doğruluk kavramı anlayışı üzerine önemli bir makale yayınlanmıştır. Bu derslerde doğruluğun uygunluk teorisi, '*adequatio rei et intellectus*'[41] olarak doğruluk üzerine geleneksel görüşlerin çağdaş yorumlarını tartışmıştır. Verdiği derslerin çoğu basılmış ve bu yazılarda Alman idealizminin

[41] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 31, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.

etkisiyle döneminin felsefesiyle ilgili görüşlerini belirtmiştir. Batı felsefesi tarihini her biri gelişimin ve çöküşün birbirini takip ettiği evrelerle karakterize edilen ve bilimsel analiz metoduyla belirlenen Antikite, Ortaçağ ve Modern Çağ olarak üç döneme ayırmıştır.

Viyana'daki yıllarından sonra Brentano çeşitli Avrupa ülkelerinde ikamet etmiştir: İlk olarak İsviçre, Lozan'da ve sonra da vatandaşlık elde ettiği ve oğlunu savaşın tehlikelerinden korumak için gittiği İtalya'da. İtalya'da yirmi yıldan fazla kalan Brentano önce Roma ve Palermo'ya sonra da 1896'da Floransa'ya yerleştirmiştir. Burada Giovanni Vailati ve Mario Puglisi gibi İtalyan felsefecilerle temaslarda bulunmuştur ve bu süre zarfında psikoloji kongrelerine katılmıştır.

Daha sonraki yıllarda metafizik araştırmalarına uzay ve zamanın doğası, olasılık, zorunluluk ve Tanrı'nın varlığı gibi sorunları konu edinmiştir. Hayatının son on yılında Brentano kör olsa da çalışmalarını kaydetmeye devam etmiştir. El yazılarını Marty'nin öğrencileri olan Oskar Kraus ve Alfred Kastil'e emanet eden Brentano'nun çalışmaları öğrencileri tarafından düzenlenmiştir ama felsefe tarihiyle ilgili derslerini içeren çok sayıda el yazısı basılamamıştır. Brentano Almanya'daki yükselen milliyetçiliğe ve İtalya'nın da Libya'ya yaptığı saldırılara her zaman karşı gelmiştir ve en son olarak İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle 1915 Mayıs'ta İsviçre'ye taşınmış ve sonrasında 17 Mart 1917'de Zürih'te hayata veda etmiştir.

2.2 Franz Brentano'da İntentionalite Kavramının Kaynakları

2.2.1 Brentano Felsefesinin Kaynakları

Brentano'nun felsefedeki misyonu Avusturya çevresindeki Alman idealist felsefesinin etkisine yeni bir soluk getirmesiyle belirlenmiştir. Brentano, Kantçı ve Kant sonrası aşkın felsefeyi, özellikle Hegel'in diyalektik idealizmini ve mutlak metafiziğini, Aristoteles ve John Stuart Mill'in empirizmine zıt olarak görmüştür ve romantizmle öznelliği, bilimsel bir felsefeyle değiştirmeye çabalamıştır.

Brentano, Aristoteles ve Thomas Aquinas'tan etkilenen bir felsefe zemininde düşüncelerini geliştirmiştir. Acquinas'ın yorumları sayesinde Aristoteles'i anladığını belirtmiştir. Bu düşüncelerin gelişimi ilk olarak Aristoteles'in *De Anima*'sında ruhun doğası bağlamındaki araştırmaların yenilenmesi olarak ele aldığı psikoloji bilimine olan güçlü ilgisiyle ve sonrasında Aquinas ve Descartes'ın ruhla ilgili görüşleriyle devam etmiştir. Brentano Aristoteles'i ilk empirist olarak okumuştur ve Aristoteles'in araştırmalarının Hume ve Mill'in empirist geleneğiyle, döneminin Alman metafizik geleneğinden daha çok ortak noktaları olduğunu düşünmüştür. Nitekim felsefenin Aristotelesçi bir sistem üzerinde kurulacağı görüşüyle kendini sınırlamıştır. Aristoteles üzerine yazdıklarıyla ilgili büyük bir çalışma yapmayı planlamasına rağmen hiçbir zaman bunu tamamlayamamıştır ve çalışmaları sadece birkaç monografiyle sınırlı kalmıştır. Bunlardan bir tanesi 1911'de yayınlamış olduğu *Aristotle and His World View (Aristoteles ve Onun Dünya Görüşü)* isimli kısa bir monografidir.[42] Brentano geç dönemlerinde kendisinin Aristoteles'le yeniden bağlantı kurarak yeni bir başlangıç yapmaya öncü olduğunu düşünmüştür. Kendisini büyük önderinin değindiği sorunların aynılarıyla mücadele etmiş olarak görmüştür.

Brentano felsefe tarihinin düzenli olarak bir tekrarlama gösterdiğine ve bu yüzden belirli dönemlere ayrılabileceğine inanır. Brentano'nun felsefe tarihiyle ilgili

---

[42] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 23, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.

görüşü yükselme, doruğa ulaşma ve düşüşten oluşan üçlü bir hareket şeklindeydi ve her dönem kendi içinde dört evreden oluşmaktaydı.[43] Bu dönemler Aristoteles'le sona eren klasik Yunan Felsefesi, Ortaçağ Felsefesi[44], Descartes'le başlayıp Hegel ve diğer klasik Alman idealizmi düşünürleriyle sona eren Modern Felsefe dönemleridir. Brentano'ya göre Antikite Aristoteles'le ve teorik ilgilerle sona ermiştir, ardından pratik yönelimler Epikürcü ve Stoacı hareketlerin merkezine gelmiştir ve felsefe bilim dışı, yöntemi güvenilir olmayan bir hale gelerek şüpheciliğe yol açmıştır. Ardından Ortaçağ'da Albertus Magnus'la başlayıp Thomas Aquinas'la sona eren bir mistisizm ortaya çıkmıştır. Modern dönemde ise Descartes ve Bacon ile başlayıp, Leibniz ve Locke'la devam eden, yükselen bir hareket meydana gelmiştir. Bu yükselme George Berkeley, Voltaire, Rousseau ve Hume'un şüpheciliğini takip eden diğer popüler felsefecilerle düşüşe geçmiştir. En düşük noktaya ise evrendeki nesnelerin akıldaki içkin ve doğuştan gelen kör yargılara itaat etmesi gerektiğini savunan Kant'la ulaşılmıştır. Kant'ın çalışmasının varisleri Fichte, Schelling ve Hegel'de ise bilimsel bakış açısının eksikliği görülmektedir. Brentano'nun felsefenin kesin bir bilim olduğu anlayışı onun felsefenin döngüsel gelişimi yani felsefenin dört evreden oluştuğu görüşünde açıklanmaktadır. Brentano, kendi çağını felsefenin düşüş evresi olarak belirler ve bu yüzden felsefenin kesin bir bilim olarak yeniden ele alınması gerektiğini savunur. Brentano'nun felsefeyi dönemlere ayırmasında felsefenin bütün yükseldiği dönemlerde saf teorik ilgiler ağır basmıştır ve bu aşamada felsefe teorik bir bilim olarak devam etmiştir. Bu yüzden Thales'ten Aristoteles'e kadar olan dönemde saf teorinin düzenli olarak bir yükselişi mevcuttur. Bir süre sonra Ortaçağ'da nominalizmle birlikte pratik ilgiler ağır basmaya başlamıştır. Bu dönemden sonra üçüncü etap olarak şüphecilik başlar. Son olarak

---

[43] Bkz.: Balázs M. Mezei, Barry Smith, **The Four Phases of Philosophy**, (çevrimiçi), s.: 10, http://books.google.com/books?id=YPz2Na2L1YQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 20 Nisan 2011.

[44] Brentano'ya göre yükselme gösteren Aristoteles ve Yunan felsefesinden kaynak alan Ortaçağ'daki Skolastik dönemin açıklanması için çeşitli Skolastik kavramlar ve ayrımlar Antik ve Aristoteles felsefesindeki terminolojiye kesinlik katabilirdi. Brentano'nun erken dönem çalışmalarında neden bu kadar Ortaçağ kavramlarıyla ilgilenmiş olduğunu böyle bir hermeneutik bağlamda açıklayabiliriz. Zaten intention kavramı da felsefi tartışmaya Skolastik bir kavram olan *obiective* ile girmiş bulunmaktadır. *Obiective* terimiyle ilgili olarak ilereleyen bölümlerde daha detaylı bilgi verilecektir. *Obiective* terimiyle ilgili olarak bkz.: Klaus Hewig, **"Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept"**, **Philosophy and Phenomenological Research**, Vol. 39, No.3, Mar., 1979, s.: 328.

dördüncü etapta mistisizm, sezgicilik, irrasyonel dünya görüşleriyle sahte felsefe (pseudo-philosophy) ve dini yönelimler çoğalmaya başlar. Sonra döngü tekrardan başlar. Brentano felsefenin en verimli döneminin doğal bilimler yöntemini yansıttığı dönemler olduğunu düşünür. Yani felsefenin metafiziği, mantığı, estetiği ve etiği içeren bütün dallarının temellerinin bütün felsefi bilgide gerekli olan "iç algıda" (inner perception) olabileceğini kastetmiştir.

Brentano'nun felsefe tarihine olan ilgisini ve felsefe tarihini ele alış biçimini Carl Stumpf ve Oskar Kraus'un Brentano'yla ilgili anılarından görebiliyoruz. İki düşünürün de Brentano'yla ilgili aynı yorumları yapması onun felsefe tarihiyle ilgili tutumunu bize vermektedir. Kraus'un, Brentano'nun felsefe tarihi derslerinin hangi ilkeler üzerinde temellendiğini şu cümlelerle açıklar: "Brentano için çalışılan filozofun ruhuna iyice dahil olmak, onun düşünce silsilesini mantıksal olarak değilse de en azından psikolojik olarak anlamaya çalışmak, filozofun ruhu ve onun düşüncesini oluşturan öğelerin özgünlüğü üzerinden yola çıkarak sistemi yeniden kurmak, bilgi tamamlanmamış olsa bile, filozoftan önceki ve sonraki düşünürlerin, filozofun öğrencilerinin ve öğretmenlerinin o konu hakkında ne öğrettiklerini dikkate almak gerekmektedir."[45] Stumpf ise Brentano'nun, doğa felsefesinin yeni ve eski her bireysel sistemini dürüst bir şekilde, fragmanların yorumlarıyla, bu devam eden ilerlemeyi sunduğunu belirtir. Brentano'nun derslerinde kuru öğretiler yerine, öğretilerin canlı gelişimlerinin önce gözlerinde canlandığını, Herakleitus'un dahice sunumunun, fragmanlardaki zıtlıkların çözümünün, Ksenephenon'un yazılarının, eski İyonyalılar'dan Elealılar'a geçişleri anlaşılır hale getirdiğini belirtir. Sokrates'in kişiliğinin tasviri, Aristotelesçi sistemin yeniden üretimiyle felsefenin yeniden kurulmasını kendine görev edindiğine Brentano'yla ilgili anıları arasında yer verir.[46] Brenano'nun felsefe tarihi öğretisi felsefenin bir bilim olduğu idesi üzerine kurulur ve yöntemi de diğer bilimlerinkiyle aynıdır. Felsefe iki nedenden dolayı bilimseldir: İlk olarak felsefenin sınırlı bir konusu vardır ve bu Brentano'nun gözüyle insanın

[45] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 4.
[46] **A.g.e.**: s.: 12.

bilme yetisindedir ve ikinci olarak sınırlı bir yöntemi vardır bu yönteminin diğer bilimlerden hiçbir farkı yoktur.

Brentano felsefesi genel olarak iki bölüme ayrılabilir: İlki psikoloji merkezlidir ve burada Brentano psikolojiyle kesin bir bilim olarak ilgilenmiştir. İkincisi ise reism öğretisini uyguladığı metafizik merkezli olanıdır. İlk dönem felsefesinde Aristotelesçi, Kartezyen ve empirik öğelerin sentezi olan ve tasvirci psikoloji olarak adlandırılan yöntemi önemli bir role sahiptir. Brentano tarafından Kartezyen bir bilim olarak görülen bu tasvirci psikoloji felsefedeki tüm diğer disiplinlere kesin bir temel oluşturmaktadır. Brentano tasvirci psikolojiyi, kendi empirik tekniğiyle yani farklı psişik etkinlikler, psişik fenomenlerin sezgisel ve sezgisel olmayan bileşenleri arasındaki ayrımları ele almasıyla, empirik bilimlerin yeni bir çeşidi olarak kabul eder. Brentano'nun empirizmi, gerekli bağıntıları, içkin tümelleri, verilen deneyimlerden kavrayacağımız görüşüyle uygundur.

Spekülatif Alman idealizminin çöküşünden sonra Brentano felsefi dönögünün birinci evresiyle bağlantılı olarak bilimsel felsefenin teorik niteliğini yeniden uyandırmak istemiştir. Hume'un psikolojik analizlerine zıt olarak Kant'la ilgili olumsuz görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

> "Kant'ın tüm felsefesinin bir karışıklık olduğunu ve daha büyük yanlış anlaşılmalara yol açacağını ve sonuç olarak tüm felsefede bir kaos yaratacağını düşünüyorum. Kant'tan çok şey öğrendiğime inanıyorum; ancak öğrendiğim onun bana öğretmek istediği şey değil fakat her şeyden çok felsefe tarihinin adlara bağlamış olduğu ünün felsefi kamuoyu için ne kadar çok çekici ve ne kadar çok aldatıcı olduğudur."[47]

Brentano Kant'ın mistik ve aldatıcı felsefesine karşı olarak İngiliz empiristleri Hume ve Mill'i, Fransız pozitivisti Auguste Comte'u müdafaa etmiştir. Brentano Comte'un metafiziği reddetmesine karşı çıkmasına rağmen en büyük çağdaş felsefeci olarak görmüştür. Ayrıca Ernst Mach'ın empirio-kritism'iyle çok ilgilenmiştir.

---

[47] Bkz.: Franz Brentano, **The True and the Evident**, trans. Roderick Chisholm, Ilse Politzer, Kurt Fischer, London: Routledge, 1966, s.:10.

Brentano'nun yargıların ve diğer entelektüel etkinliklerin temeli olarak tasarımlar (*Vorstellungen*) üzerindeki vurgusu Hume'un idelerin izlenimlere bağlı olması tezinden kaynaklanmaktadır. Brentano hem Hume'un çağrışımcılığıyla hem de İngiliz psikolojisiyle ve zihnin izlenimleri edilgen bir şekilde almasıyla ilgili olarak eleştirel bir tutum sergilemiştir. Ayrıca empirik psikolojideki içebakış yönetimini iç algıyla değiştirmiştir. Burada karşımıza çıkan bu yeni iç algı kavramı Brentano'nun tasvirci psikoloji kavramıyla bağlantılıdır ve psişik durumlarımızın keşfi için anahtar kavramdır. İç algı apaçıkken, iç gözlem öznel ve yanılabilir olandır. Brentano özellikle Hume'un iç gözlemde ben'i yakalayamayacağımız ve kendi psişik durumlarımızı, onların işgali altındayken gözlemleyemeceğimiz görüşünü kabul eder. Brentano iç algıyı Aristotelesçi bir tarzda düşünür. Zihin gücü bir nesneyi düşünürken aktif hale geldiğinde kendini ilineksel olarak algılar. İç algının fenomeni onları kendinin bilinci ve kendinden apaçık yapan bir tarzda verilmiştir. Çünkü psişik edimlerimize doğrudan bir aşinalığımız vardır ve onlar kendilerini kendilerinde olarak sunarlar.

Comte ve pozitivizm hayranı olarak Brentano, felsefenin doğal bilimlerle devam edeceğine inanmıştır. Comte'la John Stuart Mill aracılığıyla tanışan Brentano *Auguste Comte und die positive Philosophie* isimli bir araştırma yayınlamıştır. Comte'un evreler öğretisini kendisininkiyle karşılaştırmış ve Comte'u eleştirel realist olarak adlandırmıştır.

Felsefenin kesin bir bilim olmasıyla ilgili görüşleri, bilimsel ve deneysel psikolojinin kurucularından olan Wilhelm Wundt'dan kaynak almıştır. Brentano'ya göre doğal bilimlerin yöntemi tüm bilimler için ortaktır. Felsefeyi psikoloji temelinde yeniden kurmayı hedefleyen Brentano psişik etkinliklerin doğasının çağdaş felsefeciler tarafından yanlış anlaşıldığı görüşündedir. Ona göre, psişik fenomen etkin varoluşa sahiptir oysa sadece fizik dünya fenomenal varoluşa sahiptir. Öyle ki Brentano bu durumu şu sözüyle açıklar: "Psişik fenomenlerimiz çoğunlukla bizim

olan şeylerdir."[48] Zihin diğer nesnelere yönelmiş etkinliklerde olsa bile kendi kendini kavrayabilir ve psişik edimler tam bir kesinlikle kavranabildiği için Brentano buna *evidenz*, kendinden apaçık der.

Brentano ayrıca Descartes'a büyük bir saygı duymuş ve onu özellikle Spinoza'dan üstün bir filozof olarak kabul etmiştir. Spinoza'nın hocasının öğretisini anlamamış olmasından yakınmıştır.[49] Brentano'nun öğrencileri Husserl ile Twardowski de hocalarının etkisiyle Descartes'la yoğun bir şekilde ilgilenmişlerdir.

2.2.2 Brentano ve Aristoteles İlişkisi

> "Öncelikle bir ustaya çıraklık etmeliydim. Fakat felsefenin acıklı bozulma döneminde doğduğumdan beri Aristoteles'ten daha iyi kimse bulamadım. Onu anlamak için ve bu hiçbir zaman kolay olmadı, Thomas Aquinas'ın yardımını aldım."[50]

Yukarıdaki sözler Brentano'nun felsefeye ilk adımlarını attığı zamanlardaki ve hayatının son dönemlerinde kaleme aldığı anılarından bir tanesidir. Brentano, Aristoteles'in ünlü öğrencilerinin kardeşi olarak kendisini betimlemiş ve çalışmalarında Aristoteles'e ithafen yazdığı şiirlere yer vermiştir. Brentano'nun Ortaçağ Felsefesi'nde uzmanlaşma arzusu, onun Münster'de Almanya'nın ilk Thomas Aquinasçılar'ından olan Alman Katolik filozofu Franz Jacob Clemens'le (1815-1862) çalışmasını sağlamıştır. Brentano Münster Akademisi'nde Profesör Clemens'le iki sömestır (1859-1860) Ortaçağ Aristotelesçiliği çalışmıştır. Brentano Suárez'le[51] ilgili bir doktora tezi yapmayı önerse de Clemens'in ölümüyle birlikte *On the Several Senses of Being in Aristotle (Aristoteles'te Varlığın Çeşitli Anlamları Üzerine)* başlıklı tezini Tübingen Üniversitesi'ne sunmuştur. Çalışma 1862'de

---

[48] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 34, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.

[49] Bkz.: Uğur Ekren, **Franz Brentano, Hayatı, Eserleri, Okulu ve Felsefesi I**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 9, Mart 2006, s.:123.

[50] Bkz.: Dale Jacquette, **The Cambridge Companion to Brentano**, Cambridge University Press, 2004, s.: 20.

[51] Francisco Suárez (1548-1617), İspanyalı Cizvit rahibi, teolog ve felsefeci. Thomas Aquinas'tan sonra en önemli Skolastikler arasında sayılır.

yayınlanmış ve Trendelenburg'a ithaf edilmiştir. Bu tez Aristoteles'in kategorilerinin incelendiği bir çalışmadır ve Martin Heidegger'in varoluşçu felsefesinin şekillenmesine yardımcı olan ilk felsefi metindir.[52] Bundan önce Trendelenburg 1846'da *A History of the Doctrine of the Categories (Kategoriler Öğretisinin Tarihi Üzerine)* adlı çalışmada Aristoteles'in kategorilerinin, var olduğu söylenebilen şeylerin sınıflandırılması olarak dilbilgisel bir şekilde yorumlanması gerektiğini tartışmıştır. Brentano Trendelenburg'tan farklı olarak Aristoteles'in kategoriler görüşünün metafiziğe özgün bir katkısı olduğunu ve sadece dilbilgisel ya da mantıkla ilgili bir çalışma olmadığını tartışır. Kategoriler Tablosu'nun dilbilgisel kavramların gelişigüzel bir yığını olmadığını fakat aslında tek, temel bir düşünceden türetildiğini gösterir ve kategorilerin tutarlı bir çıkarımını ve sınıflamasını vererek Aristotelesçi öğretiye yeni bir yorumlama getirir.

Brentano'nun döneminde sık sık felsefenin bir karışıklığa, düşüşe tabi olduğunu dile getirmesinin sebeplerinden biri ontolojinin önemli bir alanı olan kategoriler teorisindeki karışıklıktır. Bunun sorumlusu olarak Brentano, Kant'ı ve Kantçı filozofları gösterir. Brentano'ya göre Aristoteles'in kurduğu ancak tamamlamadığı kategoriler teorisi kendisinden sonra geliştirilememiştir. Kategorilerin sayısını ne dörde indirgeyen Plotinus ne de üçe indirgeyen Leibniz bu teoriye yeni bir şey katabilmişilerdir.[53] Konuyla ilgili olarak Brentano şunları belirtmiştir:

> " ... Kant kategoriler teorisini bütünüyle yanlış anlamıştır. O önceki felsefe tarihiyle sadece yüzeysel bir şekilde tanışıktı ve Aristotelesçi kategorilertablosunu Aristoteles'in bakış açısından düşünülemez olan bir zemin üzerinde kurmuştu. Kavramlarımızın tümünün empirik sezgiden türetilebileceğini kabul eden bir filozof (Aristoteles) için Kantçı anlamda kategori gibi bir şey olamazdır. Kantçı kategori ve tarihsel olarak kökendeki Aristoteles'in kategorisi arasında kesinlikle varolan karışıklık bu inceleme alanında herhangi bir şeyi becermek hususunda bizim modernlerimizin kabiliyetsiz olduğunu açıklar."[54]

---

[52] **A.g.e.**, s.:22.

[53] Bkz.: Franz Brentano, **The Theory of Categories**, trans. Roderick Chisholm, Norbert Guterman, The Hague: Nijhoff, 1981, s.: 81.

[54] Bkz.: Uğur Ekren, "**Kant hakkında: Franz Brentano ve Henry Sidgwick**", Teoman Duralı'ya Armağan, Bir Felsefe-Bilim Çağrısı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008, s.: 218.

Brentano'ya göre Kant'ın saf aklın temel kavramlarına yapacağı sınıflama için kullanmış olduğu Aristoteles'in empirik kökenli kategorileri kendisininkiyle aynı amaca hizmet etmemekteydi bu yüzden Kant'ın Aristoteles felsefesiyle yüzeysel bir şekilde tanışık olduğunu ileri sürmüştür.

Brentano, Aristoteles'in *Metafizik* IV. Kitabındaki "varlık birçok şekilde ifade edilebilir" (*to de on legetai men pollakos*)[55] iddiasını yorumlayarak Aristoteles'in varlıkla ilgili farklı görüşlerini dört ana başlıkta gözden geçirir: Bunlar ilineksel varlık (*on kata symbebekos*), kategorilere göre varlık, gizil ve aktüel varlık (*on dynamei kai energia*), doğru ve yanlış olma anlamında varlık'tır (*on hos alethes*)[56]. Brentano için Aristoteles'te varlığın ana anlamı töz kategorisinde bireysel bir şey olarak verilmiştir. Fakat varlığın diğer önemli bir anlamı da Aristoteles'in doğru olan anlamda varlığı keşfetmesidir. Bir şey için doğrudur demek onu doğrulamaktan başka bir şey değildir ama burada sadece yargılara ait olan özel ve uygun anlamda bir doğruluk vardır. Bir şey biz onu doğru bir şekilde yargılarsak doğrudur. Bu durum metafizikten çok mantıkla alakalıdır ve varlığın sadece tözler ve ilineklerle uyumlu bir şey olmasından çok yargıların içeriğiyle de alakalı olabileceğine işaret etmektedir.

Aristoteles'te Varlığın Çeşitli Anlamları Üzerine adlı çalışma Brentano'nun metafizikle, özellikle tözler öğretisi, ilinekler ve bağıntılarla ilgilenmeye başladığı ilk dönemlere tanıklık eder ve bu ilgi *Empirik Açıdan Psikoloji* kitabında psişik fenomenin tasvirine yoğunlaşmak için bilinçli olarak arka planda bırakılmıştır. Yine de onun sonraki çalışmalarının dayanağını oluşturan şey bu metafizik yaklaşımıdır ve son dönem reism'inin öğeleri bu tezde zaten bulunmaktadır. Brentano'ya göre "is" (olmak) ve "exists" kelimelerinin kullanımları arasında bir fark vardır ve bazen bu kullanımlar bizi uygun olmayan anlamlara götürebilir. Bu yüzden ona göre soyut

---

[55] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 27, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Franz Brentano, **On The Several Senses of Being in Aristotle**, Edited and translated by Rolf George, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1975, s.: 3.

[56] **A.e.**,s.: 27.

nesnelerin varlığı, varlığın uygun olmayan bir anlamını içeriyordu ve sadece somut tözler var olabilirdi. İşte bu yüzden reism döneminde onun tözü anlamadaki eğilimi bireysel bir varlık (bir adam, bir at gibi) anlamında olmuştur.

1907 ve 1917 yılları arasında yazılmış ve *The Theory of the Categories* (*Kategoriler Öğretisi*) adlı çalışmada toplanmış yazılarda Brentano Aristoteles'in töz ve ilinekle ilgili görüşünü, bu ilkelerin önceliklerinde değişiklik yaparak yeniden gözden geçirir. Aristoteles'in, ilineksekl varlığın nesnede olması görüşünü değil de Brentano nesneyi ilineksel olanla birlikte içeriliyor gibi görür ve ilineklerin sadece tözleri değil ilinekleri izleyebileceği görüşünü savunur.[57]

6 Ağustos 1864'te papazlığa atandıktan sonra, Brentano 1866'da *The Psychology of Aristotle, In Particular His Doctrine of the Active Intellect* başlıklı tezle Würzburg Üniversitesi'ndeki Habilitation'unu tamamlamıştır. Bu tez de Brentano'nun Aristoteles'in *De Anima*'sını okumaları doğrultusunda psişik etkinliklerle ilgili görüşünün ve dolayısıyla *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserinin temellerini oluşturmaktadır. Burada Brentano tartışmasının gelişiminde önemli bir nokta olarak iki tür değişime dikkat çeker: birinci değişim, niteliğin ona zıt olan bir şeyle yer değiştirmesi olan tözdeki değişimdir. Örneğin, sıcaklık gittiğinde, şimdi varolanın yerine soğuk gelir. Buna zıt olarak eldeki sıcaklık duyusu sıcakla soğuğun yer değiştirmesi değildir fakat buradaki etki öznede potansiyel olarak varolan şeyi aktüel hale getirir ve bu yüzden aslında bu bir değişim değildir. El fiziki olarak soğuk olabilir ama hala sıcaklığı hissedebilir ve hatta sıcaklığa daha duyarlı olabilir. Bu yüzden bir nesnedeki niteliğin fiziksel mevcudiyeti ve bir organda hissedilen niteliğin varoluşu arasında ayrım yapılmalıdır. Brentano burada Ortaçağ terminolojisini kullanarak, ilk durumu niteliğin fiziksel ve ikincisini de *nesnel* (*objective*) mevcudiyeti olarak adlandırır. *Eidos aistheton* kipinin açıklanmasında Aristoteles duyuları alma ve algılamanın duyarlı formlarının bir çeşit madde dışı ama intentional olmayan içsel varoluşlarına gönderme yapar. Bir şeyde fark edilen ve

[57] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 27, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.

ruhta alınan form'u (*eidos*) farklılaştırmak yerine Brentano Skolastik bir terim olan *obiective*[58]'i algılanmış bir form olarak, formun özelliği olan varlık kipine uygular. Bu durum Arap, Aristotelesçi ve Augustinusçu epistemoloji geleneklerinden kaynak alan geç dönem Ortaçağ Scotism terminolojisinden yararlanmasını sağlamaktadır.[59] Aristoteles'e göre bütün bilgi insanla ilgisi olmayan (non-human) gerçekliklere nüfuz etme eğilimindedir. Nesnenin kendisinin doğrudan ve dolaysız algılanmasını engelleyen hiçbir önceden tasarlanmış epistemolojik öğe bulunmamaktadır. Buna zıt olarak Skolastik *obiective* terimi başlangıçta kendinde varolan şeyler ve kendi epistemolojik girişine bağlı olarak varlığın anlaşılır yapısını açıklayan akıl arasındaki bir ayrıma işaret eder. Sonuç olarak kavram artık bir nesnenin anlaşılır özünü temsil etmez. Daha çok aklın nesnel kipinin *sub ratione intelligendi*'sidir.[60] Brentano'nun bu kavramların üzerinde durması, bize Ortaçağ epistemoloji bağlamından kaynak alan Kartezyen ayrımlardan da alıntı yapmış olduğunu ayrıca (örneğin Descartes'in *esse formale et obiectivum*[61] arasındaki ayrımı) göstermektedir.

Bir el sadece fiziksel olarak soğuk olduğunda değil ayrıca nesnel olarak soğuk olduğunda da soğuk olabilir ve burada soğukluk hissedilir.[62] Özellikle Brentano soğuğu algıladığımızda soğuğun nesnel olarak bizde olduğunu ileri sürer. Her duyu organının, başka organların ulaşamayacağı uygun nesneleri vardır. Göz, rengi algılar ama tat alamaz, kulak duyabilir ama hissedemez gibi. Bu onların fiziksel doğalarına bağlıdır. Ama aynı zamanda şekil ve hareket gibi görme ve dokunmayla ve uygun nesnelerin aracılığıyla algılanabilen ortak bir şekilde duyulanabilir olanlar (common sensibles) da vardır. Özel duyulardan başka ortak duyu bu özel duyulara kendi uygun nesneleri olarak sahiptir ve birinin ne gördüğünü bilmeyi mümkün kılan bu ortak duyulardır. Bu yüzden Aristoteles'e göre her özel duyunun kendi nesnesine sahip olduğu bir meta-duyu (meta-sense) olmalıdır. Diğer duyuları biribirine aktaran

---

[58] *Obiective* terimini Descartes vasıtasıyla bilen Brentano kavramın geç dönem Ortaçağ tartışmalarına aşinadır. Münster Akademisi'nde kaldığı sürece Clemens'le Ortaçağ Felsefesi çalışmıştır.

[59] Bkz.: Klaus Hedwig, "Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept", **Philosophy and Phenomenological Research**, Vol. 39, No.3, Mar., 1979, s.:329.

[60] **A.e.**, s.:330.

[61] **A.e.**, s.:330.

[62] Bkz.: Dale Jacquette, **The Cambridge Companion to Brentano**, Cambridge University Press, 2004, s.: 26.

bir duyu organı beyazı tatlıdan, sıcağı gürültüden ayırt etmemizi mümkün kılar. İster ortak duyu (common sense) olsun ister özel duyular olsun Brentano bunların ruhta olduğunu fakat bedende can bulduklarını iddia eder. Bu duyulayan öznenin cismi ve bozulabilir bir şey ve duyusal yetilerin maddeyle karışmış formlar olduğunu gösterir, *logos enhylos* [an embodied thinking- cisimleştirilmiş düşünce].[63] Psişik bir özne ise buna zıt olarak düşüncenin kuvvetli etkinlikleri tarafından uyarılmaktadır. Bu zihnin cisimsizliğini (immateriality) göstermeye yarayan çeşitli tartışmalardan biridir. Diğer bir tartışma da fizik ve nesnel içsel varoluş arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Brentano'nun niyeti birincil zihinsel bilişlerin kökenine ışık tutmaktı ve bunu Aristoteles'in ruh kavramına atıfta bulunurak yapmaktı. Aristoteles'in canlı tözün iç ilkesi olarak tanımladığı ruh için Brentano, yaşamı potansiyel olarak içinde barındıran doğal bedenin ilk aklı yani yetkinliği olarak tanımlamıştır.[64] Bu durumda ruh, ayrı bir töz değildir, özü itibariyle bedene aittir, canlı olanın aktüalitesidir ve canlının temel bir parçasıdır.

Aristoteles zihnin bedenle karışmış olduğunu söylemenin uygun olmadığını belirtir. Eğer zihin bedenle karışmış olduğu için, fiziksel olarak sıcak olsaydı nesnel olarak soğuk olamazdı. Aslında burada zihinde olanların nesnel bir şekilde olduğu, fiziksel olmadığı ifade edilmek istenmiştir. Burada söylemek istediğimizi daha kolay bir şekilde açıklamak gerekirse eğer akıl bedenle karışmış olsaydı duyu organları gibi uygun bir nesneye sahip olması gerekirdi. Fakat aklın uygun bir nesnesi yoktur, potansiyel olarak zihin nesnel bir şekilde bütün varolan şeylerdir. Bu yüzden akıl bedenle karışık değildir ve bu yüzden bozulmaz ve ölümsüzdür.[65] Brentano'nun *Aristoteles'in Psikolojisi* adlı çalışmasındaki en önemli bölüm aklın yani düşüncenin doğasının tartışıldığı yerdir. Burada düşüncelerini şu sözlerle açıklar:

> "Anlayışgücünün düşünceleri ve kavramları dışsal dünyada fark edilir [yani dünyadaki şeylerin niteliklerinden]. Anlayışgücü onları doğrudan almaz fakat ancak duyuların tasarımlarının aracılığıyla alır. Anlayışgücü duyusal imajlarındaki

[63] **A.e.**, s.:27.
[64] Bkz.: Liliana Albertazzi, **Immanent Realism, An Introduction to Brentano**, Volume 333, Springer, Netherlands, 2006, s.: 66.
[65] **A.e.**, s.:27.

> anlaşılır suretleri yakalarken, duyu şeylerdeki duyusal suretleri yakalar. Şeyler duyu organları üzerinde ve daha sonra buna benzer bir şekilde anlayışgücünde bir etki yaratırlar."[66]

Kavramların düzenlenmesi öncelikle şeylerin duyular üzerinde etki yaratmasını gerektirir çünkü hiç kimse duyunun yokluğunda ne bir şey öğrenebilir ne de anlayabilir. Bütün düşünce için gerekli olan imajlar oluşturulur: çünkü ruh imajsız düşünemez. Fakat burada bir soru ortaya çıkar: duyular ve bedendeki durumları bedenle "karışık olmayan" aklı nasıl etkileyebiliyor? Zihin üzerinde hangi etkinlik olursa olsun aktif ilke, formları zihne iletir ve alıcıdan daha düşük bir seviyede olamaz. Aktif olan daima pasif olana öncedir. Bu yüzden psişik olmalıdır. Brentano'nun yorumunda Aristoteles psişik olanın iki niteliğini ayırt eder, bunlar: aktif ve alıcı akıldır. Burada aklın aktif ve formları alma özelliği üzerinde durulur. Aktif akıl düşünmez ama düşünceyi mümkün hale getirir. Duyusal imajları ya da fantezileri aydınlatır ve zihindeki nesnel mevcudiyetlerini mümkün kılar. Akıl, alıcı olarak imajları, kavramları fark ederek, alır. Brentano yine şu şekilde özetler:

> "Duyusal bir imajla birlikte olmayan genel bir düşünce düşünemeyiz. Nasıl ki genel bir önermeyi kanıtlamak isteyen bir matematikçi kuma belirli bir üçgen çizip ve o üçgeni gözlemleyerek genel doğruluğu keşfederse aynı şekilde bir başkası, başka bir şeyi tasarladığında, duyusal yetisinde daima uygun bir tasarıma sahiptir."[67]

Zihnin farklı işlevlerini belirttikten sonra Brentano şu soruyu sorar: Aristoteles'e göre zihin kendini nasıl algılar, kendinde olan bir nesneyi düşündüğünü nasıl bilir? Zihinden başka düşüncenin farkında olan daha yüksek bir mertebe yoktur, daha düşük olarak bireysel duyuları algılayan ortak duyu gösterilebilir. Aristoteles bilgi, algı, düşünce ve anlayışgücünün daima başka bir şeye nesneleri olarak sahip olduklarını söyler (*en parergo*). Brentano bunu kabul etmez ve bunu kendi felsefesinin temel taşı yapar. Bu onun ünlü intentionalite öğretisinin kaynağıdır. Daha sonraları çeşitli metinlerde bu bağlantıya dikkat çekmiştir:

---

[66] **A.e.**, s.:27.
[67] **A.e.**, s.:28.

> "Algılamada iki nesnemiz olduğuna dair hiçbir sorun yoktur; birine dışsal nesne ve ötekine içsel nesne denir. Aristoteles ikincisini *parergo* olarak algıladığımızı söyler ve sonuç olarak dışsal nesne birincil ve içsel nesne de ikincil nesne olarak adlandırılmıştır."[68]

Düşünmede zihin daima iki nesneyle ilişkilidir, yani düşüncenin ya da algının nesnesiyledir.

Brentano Aristoteles'e olan minnettarlığını birçok kez ifade etmiştir. Şimdi Brentano'nun esas ilgisinin yani intentionalite'nin Aristotelesçi kökenlerine bakalım.

Brentano'nun en çok bilinen *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserinde, Brentano psişik ve fizik fenomenler arasındaki farkı ortaya koyarak intentionalite öğretisine bir açıklık getirmeye çalışmıştır. İkisi de zihinde meydana gelse de ikincisine bir renk, bir figür, görülen bir manzara, işitilen bir nota, sıcaklık, soğuk, duyulan bir koku ve hayalgücünde görünen ve bunlara benzer birimler örnek gösterilir.[69]

> "Bir ses duymak, renkli bir nesne görmek, sıcaklığı ya da soğuğu hissetmek. . . her yargı, her hatıra, her beklenti, her çıkarım, her kanı ya da fikir, her şüphe psişik fenomenlerdir [ya da etkinliklerdir]. Ayrıca bu terimde her duygu; sevinç, acı, korku, umut, cesaret, umutsuzluk, kızgınlık, sevgi, nefret, arzu, gönüllülük edimi, niyet, hayret, beğeni, aşağılama vb. gibi durumlar içerilir."[70]

Brentano bu iki tür arasındaki ayrımı psişik etkinliklerde daima nesnelerin intentional olarak kendi içlerinde varolduğu ama fizik fenomenlerle ilgili böyle bir durum olmadığı görüşüyle sonuçlandırır. Fakat etkinlik ve nesne arasındaki ayrım yapılmış mıdır? Birinin sahip olduğu acıyla, o acının duygusu arasında fark var mıdır? Acı, düşüncenin mi yoksa duygunun mu nesnesidir, ya da sadece buna birisi mi sahiptir? Ağızdaki tat, bir nesnenin algısı mıdır? Bir nesneye odaklanmamış sevinç ve korku olamaz mı? Brenato'nun öğretisinin Aristotlesçi köklerini burada açıkça görebiliriz. Aristoteles'e göre zihin düşündüğü nesneden başka bir şey

---

[68] **A.e.**, s.:29.
[69] **A.e.**, s.:29.
[70] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 79, 80.

olmayan bir aktüalite içerisindedir. Zihin yalnızca düşündüğünde aktüalitededir. Fakat aktüaliteden yoksun bir zihin kendince bilinemez. Bu yüzden eğer içte varolmayan (inexistent) hiçbir nesne olmazsa, hiçbir zihin durumu bilinemez. Aristoteles'in arzunun nesnesinin aynı zamanda bir biliş nesnesi olması görüşü Brentano'nun tasarımın etkinliğinin diğer bütün psişik etkinliklerin temelinde olacağı[71] fikrine doğrudan öncülük eder. "Tasarlanmayan hiçbir şey yargılanamaz, arzulanamaz, umulamaz ya da ondan korkulamaz."[72] Öyleyse eğer arzunun nesneleri aynı zamanda bilişin de nesneleriyse bu durum Aristoteles'in zihinde intentional olarak varolan bir nesne olmadıkça, hiçbir zihinsel etkinliğin *en parergo* olarak deneyimlenemeyeceği öncülünü takip eder. Zihin kendini ancak başka bir şeyi bilirse bilebilir.[73]

Bu bölümde daha çok Aristoteles'in çalışmamızda ele aldığımız problemler çerçevesinde Brentano tarafından nasıl anlaşıldığı sorusuna cevap vermeye çalıştık. Aristoteles'in ruh kavramının Brentano gözüyle nasıl görüldüğünü ve intentionalite anlayışındaki Aristotelesçi izleri ortaya koyduk. Bu yüzden burada Brentano'nun yorumlarının doğruluğunu ya da kavramların tutarlılığını tartışmadık. Görülüyor ki Brentano'nun felsefe yapma ve felsefeyi iyileştirme çabaları Alman idealizmindeki belirsizliklerden uzak, daha bilimsel bir yaklaşımla ve Aristoteles'le birlikte felsefe tarihinin tekerrürünü bizlere sunmaktadır.

2.2.3 Brentano'nun İntentionalite Kavramının Skolastik Kökenleri

Birçok analitik filozof arasındaki yaygın ilgilerden biri olan intentionalite kavramı Brentano'nun psişik fenomenin ayırt edici bir belirtisi olarak intentional içsel varoluş (inexistence) öğretisiyle geliştirilmiş ve üne kavuşmuştur. Brentano bu kavramı Skolastik'ten elde ettiğini öne sürmüştür.

---

[71] **A.e**, s.:80.
[72] **A.e.**, s.:80.
[73] Bkz.: Dale Jacquette, **The Cambridge Companion to Brentano**, Cambridge University Press, 2004, s.: 30.

Brentano bu durum için, *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı kitabında intentionalite pasajı olarak geçen bu önemli bölümde şöyle der:

> "Her psişik fenomen Ortaçağ Skolastik'lerinin bir nesnenin intentional içsel varoluşu (inexistence) dedikleri şeyle ve tamamıyla açık olmasa da bir içeriğe gönderme, bir nesneye yönelme (burada nesneyle gerçek bir şey anlaşılmamalıdır) ya da içkin bir nesnellik diyebileceğimiz şeyle karakterize edilir. Her psişik fenomen daima aynı şekilde olmasa da kendi içinde nesne olarak bir şey içerir. Tasarımda bir şey tasarımlanır, yargıda bir şey onaylanır ya da reddedilir, sevgide bir şey sevilir, nefrette bir şeyden nefret edilir, arzuda bir şey arzulanır vs. Bu intentional içsel varoluş psişik fenomenin tek karakteristiğidir. Hiçbir fiziksel fenomen buna benzer bir şey sunmaz. Bu yüzden psişik fenomeni içlerinde intentional olarak nesne içerdiklerini söyleyerek tanımlayabiliriz." [74]

Bu bölümde Brentano psişik fenomenin iki farklı özelliğini bize verir: birincisi intentional içsel varoluş idesi, diğeri ise bir içeriğe ya da bir nesneye gönderme yapma idesidir. İntentional içsel varoluş, niyet edilen, kastedilen varlık içindeki intentio'nun (niyetin) varlığına işaret eder. Aslında bu Skolastik, Thomasçı bir kavramdır. Bu haliye Brentano'nun düşüncesine yabancı gibi görünse de bir nesneye gönderme yapması Brentano'ya özgün bir şeydir ve Skolastik kavram olan intentional içsel varoluş ile belirgin bir bağlantısı yoktur. Herbert Spielberg intentio terimiyle ilgili olarak şunları söyler:

> " 'İntentio' terimi Skolastik Felsefe'de bilgiyi elde etme işleminde, tasarımlanmasına rağmen, ruh içinde oluşturulmuş bir çeşit dış dünyadan gelen bir öz gibi, özgün bir imaja ya da benzerliğe işaret eder.... Thomas Aquinas aslında *intentio sensibilisintentio intelligibilis* ve *intentio intellectia*'yı ayırt etmiştir. Burada bu 'inentionlar'ın ayırt edici bir özelliği olarak nesneye gönderme yapma fikri bulunmamaktadır."[75]

Spielberg şöyle devam eder:

> "Brentano asla Skolastik tarzın formel imajlarını kastetmemiştir. 'İntentional' sıfatını nerede kullanırsa kullansın ruh içinde bilinen nesnenin içkinliğiyle ilgili Skolastik öğretinin izlerine hala ihanet ettiği doğrudur. Fakat bu ruhtaki bilginin

---

[74] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 88, 89.

[75] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 129.

nesnesinin psişik içsel varoluşu öğretisini Brentano, öğrencilerinin 1905'te içkinlik (*Immanenkrise*) krizi diye adlandırdıkları şey süresince reddetmiştir."[76]

Spielberg konu hakkındaki fikirlerini şu cümleyle sonuçlandırır: "Brentano'nun tamamıyla Skolastik olmayan kavramı, "intentionalite"nin eski bayrağı altında yol almıştır."[77]

Münster Üniversitesi'nde 'Kalbimdeki profesör' diye adlandırdığı Katolik filozof olan Clemens[78] ona Skolastik Felsefe'yi tanıtmıştır. Hocasına karşı bir tevazu anlamında Münster Ünversitesi'nden Suarez üzerine bir tezle mezun olma fikrine sahipken tam da Clemes'in vefat ettiği zamanda, 1862'de ilk olarak Trendelenburg tarafından geliştirilen Aristoteles'in Kategoriler Öğretisiyle ilgili fakat dilbilimsel bakış aşısını benimsemek yerine sorunu metafizik terimlerde araştırmayı seçip, farklı bir bakış açısından yola çıkarak yazdığı *Von den manningfachen Bedeutung des Seineden nach Aristoteles* (*On the Several Senses of Being in Aristotle*)[79] başlıklı teziyle Tübingen'de öğretme yeterliliğiyle (habilitation) ödüllendirildi. Kararındaki bu değişikliği saymazsak, onun *ens rationis* görüşü, yargı öğretisi ve sonraki intentional içsel varoluş öğretisi Clemens'in derslerinde yer alan Thomasçı felsefeden kaynaklanmaktadır.

Brentano intentionalite kavramını zamanının felsefi tartışmaları bağlamında bize tanıştırmıştır. Brentano'da intentio psişik fenomenin pozitif bir tanımıdır. *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı yapıtıyla ortaya koyduğu, zihnin belli bir nesneye yönelmiş olması için gerçekte varolmasının gerekmediği düşüncesi üzerine kurulu intentional içsel varoluş kuramının iki boyutu vardır: Birincisi ontolojik boyutu yani düşüncenin yöneldiği nesnenin doğasına ilişkindir. İkincisi ise psişik boyutu yani bir

---

[76] **A.e.**
[77] **A.e.**
[78] Brentano, Clemens'le ilgili olarak şu sözleri sarfetmiştir: "Kendi derslerimi nasıl planlayacağımı ondan öğrendim. O, derslerine kısa bir demeçle başlar ve sonra doğaçlama şeklindeki konuşmalarla açıklama yapardı. Ortaçağ Felsefesi'nin sıkıntılarını tekrar ele alan ilk Alman üniversitesi hocasıydı. Tercihen 16.yy'ın ünlü Skolastik'i Suarez üzerinde durdu ve elbette bu benim için bir problem olmadı." Bkz.: Liliana Albertazzi, **Immanent Realism, An Introduction to Brentano**, Volume 333, Springer, Netherlands, 2006, s.: 12.
[79] Aristoteles'te Varlığın Çeşitli Anlamları Üzerine. Bkz.: Liliana Albertazzi, **Immanent Realism, An Introduction to Brentano**, Volume 333, Springer, Netherlands, 2006, s.: 13.

nesneye yönelmişliğin zihinsel ya da psişik olanı fiziksel olandan ayırmasıyla ilgilidir. Kuramın birinci boyutu varolmayan nesnelere yönelik düşüncelere, inançlara, arzulara, amaçlara ya da diğer intentional tutumlara nasıl sahip olunduğu üzerine yoğunlaşır. Tek boynuzlu bir at düşünmekle hiçbir şey düşünmemek arasında elbette bir farklılık söz konusudur. Birinci durumda düşünce yönelimsel olarak bir nesneyle ilgiliyken, ikincisinde değildir.

Öyleyse bu nesnenin ontolojik konumu nedir? Brentano bu soruya ancak kuramının psişik boyutuna gönderme yaparak yanıt verir. Buna göre psişik fenomenlerin bu biçimde yönelmişliğe konu olmaları Ortaçağ filozoflarının deyimiyle doğada (esse naturale) değil de intentional olarak var olmaları onları fiziksel fenomenlerden ayırt eden temel nitelikleridir. Burada altı çizilmesi gereken en önemli nokta, Brentano'nun fizik fenomenlerle, fiziksel nesneleri ifade etmediğidir. Brentano'ya göre fenomen zihne verili olandır. Brentano'nun yaptığı ayrım da dünyadaki tekiller ile bilince verilmiş olan arasındadır. Bu veriler arasında yönelmişlik gösterenler psişik fenomenler, göstermeyenler ise fizik fenomenlerdir. Başka bir deyişle psişik fenomen bir nesneyi intentional olarak kendinde içeren fenomendir. Brentano'ya göre bu kendine özgü nitelikleri dolayısıyla psişik fenomenlerin fizik olanlara indirgenmesi olanaksızdır.

2.3 Brentano'nun İntentionalite Kavramı

Brentano'nun felsefede en etkili ve en önemli başarılarından biri onun intentionalite tezidir. Burada düşünce herhangi bir şey hakkında niyetlenerek, niyetlenmiş nesneye yönelerek ve onu amaçlayarak intentional olmaktadır. İntentionalite bu yüzden düşüncenin ilgililiğidir ve psişik bir durum vasıtasıyla bir bağıntı oluşturarak niyetlenen nesneye gönderme yapar. Düşüncenin niyetlenen nesneleri aynı zamanda düşüncenin içeriğidir, psişik etkinliğin kendisine aittir ve bu şekilde kendi içinde içkin (immanent) bir şekilde içerilmektedir.

Brentano'ya göre bütün psişik fenomenler ve sadece psişik fenomenler intentional'dır. Brentano intentionalite'nin psişik olanın ayırt edici özelliği olduğunu söylemekle kalmaz, onu empirik, bilimsel, zihin felsefesinin temeline yerleştirir. İnanmak bir şeye inanmaktır ve bu bir inanç durumudur, zihnin bu belirli tür etkinliği neye inanılırsa inanılsın onu niyetler ve onunla ilgilidir. Niyetlenen inanç nesnesi belli bir olay durumudur. Eğer inanç bugünün salı olması ve Tanrı'nın olmasıysa, bugün salıdır ve Tanrı vardır. Bu durum arzu, umut, korku, şüphe, beklenti, sevgi ve nefret gibi diğer psişik durumlar için aynıdır. Arzulamak, bir şeyi arzulamaktır ve düşünce de arzunun nesnesine yönlenmiştir. Arzu intentional nesnesine zaten sahiptir. Arzulanan nesne arzunun psişik deneyiminde içerilmektedir. Mesela bir bardak şarap arzulanmış, bardak doldurulmuş ve masanın üzerine konmuş olsun. Brentano'nun içkin intentionalite tezine göre arzulanan şarap onun içsel varoluşundan dolayı içkin bir şekilde arzunun psişik etkinliğinde içerilmektedir. *Empirik Açıdan Psikoloji* eserinde onun en ünlü ve şüphesiz en çok alıntı yapılan intentionalite pasajındaki fikirlerinin kaynağı Aristoteles'in *De Anima*'da formun ruha transferiyle ilgili savlarına geitrdiği yorumdur. Brentano'nun yorumuna göre Aristoteles'in ruh ve maddesiz form arasında kurmuş olduğu bağlantı intentional bir bağlantıdır. Böylece cisimsel cevherde bulunan formun maddesiz olarak ruha aktarımını Aristoteles'in tasvir edişini merkeze alır.[80] Brentano'ya göre duyu dış nesnelerden imajlarını alırken akıl bu imajlar üzerinden idelerini elde ettiği için duyularda uygun imajlar yoksa düşünme ortaya çıkamayacaktır. Bu yüzden de dünyanın şeyler (*realia*) ve formlar (*non-realia*)'dan ibaret olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu önemli pasajda her psişik fenomenin kendisinde içkin olarak bulunan intentional nesneler içerdiği kıstasıyla psişik ve fizik feomenlerin ayırt edilmesini sağlamıştır. Öyle ki fizik fenomenler kesinlikle böyle bir nesne içermemektedirler.

Brentano psişik ve fizik fenomenler arasındaki ayrımına bağlı olarak bu fenomenlerin nesnelerine de açıklama getirmiştir. Ona göre psişik fenomenlerin nesneleri hem varolan hem de varolmayan şeyler olabilir ama fizik fenomenlerin

[80] Bkz.: Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren, **Alexius Von Meinong ve Nesneler Teorisi**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, İstanbul, Mart 2010, s.: 16.

nesneleri varolan şeyler olmak zorundadır. Psişik etkinliklerle bu nesneler arasında bir bağıntı olduğunu ileri sürmüştür.

> "James Hindistan'da kaplan olmasa da orada kaplanlar olduğuna inanabilir. ...James bir kaplana vuracaksa orada kaplan olmak zorundadır."[81]

Chisholm'un yukarıda belirttiği örnekten de anlaşılacağı gibi psişik ve fizik fenomen arasındaki ayrım nesnelerinin varolup olmadığı temelinde yatmaktadır. Ayrıca psişik fenomenler nesnelere yönelmişlerdir ve nesnelere gönderme yaparlar ama fizik fenomenlerin yönelmiş oldukları nesneleri yoktur. Buradan hareketle varolanlar ve varolmayanlar konusunda *realia* ve *irrealia* kavramlarına açıklık getirecek olursak, *realia* belirli bireysel bir şeyken (varolsun ya da olmasın), *irrelia* evrensel, tür, sınıf, olay durumu ya da değerler gibi şeylerdir (non-thing). Burada psişik fenomenin nesnelerini hem *realia* hem de *irrelia* oluştururken, sonraki döneminde Brentano psişik fenomenin nesnelerinin sadece *realia*'lardan oluştuğu görüşünü savunmuştur.

Brentano intentionalite kavramını icat etmemiştir ve onu ilk fark eden kişi de değildir ama kavramın empirik kaşifidir. Düşücenin intentionalite'siyle ilgili referansları Aristoteles'te, yine Aristoteles'in mantığı ve felsefi psikolojisinden esinlenen Ortaçağ geleneğinde, özellikle Thomas Aquinas'ın yazılarında, Dun Scotus'ta ve Ockham'lı William gibi düşünülerde bulabiliriz. Brentano'ya göre empirizim sadece dışsal duyu algısından ibaret değildir, iç algının yardımıyla araştırmaları mümkün kılmaktadır. Bu haliyle Brentano, Aristoteles ve Ortaçağ'daki intentionalite anlayışının üzerine çıkmış görünmektedir. Biz Brentano'nun yukarıda değindiğimiz intentionalite öğretisini oluşturan temel kavramlarını (psişik ve fizik fenomen, intentional içsel varoluş ve bağıntı gibi) bundan sonraki bölümlerde daha detaylı ele alacağımız için şimdilik bu girişle yetiniyoruz.

---

[81] Bkz. : Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.:152.

2.3.1 Psişik ve Fizik Fenomen Arasındaki Ayrım

Brentano, *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı eserinin 2. Kitabı'na şu sözlerle başlamıştır:

> "1. Bilincimizin bütün bilgisi fizik ve psişik fenomen olarak iki büyük sınıfa ayrılmıştır."[82]

Brentano'nun intentionalite öğretsinin temel taşlarını oluşturan bu iki öğenin arasındaki ayrıma geçmeden önce Brentano'nun fenomenden ne anladığını irdelememiz gerekmektedir. *Empirik Açıdan Psikoloji* eserini yazmadan birkaç yıl önce 1869'da Brentano *Chilianeum: Blätter für katholische Philosophie, Kunst, und Leben* isimli bir dergide Comte üzerine '*Auguste Comte und die Positive Philosophie*' (*Auguste Comte ve Pozitif Felsefe*) isimli bir yazı yazmıştır. Bu yazı Comte'un pozitivizminin genel bir özeti olarak Comte'çu fenomen kavramını tartışmıştır. Fakat o zamanlar bu tartışmalara Brentano, Katolik bir papaz olarak Comte'un çalışmalarına düşman olabilecek bir kesime, *Journal for Catholic Philosophy, Art, and Life* (*Katolik Felsefe, Sanat ve Yaşam Dergisi*) okuyucularına hitaben, Comte'un ünlü ateistliğini öven yazılara yer veriyordu. Comte'u bu tarz bir içerikle övmesi Brentano'nun yenilikçi, geniş görüşlü 'bilimsel' felsefe hususundaki boyun eğmez taraftarlığını bize göstermektedir.

Brentano'nun fenomen kavramı, tamamıyla Comte'çu terminolojiden oluşmasa da ondan etkilenmiş olarak görünmektedir. Ayrıca felsefesinin merkez kavramlarını *Cours de Philosophie Positive* (*Pozitif Felsefe Üzerine Dersler*) adlı derslerden öğrenmiştir.[83] Brentano'da psişik ve fizik olan arasındaki ilişkiyi anlamak için pozitif bilimlerin araştırma nesneleri arasındaki ilişkiye bakmak gerekmektedir. Brentano fenomenleri diğer şeyler arasında pozitif bilimler tarafından araştırılan

---

[82] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 77.

[83] Bkz.: Rayn Hickerson, "Theories of Consciousness from Brentano to Husserl", **The History of Intentionality**, London; New York: continuum, c2007, s.: 27.

olgular olarak kavrar. Bu yüzden Comte'çu fenomen anlayışıyla bilimlerin pozitif anlayışı arasında yakın bir ilişki vardır.

Comte'un en yaygın 'fenomen' kullanımı 'olgu' ifadesiyle eşanlamlıdır. Comte bu konuda şöyle der: "Olguların (*faits*) tanımı pozitif bir düşünür için çeşitli belirli fenomenlerin (*phénoménes*) ve birkaç genel olgunun arasındaki ilişkinin üretiminden başka bir şey değildir."[84] Brentano Comte'tan bilimsel araştırma nesnelerinin fenomenler olduğu görüşünü benimsemiştir ve bu fenomenler sadece olgular değildir aynı zamanda kendi karmaşıklıklarında, genelliklerinde ve bağımlılık ilişkilerindeki doğal farklılıklar tarafından gösterilirler.

Empirist bir filozof olarak Brentano bilgimizin ve tüm kavramlarımızın algılarımızdan doğduğunu ileri sürmüştür. Fakat algılarımızı, duyu organlarımız aracılığıyla olan dışsal algı ve iç algı olarak ikiye ayırmıştır.[85] Brentano'ya göre fenomenler bu iki algının nesneleridir. Ona göre bir empiristin görevi algımızın temel nesnelerini keşfedip onların daha karmaşık yapıları nasıl oluşturduklarını göstermektir.[86] Ona göre psişik fenomenler iç algının nesneleriyken, fizik fenomenler de dışsal duyu algılarımızın etkinlikleridir. Şimdi bu iki fenomen arasındaki farklılıklara değinelim.

Brentano'da fizik fenomen fiziksel bir aktivite değildir. Hayal gücünde beliren benzer imajlar gibi bir renk, bir figür, gördüğümüz bir manzara, duyduğumuz bir akor, ılıklık, soğuk, koku[87] gibi algıda direk olarak verilen bu duyusal nitelikler fizik fenomenlere örnektir. Brentano aynı zamanda fizik nesnelerden de bahseder ve bunlara *realia* der. Fizik fenomenler doğa bilimlerinin nesneleridir. Tatma, renk, dokunma duyusu gibi duyu nitelikleriyle dışsal nesneler fizik fenomenlere gönderme

---

[84] **A.e.**, s.: 28.
[85] Bkz. : Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.:155.
[86] **A.e.**, s.155.
[87] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 79-80.

yapmaktadır. Fizik fenomenler ilk olarak algıda belirirler. Aslında biz de ilk olarak algımıza gelen fiziksel alanla karşılaşılaşıyoruz ve duyusal izlenimlerimiz olmasa dünyayı bilemeyiz. Böylelikle fizik fenomenler algısal etkinliklerimizdeki dışsal nesnelerin fenomenal oluşlarıdır.[88]

> "Brentano bazen duyuya içsel algıyla farkını göstermek için'dışsal algı' der. Bunun 'algı'nın çağdaş felsefedeki kullanımı olmadığına dikkat edilmelidir. Bu yüzden Brentano 'görmek' ve 'işitmek'i sırasıyla görsel bir içeriği ve işitsel bir içeriği duyulmamaya işaret etmek için kullanır. Bu nedenle duyu içeriğinin varlığıyla ilgili verilen son görüşünde şunu söyleyebilir, bir alanın rengini *görürüm* ya da belli bir notayı *işitirim,* bu bizi alanın renginin ya da notanın *varold*uğu sonucuna götürmez."[89]

Bir rengi algılama ya da bir sesi duyma etkinlikleri iç algıya aittir ve bunlar aktüel oluşa sahiptirler yani kendinden apaçık bir şekilde verilmişlikle kendilerini sunarlar. Duyduğum ses ve gördüğüm renk gibi etkinliklerin nesneyle intentional bir bağıntısı yoktur ve aynı zamanda etkinlikte nesne içkin değildir, işte bunlar fizik fenomenlerdir.

Duyu algısı ya da hayalgücüyle elde ettiğimiz her düşünce ve tasarım psişik fenomenlerimizdir. Tasarım derken Brentano, tasarlanmış olanı değil tasarım etkinliğini belirtmektedir ve psişik fenomenlerin temelinde tasarımların yattığını söylemiştir.[90] Bu yüzden ses duymak, renkli bir nesneyi görmek, sıcaklığı ya da soğuğu hissetmek gibi hayalgücünün bu durumları Brentano'da tasarım etkinliğinin örnekleridir.

> "Duyu (sensation)
>
> Duyular temel psişik etkinlerdir. Bu yüzden onlar 'üst üste olan etkinlikler'in tersine; psişik etkinlikleri kendilerinde önceleyen yargı verme gibidir. Duyu fenomenine birincil nesne olarak sahip olan etkinliklerdir. Yani 'birincil bağıntı olarak kesin bir duyu içeriğinin tasarımını içerirler.' Fakat duyu etkinliği *sadece bir tasarım* değildir:

---

[88] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 54, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.

[89] Benito Müller'in konuyla ilgili yorumu için bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: xxii.

[90] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 80.

o aynı zamanda nesnenin sezgisel ve 'kör' bir kabulünü içerdiği için yargısaldır ve sıklıkla – nesnenin bir sevgisini ya da nefretini içererek- duygusaldır."[91]

Psişik fenomenlere örnek olarak genel bir kavramı düşünmek gibi birtakım psişik etkinliklerimiz gösterilmektedir. Bunlar arasında yargılar, beklentiler, çıkarımlar, düşünceler, şüpheler, neşe, acı, korku, umut, cesaret, kızgınlık, nefret, sevgi yer almaktadır.[92]

Psişik ve fizik fenomen arasındaki ayrımı karakterize edebilecek özelliklerden birisi, bütün fizik fenomenlerin, görüş ya da diğer duyuların fenomenleri, hayalgücünün ürünleri olmalarına rağmen uzama ve uzayda bir mekana sahip olmalarıdır. Öte yandan düşünme, isteme gibi psişik fenomenlerin uzayda bir yerleri yoktur[93]. Brentano'ya göre Descartes ve Spinoza da böyle bir ayrımı destekleyebilirlerdi ama Kant'a göre uzay dışsal duyunun sezgisinin bir formu olarak açıklanmaktaydı.[94] Bazı psişik fenomenlerin uzama sahip olduğu görülebilir, öyle ki bir aslanda kızgınlık yerleşmiştir. Buna benzer olarak da bazı fizik fenomenlerin uzamsız bir şekilde meydana geldiklerini söyleyebiliriz. Örneğin bir ses duymanın ve koku hissetmenin uzamı yoktur.[95] Psişik ve fizik fenomenin uzamı olsa da olmasa da bu ayrımla psişik fenomenin negatif bir tanımı verilmiştir.[96]

Peki psişik fenomenle ilgili olarak pozitif bir ayırıcı özellik nasıl sağlanabilir? Elbette bu noktada devreye Brentano'nun ünlü intentionalite pasajı devreye girmektedir. Yani her psişik fenomenin kendinde intentional olarak bir nesneyi içermesi ve hiçbir fizik fenomende bunun görülmemesidir. Brentano için aslında bir

---

[91] Benito Müller'in konuyla ilgili yorumu için bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: xxii.
[92] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 79.
[93] **A.e.**, s.: 85
[94] **A.e.**
[95] **A.e.**, s.: 87.
[96] **A.e.**, s.: 88.

nesnenin intentional içsel varoluşu psişik fenomeni, fizik fenomenden ayıran genel özellik olarak görülmektedir.[97]

Brentano, psişik fenomenin intentional nesne içermesiyle bağlantılı olarak, psişik etkinliklerin nesnelerini birincil ve ikincil olarak ayırt etmiştir. Etkinlikte ilk olarak sunulan şey birincil nesneyken, ikinci nesne etkinliğin kendisidir. Buna örnek olarak şu verilebilir: gördüğümüz renk, duyduğumuz ses psişik etkinliğin birincil nesnesiyken, görme ya da duyma etkinliğinin kendisi ikincil nesnedir. Brentano'ya göre birincil nesneler hem psişik hem de fizik olabilir. Bu etkinlik arka arkaya gelmektedir (*en parergo*)[98] ve iki nesne de tek bir etkinliğe aittir. Fizik fenomenlerde böyle bir özellik söz konusu değildir. İkincil nesneler, birincil nesneler meydana geldiği için ortaya çıkmaktadırlar ayrıca ikincil nesne bir parçası olarak birincil nesneyi içermektedir.[99]

> "Brentano'ya göre her düşünme edimi kendisine 'ikincil bir nesne' olarak sahiptir. Eğer bir dağ düşünürsem o zaman dağ, düşünmemin 'birincil nesne'si olur; ve bir dağı düşünmem, düşünmemin 'ikincil nesnesi' olur. Ayrıca Brentano dağı düşünmem, 'iç algı'mın nesnesidir der ve bu durumu şu örnekle ortaya koyar:
> 'Rengi tecrübe etmekle ve bu tecrübenin beraberinde gelen tecrübe farklı nesnelere doğru [*gehen auf*] yönelmiştir.
>
> Her assertoric yargının kendi nesnesine iç algısının ya da ikincil bilincinin nesnesi olarak sahip olduğu açıktır ve iç algının her nesnesi açık bir yargının nesnesi olabilir. Eğer bir dağ üzerine düşünüyorsam o zaman açıklıkla yargıda bulunabilirim ki – ve bu yüzden doğrulukla – ben dağ üzerine düşünüyorum."[100]

İntentionalite pasajında yer alan 'tasarımda bir şey tasarımlanır, yargıda bir şey onaylanır ya da reddedilir, sevgide bir şey sevilir, nefretten bir şeyden nefret edilir, arzuda bir şey arzulanır vs.' cümlesi bize Brentano'nun psişik fenomenler için yaptığı üç ayrımı bize vermektedir. Bunlar (1) tasarım, (2) yargı, ve sevgi, nefret, arzu gibi duygu durumlarının yer aldığı (3) hissetmedir. Brentano'nun yaptığı bu

---

[97] **A.e.**, s.: 91.
[98] Bkz.: Dermot Moran, "Franz Brentano" **Introduction to Phenomenology**, 1999, s.: 54, (çevrimiçi) , http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.
[99] **A.e.**, s.54.
[100] Benito Müller'in konuyla ilgili yorumu için bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: xxi.

ayrımın ilham kaynağı Descartes'tır. Descartes *Meditasyonlar*'ının üçüncüsünde kendi ayrımını şöyle ifade eder:

> "Düşünme ürünlerim arasından bazıları nesnelerin imgeleri gibidir ve ide adı asıl ve sadece bunlara yakışır: bir adam veya bir *khimera* veya bir melek ya da göğü hatta Tanrı'yı kafamda tasarladığım zaman olduğu gibi. Kimi başka düşünceler de başka biçimlerdedir: istediğim, korktuğum, olumladığım veya yadsısığım zaman olduğu gibi; bu durumda bir şeyi zihnimin bir eyleminin konusu olarak kavrıyor, fakat ayrıca adı geçen eylemle o şeye başka bir şey ekliyorumdur ki, bu tür düşünme ürünlerinden bazılarına istem veya duygulanım, bazılarına da yargı adı verilir."[101]

Bu pasajı alıntılayan Brentano'ya göre Descartes bu pasajda üç temel psikolojik fenomeni ayırt etmiştir: (1) düşünme ya da idelere sahip olma, (2) yargı verme, (3) isteme ya da hissetme[102]. Hem Descartes hem de Brentano'ya göre ikinci ve üçüncü türdeki fenomenler yargı verme ya da isteme veya hissetme türünden fenomenler ilk türden fenomenlere yani düşünme ya da idelere sahip olma fenomenlerine bağımlıdırlar ve onların bulunmasını önceden varsayarlar.[103]

Brentano'ya göre tasarımdan ancak bir şey ortaya çıktığında konuşabiliriz. Örneğin bir şey gördüğümüzde renk, bir şey işittiğimize bir ses, bir şeyi hayal ettiğimizde bir fantezi imajı tasarımlanmış olur. Birşeyin adı olan bir kelimeyi işittiğimizde ve anladığımızda o kelimenin işaret ettiği tasarıma sahip oluruz ve bu tarz kelimelerin amacı tasarımları akla getirmektir.[104] Brentano'nun tasvirci psikolojisinin temeli, bütün psişik işlemlerin tasarımlarda bulunabileceği görüşünde yatar ve bu onun için psikolojik *a priori* bir yasa olmaktadır; tasarımsız hiçbir psişik etkinlik yoktur. Brentano tasarım terimini Locke ve Hume'un ide terimine benzer olarak kullanır. Psişik içerikler olarak birçok tasarımlar vardır. Bizler bir üçgenin, bir

---

[101] Bkz.: Descartes, **Meditasyonlar**, çev. İsmet Birkan, BilgeSu Yayınları, Üçüncü Meditasyon, Ankara 2007, s.: 33-34.

[102] Bkz.: Franz, Brentano, **The True and Evident**, trans. Roderick Chisholm, Ilse Politzer, Kurt Fischer, London: Routledge, 1966, s.: 28-32.

[103] Bkz.: Uğur Ekren, **Franz Brentano'da Duygusal Değerler Olarak İyi ve Güzel**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Günleri 3, Felsefe Sorunu Olarak Güzel ve İyi Sempozyumu, 16-17 Nisan 2009, henüz yayınlanmamış bildirisi.

[104] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 198.

rengin ya da genel bir kavramı düşünmenin tasarımlarına sahip olabiliriz. Tasarım burada psişik işlemin zihne önceden getirilmiş bir parçasına gönderme yapmaktadır.[105] Buna bağlı olarak hiçbir yargı tasarımlar olmadan meydana gelememektedir. Örneğin seyahate gitme kararım, seyahat tasarımını gerektirmektedir.[106]

Brentano'da yargının anlamı kabul etme (doğru olarak) ya da reddetmeyle (yanlış olarak) ilgilidir.[107] Üçüncü tür isteme ve hissetme fenomenleri, diğer iki türde içerilmeyen psişik fenomenlere sahiptirler. Hissetme genellikle fark edilebilir fiziksel tahrikler olarak anlaşılır. Herkes, kızgınlığa, sinirliliğe, arzulara hissetme diyebilir ama bu kelime tüm istekler, kararlar ve yönelimler için de kullanılır. Kant da Brentano'dan daha geniş anlamda *gemüt* (hissetme) kelimesini her psişik yetiyi, bilgiyi, hissetme yetileri olarak karakterize eder.[108] Brentano yukarıda bahsetiğimiz gibi sadece yargıların doğru ya da yanlış olabileceğini kabul etmez ama üçüncü türden olan isteme, irade ya da duygu ve hissetmeyle ilgili fenomenlerin de yargılar gibi doğru ve yanlış olabileceklerini kabul eder.

> "*Yargı* (judgement) bir tasarım nesnesini kabul etme ya da reddetme durumudur. Yargı verme 'üst üste konulmuş' (superposed) ['*supraponierter*'] bir psişik etkinliktir çünkü başka bir psişik etkinliği gerektirir. Her yargı bir kabul ya da ret olduğu için her zaman ya olumlayıcı ya da olumsuzdur ve bir yargının nesnesi yargının altında yatan tasarımın nesnesiyle aynı olduğu için yargının nesnesi bireysel bir şey olabilir ya da *ens reale*'dir. Bu yüzden yargının nesnesinin 'Atlar vardır' ya da 'Ejderler yoktur' anlamına gelecek şekilde belirlenen bir tür propositional varlık olmasına gerek yoktur. Örneğin, eğer biri atların olduğuna inanırsa o zaman *at* olumlayıcı bir yargının nesnesini oluşturur ve biri ejderlerin olmadığına inanırsa o zaman *ejder* olumsuz bir yargının nesnesini oluşturur. Yargının farklı *kipleri* vardır. Özellikle biri yargıları iddia edici (assertoric) ve apodeiktik olarak ayırabilir. Örneğin birinin yuvarlak karenin imkânsız olmasıyla ilgili yargı verebileceği söylenirse o zaman bu kişi apodeiktik

---

[105] Bkz.: Dermot Moran, "**Franz Brentano**", **Introduction to Phenomenology**, (çevrimiçi), http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, s.:45, 20 Mayıs 2011.
[106] **A.e.**, s.46.
[107] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 198.
[108] **A.e.**, s.:199.

olarak yuvarlak kareleri reddeder ve biz de yargıları açık ya da açık olmayan ya da 'kör' yargılar olarak ayırt edebiliriz."[109]

Son olarak da yargı verme türünden ve istemeyle, hissetme türünden olan fenomenlerin pozitif veya negatif olabileceklerini, bu bakımdan benzer olduklarını düşünür. Yargı vermeyle ilgili fenomenleri kabul etme veya reddetme fenomenleri olarak görürürken isteme ve hissetmeyle ilgili fenomenleri sevgi ve nefret fenomenleri olarak anlar[110]. Sadece ilk türden fenomenler, tasarımlar, ideler söz konusu olduğundaysa ne kabul etme ne reddetme, ne sevme ne de nefret etme söz konusudur.[111]

"Brentano, sırasıyla 'sevme' ve 'nefret etme' olarak belirttiği *duygu*nun (emotion) iki boyutu olduğunu farzeder (Diğer mümkün eş terimler 'pro-emotion' ve 'anti-emotion'; ve 'olumlu ilgi' ve 'olumsuz ilgi'dir). Duygusal fenomenler bu yüzden olumlu ya da olumsuz olan yargı gibidir ve tasarımları önceleyen yargı gibidirler: herhangi verilmiş bir duygunun nesnesi ona karşılık gelen tasarımın nesnesidir. Sevme ve nefret etme bu yüzden üst üste duran etkinliklerdekiyargı gibidirler, başka bir etkinliğin önceden olması gerekmektedir."[112]

Psişik fenomenle fizik fenomen arasındaki diğer bir farklı özellik, bütün psişik fenomenlerin iç algıda algılanmasıyken, fizik fenomenler için dış algının mümkün olmasıdır. İç algı, dış algıdan farklı olarak, tam, yanılmaz bir şekildekendinden apaçıktır. İç algı deneyimin nesnelerinin tüm bilgisine tek başına sahiptir. Psişik fenomenlerin algısı tam bir şekilde açıktır.[113] Brentano'ya göre dış algının fenomenleri ise doğru ve gerçek bir şekilde kanıtlanamaz ve bu yüzden tam bir algı değildir. Psişik fenomen kelimenin tam anlamıyla mümkün olabilen tek

---

[109] Benito Müller'in konuyla ilgili yorumu için bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: xx.

[110] Bkz.: Franz Brentano, **The Origin of Our Knowledge of Right and Wrong**, Edited by Oskar Kraus, Trans. Roderick Chisholm and Elizabeth H. Schneewind, Humanities Press, New York, 1969, s.: 17-18. Ayrıca özellikle bkz.: Roderick Chisholm, **Brentano and Intrinsic Values**, Cambridge University Press, 1986, s.: 2-3.

[111] Bkz.: Barry Smith, **Austrian Philosophy, The Legacy of Franz Brentano**, Open Court Publishing Company, Chicago and la Salle, Illionis 1994, Paper Back Edition 1996, s.: 42-43.

[112] Benito Müller'in konuyla ilgili yorumu için bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: xxi.

[113] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 91.

algıdır.[114] Burada psişik ve fizik fenomen arasındaki bir başka ayrım ortaya çıkmaktadır. O da psişik fenomenlerin intentional varoluş gibi gerçek varoluşa sahip olmalarıdır. Bilgi, neşe, ve arzu gerçekten vardır. Renk, ses ve sıcaklık sadece fenomenal ve intentional bir varoluşa sahiptir. Burada Brentano renk, ses, sıcaklık gibi duyu niteliklerine, yani duyulmuş olan dış algının nesnelerine değinir.[115]

Yukarıda psişik ve fizik fenomen arasındaki farklarla ilgili belirtilen hususları özetlemek gerekirse: öncelikle iki türün doğalarını örnekleriyle birlikte açıkladık. Ardından psişik fenomenlerin tasarımlarımız olduğunu ya da tasarımlarımıza bağlı olduklarını söyledik ve bunun dışında kalan bütün fenomenlerin de fizik fenomenler olduğunu belirttik. Ardından uzamsal niteliğin fizik fenomenler için geçerli olduğuna ve psişik feomenlerin uzamsız olduklarına değindik. İntentional içsel varoluşun bir nesneye gönderme yapması psişik fenomenlerin ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıktı. Ama bunun aksine hiçbir fizik fenomen böyle bir özellik göstermemektedir. Psişik fenomenlerimiz iç algının nesneleri olarak tam bir açıklıkla algılanmaktadır bu yüzden intentional varoluşa ek olarak aktüel varoluşa sahiplerdir.

Psişik ve fizik fenomenlerle ilgili açıklamalarımız bizi son olarak psikolojinin psişik fenomenin bilimiyken doğal bilimlerin fizik fenomenin bilimi olduğu sonucuna götürür. Bütün doğal bilimler fizik fenomenle alakalı olmasa da sadece duyuda kendini gösteren fenomenlerle ilgilidirler. Hayalgücü fenomenleriyle ilgili değildirler. Brentano'ya göre sadece psişik fenomenler gerçek durumlar anlamında psikolojinin uygun nesneleri olarak görülmelidir ve böylece Brentano'ya göre psikoloji psişik fenomenlerin bilimi olmaktadır.[116]

---

[114] **A.e.**
[115] **A.e.**, s.: 92.
[116] **A.e.**, s.: 100.

2.3.2 İntentional İçsel Varoluş (Inexistence) ve İntentional Bağıntı (Relation)

Brentano'nun intentionalite öğretisi önceki bölümlerde sıkça ifade ettiğimiz gibi her psişik etkinliğin bir nesneyle bağlantılı olmasıyla alakalıdır. Brentano, zihnin bir nesnenin ya da içeriğin farkındalığını Skolastik intentionalite öğretisiyle anlar ama o buna ek olarak intentional nesne ve intentional bağıntı kavramlarını da kullanır. Mümkün ya da mümkün olmayan, tasarlanmış tüm nesneler için intentional olarak bu bağıntı geçerlidir.

1874'ten 1904'e kadar Brentano intentionalite'yi nesnenin intentional içsel varoluşu kavramıyla açıklamıştır. İçsel varoluş yani *inexistence*, Latince *in-esse* olan ve içinde olmak (*to be in*) anlamına gelen terimin karşılığıdır. Bu terim Skolastikler tarafından bir cevher içindeki ilineği karakterize etmek için kullanılmıştır (örneğin insandaki bilgi gibi). İçsel varoluş ile Brentano bilinç etkinliğinin nesnesinin gerçek olsun ya da olmasın bilinçte içkin olduğu üzerinde durur. Aristoteles ve Descartes takipçisi olarak Brentano, zihin, zihnin dışında aktüel bir varoşa sahip olan ya da olmayan bir şey düşündüğünde, orada bir şey olduğuna inanır. Örneğin nasıl varolan bir köpek görebilirsek, altın bir dağ ya da yuvarlak bir kare de düşünebiliriz. Brentano erken dönem felsefesinde intentional nesnelerin gerçek dışı oldukları ve dışarıda herhangi bir şeye karşılık gelmeleri gerekmediği düşüncesi eğilimindedir. Brentano'nun öğrencisi Twardowski de Brentano'nun intentional içkin varoluş görüşünü fenomenal bir varoluş olarak, bilinçteki intentional bir nesne tarafından içerilen bir tür varoluş olarak yorumlar.[117]

Tasvirci Psikoloji adlı eserin giriş kısmında kitabı Almanca'dan İngilizce'ye tercüme eden ve düzenleyen Benito Müller intentional bağıntı ile ilgili olarak bu bölümde şunları söyler:

---

[117] Bkz.: Dermot Moran, "**Franz Brentano**", **Introduction to Phenomenology**, (çevrimiçi), http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, s.:48, 20 Mayıs 2011.

"İntentional Bağıntı

> Her psişik etkinlik yöneldiği nesne üzerinde *intentional*'dir. İntentional nesne her zaman 'içkin'dir; düşünen kişi ona intentional nesne olarak sahip olduğu ölçüde gerçek olmayan ya da gerçek dışı (insubstantial) [*unwesenhaft*] bir şeydir, fakat var olduğu – ve kendinde var olduğu – söylenebilir. Bu düşünmenin kendi nesnesi olarak sahip olduğu gerçek olmayan bir bağlılaşımıdır. Bu yüzden yönelim, 'tek başına gerçek olanla [oysa ki] diğer gerçek olmayanın [*nichts Relates*]' bir çift bağlılaşımı olarak bir bağıntıyı içerir. Bu çiftlere örnek olarak: görme ve görülen şey; tasarım ve tasarlanan şey; sevme ve sevilen şey; isteme ve istenilen şey; reddetme ve reddedilen şey verilebilir."[118]

Brentano'nun erken dönem intentionalite yorumunda, intentional nesnenin psişik olarak içkin bir nesne, intentional bağıntının da zihinle içerikleri arasındaki içkin bir bağıntı olduğu düşünceleri yer alır ve bir nesneye yönelmişlikle, bir içeriğin bağıntısı arasında herhangi bir ayrım yapılmamıştır.[119] "Brentano zihinsel etkinlikleri bağıntılar olarak kabul etmiştir. Zihinsel etkinliğin nesnesi gerçekte varolmadığında bu nesne zihinde içkin bir varoluşa sahip olmaktadır. Brentano'ya göre bir at hakkında düşünen birisiyle bir kentauros hakkında düşünen birisi arasında bir ayırım vardır. Ayırım ilgili oldukları düşüncelerin nesnelerinde yer alır. Ancak durum ilkinin bir nesneye sahip olması, ikincininse buna sahip olmaması değildir. Çünkü bir kentauros hakkında düşünen birisiyle hiçbir şey hakkında düşünmeyen birisi arasında da bir ayırım vardır: bu ayırım ilkinin düşüncesinin bir nesnesi olmasına karşılık ikincisinin düşüncesinin bir nesnesi olmamasında yatar. O halde bir kentauros hakkında düşünen birinin bu esnada intentional olarak bağlantılı olduğu nesnesinin ontolojik yeri nedir? Bir kentauros hakkında düşünen birisinin düşüncesi apaçık bir biçimde bir nesneye sahiptir. Ancak bu nesne oldukça açık bir biçimde de kentauros olamaz. Çünkü kentauros hakkında düşünenin düşüncesi bir şeye yönelmişse ve kentauros diye bir şey yoksa o zaman onun düşüncesi kentaurostan başka bir şeye yönelmiş olmalıdır. Fakat bu başka bir şey nasıl mümkün olabilmektedir? Dahası bu kişi bir kentauros olmayan bir şey hakkında düşünüyorsa o zaman onun bir kentauros hakkında düşündüğünü nasıl söyleyebiliyoruz? Bu sorulara Brentano nesnenin

---

[118] Bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: xix.

[119] Bkz.: Dermot Moran, "**Franz Brentano**", **Introduction to Phenomenology**, (çevrimiçi), http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, s.:49, 20 Mayıs 2011..

intentional içkin varoluşu fikriyle yanıt vermiştir."[120] İşte burada yer alan ve gerçekte varolmayan kentauros insan düşüncesinin nesnesidir ve intentional içikin varoluşa sahiptir. Zihine, düşünceye bağlı olan bu bireysel varlık tarzına *ens rationis* denmektedir. "Gerçekte varolmayan kentauros akıl tarafından üretilmiş olup, birisi onun hakkında düşünmeye başladığında varlığa gelen ve düşünme bittiğinde varlığı sona eren bir nesne olmaktadır."[121] *Ens rationis*'lerin yanı sıra zihine bağlı ve bireysel olmayan, yoksunluk, kavramlar, olay durumları gibi nesnelere de *ens irrealia* adını vermiştir.[122] Daha sonraki reism çalışmalarında Brentano bireysel olmayan nesneleri dilsel kurmacalar (*fictions*) olarak sayıp, reddetmiştir.

2.4 Reism Dönemi

Reism sadece şeylerin varolduğunu savunan bir öğretidir. Kelime Latince *res* (*şey*) isminden türetilmiştir. Felsefe tarihine baktığımızda Brentano'nun ilk reist olmadığını, sadece bireysellerin varolduğunu savunan birçok adcı ve materyalist (özellikle Stoikler) felsefe akımlarından, Hobbes'un *corpora* (*beden*) üzerine düşüncelerinden ve Leibniz'deki *concretum* öğretisinden anlayabiliriz.[123]

Brentano, öğretilerine sadık kalamayarak son dönem görüşlerinin tümünü değiştirmiştir böylece onu takip eden düşünürler bu değişimden etkilenerek iki farklı gruba ayrılmışlardır. Birincisi tipoloji ve sadece düşünme edimiyle algılanabilen soyut intentional varlıkların yapısal analizleri üzerinde çalışmaya devam etmiş ve diğer grup da varolma (exist) kelimesini temel anlamda benimseyerek şeylerin sadece varolan nesneler ve aynı zamanda şeylerin düşüncenin nesnesi olduğu inancıyla fikirlerini belirlemişlerdir. İkinci grupta Brentano'nun reist takipçileri

[120] Bkz.: Uğur Ekren, **Alexius Von Meinong ve Nesneler Teorisi**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, İstanbul, Mart 2010, s.: 16-17. Ayrıca bkz.: Roderick M. Chisholm, **Brentano on Descriptive Psychology and the Intentional**, Edited by Edward N. Lee and Maurice Mandelbaum, Tho Johns Hopkins Press: Baltimore, 1967, s.: 7.
[121] **A.g.e.**, s.:8.
[122] Bkz.: Uğur Ekren, **Alexius Von Meinong ve Nesneler Teorisi**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, İstanbul, Mart 2010, s.: 18.
[123] Bkz.: Jan Wolénski, **Reism**, (çevrimiçi), http://plato.stanford.edu/entries/reism/, 20 Temmuz 2011.

Oskar Kraus, Alfred Kastil yer almaktadır. İlk grup ise Meinong, Husserl ve Twardowski'den oluşmaktadır.

Brentano reism'le ilgili tartışmalarından önce, Leibniz'in bu konuyla ilişkili görüşlerinin farkındadır. Leibniz'in *Nouevau Essais*'teki soyut kelimeleri kullanmaktan kaynaklanan tehlikelerle ilgili açıklamalarına göndermelerde bulunmuştur.[124] Leibniz'e göre sadece spiritual monad'lar vardır, Brentano için de spiritual ruhlar ve maddi bedenler vardır. Ama Brentano'nun reism'inin yine Aristotelesçi ontolojiden yol alarak etkilendiğini söyleyebiliriz. Öyle ki Brentano'nun ilk metafiziği tözleri, değişimleri, durumları içeren zengin bir kategoriler listesine sahipti. Sonra Brentano varlığı *realia* ve *irrealia* diye ve daha sonra da içkin nesneler, içerikler, bağıntılar olarak ayırmıştır. Bütün bunların *irrealia*'ya ait ve *entia rationis* (zihnin ya da düşüncenin nesnelerindeki varlıklar) statüsüne sahip olduğunu belirtmiştir. Fakat en sonunda Brentano bütün *entia rationis*'i yani bütün intentional, içikin nesneleri, olay durumlarını, varoluşu, varolmamayı, kipleri, bağıntıları, olasılıkları, evrenselleri, *Gestalten*, zaman ve mekân gibi Aristotelesçi formları ve yargıların içeriklerini reddederek herşeyin *ens reale* olduğunu, yani gerçek olmayan varlıkların olmadığını ileri sürmüştür .[125]Ayrıca bunlara kurmaca nesneler demiştir. Brentano bu kurmaca nesnelerin ancak mantıkta zararsız olabileceğini ve mantıktaki işlemleri kolaylaştırabileceğini öne sürmüştür ve bunu matematikçilerin sıfırdan daha küçük sayılarla ilgili kurgularının sağladığı avantaja benzemiştir.[126] *Empirik Açıdan Psikoloji* adlı kitabının ekinde *Gerçek ve Kurmaca Nesneler* adlı bölümünde Brentano'nun 1911 yılında reism görüşü için çizdiği taslağı görebiliriz:

> "Bu kurmaca nesnelerin mantıkta yararlı olması olgusu pek çok kişiyi mantığın şeyler kadar şey olmayanlara da nesneler olarak sahip olduğuna inanmaya

[124] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 294.
[125] Bkz.: Jan Wolénski, **Reism**, (çevrimiçi), http://plato.stanford.edu/entries/reism/, 20 Temmuz 2011.
[126] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 295.

götürmüş ve bu yüzden mantığın nesne kavramının gerçekliğin nesne kavramından daha genel olduğu düşünülmüştür. Ancak bu bütünüyle yanlıştır; aslında yukarıda söylenenler açısından bu kesinlikle imkânsızdır çünkü gerçek nesnelerden başka hiçbir şey varolamaz ve aynı türdeş gerçek kavramı hepsini içeren en genel kavram olmak sıfatıyla gerçekten nesne olan herşeyi kapsar."[127]

Onun bu son öğretisi eşitlik üzerine kurulmuştur: varlık= *entia realia* = şeyler ve şeyler somut varlıklardır. Bunlar iyelikleriyle belirlenmiş ve zaman içinde yayılmışlardır. Brentano şeyleri iki türe ayırmıştır: maddi bedenler (zamansal ve mekansal olarak yayılanlar) ve sadece zamansal olan ruhlar. Maddi bedene örnek olarak atlar, ağaçlar, elmalar vb. gibi şeyler gösterilerbilir. düşünen varlıkların da şeyler olduğunu düşünür. Bedenler ve düşünen şeyler *concretum* olarak görülür. Uzamsal boyut bedenin mülkünü belirtirken, zamansal boyut bütün bu gerçek olanın mülkünü belirtir.[128]

"Birisi bir kentaurosun nesnesini kurabildiği gibi bir kentaurosun varoluşunun ya da var olmayışının nesnesini kuramaz. Sadece birisinin kentaurosu reddetmesi ya da onaylaması nesne yapılabilir, bu durumda kentauros kesin olarak aynı zamanda özel bir *modus obliquus*'ta[129] nesne olur. Bu yüzden aynı gerçek şey (reales) kavramı içinde yer alan şeylerden (dinge)başka hiçbir şeyinzihnin gönderme yaptığı bir nesneyi (gegenstand) sağlayamadığı genel olarak doğrudur."[130]

Brentano'ya göre bizler, "kentauros vardır" demekle yargıda uzlaştığımızı gösteriyoruz. Ama burada yargının doğru olması ve doğruluğun kişinin yargı vermesinin dışında herhangi bir varlık belirtisi bulunmamaktadır. Brentano için kurmaca nesneleri varlığa sahip şeyler olarak almak adeta bir elmanın varoluşu kadar varolmayışının varolmayışından bahsetmeye benzer ve bu sonsuza kadar sürüp giderek çeşitlenecek bir karışıklığa yol açacaktır. Böylece bir şey hakkında

---

[127] **A.e.**, s.: 300. Pasajın çevirisi için bkz.: Uğur Ekren, **Gerçek ve Kurmaca Nesneler**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 7, İstanbul, Mart 2005, s.: 37.

[128] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 198.

[129] Dolaylı bir biçimde, dolaylı bir tarzda.

[130] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 294. Pasajın çevirisi için bkz.: Uğur Ekren, **Gerçek ve Kurmaca Nesneler**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 7, İstanbul, Mart 2005, s.: 36.

düşünülüp bu şey doğru bir şekilde reddedildiği durumda varolan hiçbir şey olmayacaktır. [131]

3. Franz Brentano'nun Yöntemi: Tasvirci Psikoloji

"Psikoloji tasvirci olduğu sürece, fiziğin ilerlemesinden uzaktır."[132]

Brentano her felsefeci gibi çalışma konusuna uygun bir yöntem geliştirme konusunda karşımıza değişik bir anlayışla çıkmaktadır. 19. yy sonları ve 20. yy'ın başlarında felsefe ve psikoloji çok yakın bir ilişki içerisinde durmuşlardır. Birçok psikoloğun yolu felsefe derslerinden geçmiş ve felsefeyle psikoloji arasında sınırlar uzun süre belirsiz kalmıştır. Bu arada Wilhelm Wundt'un ilk deneysel psikoloji laboratuarını kurmasıyla biraz daha keskin ayrımlar oluşurken, Brentano felsefenin düşüşüne çare olarak yalnızca doğal bilimlerin yönteminin kullanıldığı, kesin bir temel arayışı içerisinde olmuştur.

Brentano, kariyerine Katolik bir teolog olarak başlasa da Aristoteles'le ve özellikle *De Anima*'sıyla ilgili çalışmalarıyla kendi bilimsel yönteminin kalıbının oluştuğunu söyleyebiliriz. Brentano'nun psikolojisinden ne anlaşılması gerektiğini belirleyebilmek için önce dönemindeki psikoloji anlayışını ve Brentano'dan farklılaşan yönlerini karşılaştırmalı olarak açıklamamız gerekmektedir.

Brentano'yla aynı dönemde çalışmalarını sürdüren, kuşkusuz en önemli psikolog Wilhelm Wundt, sinir ve kas sistemiyle ilgilenen bir fizyolog olarak psikolojiye başlamış ve 1862'de deneysel psikolojinin temellerini atmıştır. Bir yanda fikirlerini Antik ve Ortaçağ'dan devşiren bir düşünür ve diğer yanda da çalışmalarını laboratuarda gerçekleştirerek, döneminin deneysel bilimlerinin son buluşuna katkıda

---

[131] Bkz.: Uğur Ekren, **Entia Irrelia ile İlgili Hatalı Öğretinin Kökeni Üzerine,** Felsefe Arkivi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Sayı 31, İstanbul, 2007, s.: 136.

[132] Bkz.: Liliana Albertazzi, **Immanent Realism, An Introduction to Brentano,** Volume 333, Springer, Netherlands, 2006, s.: 1.

bulunmaya çalışan bir psikolog bulunmaktadır. İkisinin ortak noktalarından biri felsefe profesörü olmalarıdır. İki düşünür de psikolojinin bilimler arasındaki önemi ve doğal bilimlerin öncüsü olması konusunda aynı fikirde olmuşlardır.

Wundt bilim diliyle konuşarak bir psikoloji bilimi ortaya koymuştur ama Brentano, psikolojinin bilimini yapmaya çalışmıştır. Hangisi doğrudur diye soracak olursak kuşkusuz ikisi de farklı şeyler anlatmaktadır ve iki çalışma da kendi özerkliği içinde incelenmelidir.

Wundt, Fechnerci psiko-fiziğe daha çok yer vererek psiko-fizik yasayı rölativitenin genel psikolojik yasası olarak yorumlamıştır. Brentano kitabına *Empirik Açıdan Psikoloji* adını verirken Wundt ise *Fizyolojik Psikoloji* adını vermiştir. Eserlerdeki sıfatlar içerikleri hakkında bir ayrım yapabilmemiz için bize yardımcı olamamaktadır, öyle ki bütün deneysel psikoloji geniş anlamda empiriktir ve empirik olan da deneyime başvurmaktadır. Wundt kitabında gözleme, anatomik ve fizyolojik olgulara, psiko-fizik ve psikolojik deneyimlerin sonuçlarına açıklayıcı bir şekilde yer verirken Brentano daha çok tartışmacı bir dille çalışma konusunu diğer bilimlerden ayırt etmeye çalışmıştır. Wundt'a göre psikoloji bilim yaşamının bir parçasıdır ve deneysel psikolojinin görevi karışık görünen şeyleri en basit psişik işlemleri incelemektir.

Brentano ise bilimleri araştırma nesnelerine göre tasnif eder. Brentano'ya göre doğal bilimler (psikoloji de buna dahil olmak üzere) temel olarak tüm epistemolojik alanı (doğayı) araştırır ancak her uzmanlık alanı insan bilgisine özgün bir şey katar. Böylece, fizik, kimya ve biyoloji fizik fenomenin bilimiyken psikoloji de psişik fenomenin bilimi olmaktadır. Bu ışıkta psikoloji yönteminin asıl yapması gereken şey psişik ve fizik fenomenler arasındaki farklılıkları belirlemektir. Bunu yaparak psikolojinin araştırma nesneleri, fizik bilimlerinin araştırma nesnelerinden ayrılmış olacaktır ve fizyolojik psikolojiden uzak durmak için de tasvirci kelimesi

kullanılacaktır. *Descriptive Psychology*[133] (*Tasvirci Psikoloji*) adlı 1888-1889 yıllarında vermiş olduğu derslerinini toplandığı kitapta yer alan 'Tasvirci Psikoloji Kavramı' başlıklı yazısından yola çıkarak Brentano'nun bu konudaki düşüncelerine bakacak olursak;

> "Tasvirci Psikolojinin Kuruluşu
>
> 1. Fenomenlerimiz kısmen gerçek olduğu kısmen de gerçek olmadığı için, ilkin gerçek olanlar hakkında ve sonra da diğerleri hakkında konuşmak için [konunun] bölümlenmesinin mümkün olduğuna inanmak hata olur. Bağlılaşımların bilgisi birdir.
>
> 2. Psişik alanı tasvir etmek istiyorsak, ilkin psişik etkinliklerimizin nesnelerinin ve onların bağlanma tarzlarındaki farkların nasıl anlaşılması gerektiğini göstermeliyiz.
>
> 3. Nesnelerin farklarına göre yapılan bir düzenleniş yeterlidir. Bunun için de sadece tasarımların nesnelerini incelememiz gerekecektir.
>
> 4. Düzenleniş yakın ilişki içinde olanların sıralanışı şeklinde olacaktır [*Angliederung*]:
> (a) Tecrübemizin nesnelerinin,
> (b) Asli çağrışımlarımızın
> (c) Üst üste konmuş tasarımlarımız
> (d) İç algılarımızın tasarımlarının tasviri."[134]

Brentano'ya göre genetik psikoloji intentional fenomenin fiziko-kimyasal bir yapıya sahip olduğunu keşfedebilir ama bu öznenin kendisini deneyimlemesiyle ulaşılabilir olan psişik durumların tasviri için herhangi bir etkiye sahip değildir ve genetik psikoloji aynı andaki farklı psişik durumların varoluşlarını açıklayamaz. Psişik süreçlerin fizyolojik süreçlere bağlı olduğu ve beyinde meydana geldiği açıktır ama fiziksel olan psişik olanı açıklayamamaktadır. Brentano psişik olanın fizyolojik ve kimyasal yasalardan çıkarılabileceği görüşünü reddeder. Ona göre rengin ve diğer duyuların öznel deneyimleri sadece fizyolojik koşullarda açıklanamaz çünkü bizim

---

[133] Bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: 137.

[134] **A.e.**, s.:138. Metnin çevirisi için bkz.: **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi**, Sayı 9, Mart 2006, s.:134, çev. Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren. Franz Brentano'nun "*Deskriptive Psychologie*" (Felix Meiner Verlag, Hamburg 1982) adlı eserinin, Benito Müller tarafından "*Descriptive Psychology*" (Routladge, London 1995) başlığıyla yapılmış olan İngilizce çevirisinde yer alan Appendix 2 bölümü esas alınmıştır.

duyu idelerimiz her bedendekine benzemez. Brentano tasvirci psikolojiyi empirik ve a priori faktörlerin birleşimi olarak tasarlamıştır. Başlangıçta yaklaşımını sadece empirik olarak karakterize etmiş ve deneyimin onun tek hocası olduğunu belirtmiştir. Doğal bilimlerin dış algımızın nesnesi olan fizik bedenlerin yasalarını ve özelliklerini araştırdığını, psikolojinin de kendimizde doğrudan iç algıyla keşfettiğimiz ruhun yasalarını ve özelliklerini araştıran bilim olduğunu söylemiştir.

> "Tasvirci Psikoloji Kavramı
>
> 1. Bununla fenomenimizi tahlil eden tasviri anlıyorum.
>
> 2. Ancak fenomen ile bizim tarafımızdan algılanmış şeyi, sözcüğün kesin anlamında bizim tarafımızdan algılananı [anlıyorum].
>
> 3. Bu, mesela, dış dünyayla ilgili bir durum değildir.
>
> 4. Fenomen olmak için bir şeyin kendinde varolması [*in sich sein*] gerekir. Fenomeni kendinde varolanlara [*an sich Seineden*] karşıt bir şeymiş gibi koymak yanlıştır.
>
> 5. Ancak bir şey kendinde bir şey olmaksızın bir fenomen olabilir, mesela genel olarak tasarımlanan [*das Vorgestellte als solches*] veya genel olarak arzulanan şeyde olduğu gibi[135].
>
> 6. Eğer birisi fenomenden iç algının nesneleri olarak söz ederse, 'iç' terimini gerçekte yüzeysel olarak kullanmış olsa bile doğru söylemiş olur. Bütün fenomenlere, kurucular olarak ya da bağlılaşımlar (correlates) olarak olsun, hepsi tek bir gerçekliğe ait olduğundan iç denilmelidir.
>
> 7. Fenomenlerin tasvirine tasvirci psikoloji denildiğinde, özel olarak psişik gerçekliklerin düşünülmesi vurgulanmış olur. O zaman, buna, genetik psikoloji, psikolojinin ikinci kısmı olarak eklenir.
>
> 8. Tasvirci psikoloji, genetik psikolojiden göreli bir şekilde bağımsızken, genetik psikoloji önemli ölçüde fizyoloji ile bağlantılıdır.
>
> 9. Tasvirci psikoloji, [psikolojinin] birinci kısmıdır. Onunla genetik psikoloji arasındaki bağlantı, anatomiyle fizyoloji arasındaki bağlantıya benzer.

---

[135] Brentano burada fenomenlerle ilgili oldukça iki farklı şeyden söz ediyor. Birinci nokta her fenomenin kendinde bir varlık (entity) olduğu, fenomenlerin varoluşunun, varoluşun farklı özel bir türü olmadığı. İkinci noktaysa fenomenlerin kendilerinde şeyler olmadığıdır; çünkü onlar intentional nesnelerdir ve belli kendilerinde şeylerin cevher niteliğinde olmayan [*unwesenhafte*] bağlılaşımları da böyledir. Bu bakımdan, fenomenler özel bir varlık [*des Seins*] tarzına sahip olmamalarına rağmen, varolanın özel bir türüdür [*des Seienden*].

10. *Tasvirci psikolojinin değeri,*
(a) genetik psikolojinin temelidir,
(b) Psişik alanın saygınlığından dolayı kendinde bir değere sahiptir. [...]"[136]

Brentano'nun psikoloji anlayışı beraberinde yeni bir kavram olan iç algıyı getirmiştir. Burada Brentano ile Wundt arasındaki en belirgin farklılıklardan[137] birisi de Wundt'un iç gözlemin (inner observation ya da introspection) deneyimdeki tek yöntem olabileceğini savunmasıyla, Brentano'nun iç algıyı savunmasıdır. Brentano'ya göre doğa bilimlerine konu olan fenomenler gibi gözlemlenemeyen psikolojik süreçlerin ve bu süreçlerin parçaları iç algıda ortaya çıkmaktadır ve iç algı bizim psişik durumlarımızın keşfi için anahtar bir rol oynamaktadır. Brentano'ya göre iç gözlem geçmişteki eylemlerin hafızada hatırlanması olduğu zamanlarda mümkün olmaktadır ama şimdiki olaylar için söz konusu olamamaktadır. Şu anda kızgınlığı gözlemleyecek olsak fenomen kaybolur bu yüzden ancak geçmişteki psişik fenomeni gözlemleyebiliriz.[138] Bu konuda Brentano özellikle Hume'un iç gözlemde kendinin hiç bir durumda yakalanamayacağı görüşünü kabul etmiştir. Psişik durumlarımız bizi işgal etmişken biz onları gözlemleyemeyiz. Psişik durumların gözlenmesi Brentano için imkânsız bir durumken aynı zamanda iç algı gibi apaçık değil, yanılabilir ve özneldir.

Brentano iç algıyı yine Aristotelesçi bir tarzda düşünmüştür. Akıl herhangi bir nesneyi düşünerek aktif hale geldiğinde aynı zamanda kendi kendini ilineksel olarak algılar (*per accidens*)[139]. İç algının fenomenleri onları kendinden apaçık, kendinin bilinci yapan bir tarzda verilmişlerdir. Brentano'ya göre psişik edimlerimizle ilgili

---

[136] Bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: 137, 138. Metnin çevirisi için bkz.: **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi**, Sayı 9, Mart 2006, s.: 133, 134, çev. Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren. Franz Brentano'nun "*Deskriptive Psychologie*" (Felix Meiner Verlag, Hamburg 1982) adlı eserinin, Benito Müller tarafından "*Descriptive Psychology*" (Routladge, London 1995) başlığıyla yapılmış olan İngilizce çevirisinde yer alan Appendix 2 bölümü esas alınmıştır.

[137] İç algı ve iç gözlem arasındaki farkla ilgili olarak bkz.: Mehmet Sabri Genç, **Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark**, Kutadgu-Bilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 11, Mart 2007.

[138] Bkz.: Franz Brentano, **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, s.: 35.

[139] Bkz.: Bkz.: Dermot Moran, "**Franz Brentano**", **Introduction to Phenomenology**, (çevrimiçi), http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, s.:41, 20 Mayıs 2011.

tanışıklığımız vardır ve daha fazlası onlar kendilerini kendilerinde oldukları gibi bize sunmaktadırlar.[140] İç algının nesnelerinin kendilerinde varolmalarıyla ilgili olarak şu paragrafına bakabiliriz:

> "2. Tasvirci psikolojinin kendisine fenomenlerimizi yani dolaysız tecrübi olgularımızı [*Erfahrungstatsachen*] ya da aynı anlama gelmek üzere algılarımızda idrak ettiğimiz (apprehend) nesneleri tahlil eden tasviri görev edindiğini söyledik. Bu gün bu görevi ele almak için her şeyden önce araştırmaların düzeni için gerekli olan [konu hakkında] bir bölümlemeyi sağlamalıyız. Algılarla sadece bu adı doğru ve uygun bir şekilde hak eden [özellikleri] anlıyoruz ve sadece bunlara, genellikle dış algılar denilenlere karşıt olarak, iç algılar denilir. İç algının nesneleri doğru bir şekilde ve kendilerinde varolur; örneğin düşünmemiz, neşelenmemiz ve acı duymamız kendilerinde varolur. Bu sebeple fenomenleri kendinde varolan şeye karşıt bir şeymiş gibi göstermek bir hatadır. Birşeyin bir fenomen olması için her şeyden çok gereken şey onun kendinde varolmasıdır. Ancak fenomen olan bir şeyin kendinde bir şey olması gerekmediğine dikkat edin. Aslında bu fenomene ait olan şeyle çok fazla ilgili bir durum değildir. Algımızın kapsadığı gerçeklikler psişiktirler yani onlar intentional bir bağlantı ya da içkin bir nesneyle bağlantı sergilerler. Bu gerçeklikler bir bağlılaşım olmaksızın mümkün değildirler ve bu bağlılaşımlar gerçek değildirler."[141]

Elbette Brentano için bu apodeiktik bilgi kendi edimlerimizle sınırlanmıştır. Bizler sadece kendi düşüncelerimizi doğrudan biliyoruz ve sadece diğerlerinin iç algılarının fakındalığına dolaylı olarak sahibiz. Psişik fenomenlerimizin iç algısı psikolojik araştırmalar için temel olan deneyimlerin birincil kaynağıdır. Psişik yaşantılarımız başka bir canlı tarafından algılanamayacağından dolayı onlar için aşkındır ve eğer kendimiz psişik olanı diğerlerinin psişik yaşantılarının mükemmel bir aynası olarak elde ederse tasvirci psikoloji evrensel bir geçerliliği savunabilecektir. Bu durum Husserl'in öznelerarası ve empati incelemelerinin merkez sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Brentano'nun *Tasvirci Psikoloji* adlı yazılarının toplandığı kitapta iç algıyla ilgili olarak fikirlerine bakacak olursak:

> "İç Algının Tasarımları

---

[140] **A.e.**

[141] Bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: 139. Metnin çevirisi için bkz.: **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi**, Sayı 9, Mart 2006, s.:134 çev. Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren. Franz Brentano'nun "*Deskriptive Psychologie*" (Felix Meiner Verlag, Hamburg 1982) adlı eserinin, Benito Müller tarafından "*Descriptive Psychology*" (Routladge, London 1995) başlığıyla yapılmış olan İngilizce çevirisinde yer alan Appendix 2 bölümü esas alınmıştır.

Ortaya çıkan bir diğer sorun sesleri, renkleri ve benzeri şeyleri tecrübe ettiğimiz zaman sahip olduğumuz, yine tecrübe alanına ait olan, kişinin kendi işitmesinin [*Vorstellungen vom eigenen Hören*], görmesinin ve benzeri şeylerin tasarımlarının olup olmadığıdır.

ARİSTOTELES böyle bir [algı (en *parergô*)]dan söz etmiştir.

Bu gün hala pek çok insan, eğer bir ton işitilirse bu tonu işitenin beraberinde kendi işitmesini de tecrübe ettiğini söyleme eğiliminde olabilir.

Ancak işitmenin kendisine eşlik eden bu tasarım [(a)] iç algının bir tasarımı ve [(b)] iç algının başka tasarımlarıyla (mesela renklerin ve seslerin deneysel tasarımlarıyla [*Empfindungsvorstellungen*] olmaktan daha çok kişinin kendi yargı verişi ya da kendi istemesiyle ilgili tasarımlarla) daha sıkı bir bağlantı içinde olur.

Kabul edileceği gibi iç algının başka tasarımlarına da iç duyunun tasarımları denmektedir. Eğer duyu ve tecrübe bağlılaşımlı anlamda kullanılmışsa ve bu yüzden duyusal tasarım deneysel tasarımla aynı kabul edilmişse, o zaman bu onların tümünün deneysel tasarımlar olarak sayılabileceğini gösterir.

Şimdi bundan cesur denilebilecek sonuçlar çıkarılır ve yanı sıra pek çok durumda niyet yanlış yorumlanır. 'Duyu' terimi istenmeyecek kadar çok çift anlamlılığa sahiptir (sanatsal duyu, adalet duyusu). Bu terim burada da niçin özel ve olsa olsa benzer bir anlamda alınmasın?

Ama yine de konuya açıklık getirmek amacıyla, yargıda bulunmamıza, irademize vb.'ne ilişkin iç algıyla birlikte sahip olduğumuz tasarımları tecrübenin bütünüyle dışında tuttuğumuzu özellikle belirtmek isterim. Bunları – hatırlanacağı üzere – (iç) algısal tasarımlar [*Wahrnehmungsvorstellungen*] adı altında özel bir grupta toplamıştık."[142]

Brentano psikolojinin iç algının apaçıklıkla kesin bilgiyi güvence altına alabileceğine ve psişik gerçekliği kontrol eden evrensel yasaları belirleyebileceğine inanmıştır. Bu yüzden evrensel psikolojik yasaları '*a priori*' ve '*apodeiktik*' olarak karakterize etmiştir. Bu kavramlar kendiliklerinden deneyimden doğarlar ama onlara hükmeden yasalar refleksiyonla gelirler ve zorunluluk özelliğine sahiptirler. Bu durum Kant'ın *a priori* görüşünü tamamıyla reddederken, tasvirci psikolojinin evrensel ve zorunlu doğruları Aristotelesçi bir tarzda anlaşılmayı beklemektedir. Fakat burada tasvirci analizler Brentano'nun empirizmiyle uyumlu apodeiktik doğruları nasıl meydana getirmektedir? Brentano'ya göre apodeiktik yargıların tamamı a priori'dir ve empirik kökenlidir. Brentano özlerin varoluşunu ve öz algısını

[142] Bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: 141. Metnin çevirisi için bkz.: **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi**, Sayı 9, Mart 2006, s.:136 çev. Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren. Franz Brentano'nun "*Deskriptive Psychologie*" (Felix Meiner Verlag, Hamburg 1982) adlı eserinin, Benito Müller tarafından "*Descriptive Psychology*" (Routladge, London 1995) başlığıyla yapılmış olan İngilizce çevirisinde yer alan Appendix 2 bölümü esas alınmıştır.

kabul etmezken temelleri deneyde olan evrensel bir kavram, evrensel apodeiktik bir yargıyı nasıl mümkün kılmaktadır? Geçerli olan bir yargı nasıl deneyimde temellendirilebilmektedir? İşte burada Brentano'nun a priori bilimler öğretisi çıkmaz bir sokağa girmektedir. Ancak bu çalışmalar Husserl'le birlikte apodeiktik yargıların sezgisi öğretisine sebep olmuştur. Bu öğretiyle birlikte apodictic yargılara sezgisel bir temel sağlanmıştır ve doğru bilgimizin sezgide yattığı ilkesi meydana gelmiştir. Husserl, Brentano'nun empirik metodunu daha da geliştirerek bilgiyi mümkün kılan felsefe yöntemini oluşturmaya çalışmıştır.[143]

Brentano psikolojiyi psişik fenomenin bilimi olarak açıklar. Ayrıca psikoloji, intentional nesnelere yönelmiş olan psişik edimleri açıklamaktadır. Bu psişik edimleri idealar, yargı verme ve duygusal olanlar diye üç gruba ayırmıştır. Böylece edim-psikolojisinin kurucusu olmuştur. İç dünyanın böyle bir incelenmesinde duyular, herhangi bir gönderme taşımazlar, gözlenebilir ve açıklanabilirler. İdealar bu duyulardan türetilmişlerdir ve yargı da mantığa ait olan bir etkinliktir[144]. Bizim bilinçli psikolojik işlemlerimiz idealar ve onların bağlantılarından başka bir şey içermemektedir.

Bizim içeriksiz bir edime sahip olamayacağımız açıktır. Bir şeyi tasarladığımızda onu ya duyu organlarımızla duyarız, ya da onu hayal ederiz, bir şey hakkında yargı verdiğimizde, bir şeyi algıladığımızda bir şeyin doğruluğunu kabul ederiz, onu hatırlarız; sevdiğimizde ya da nefret ettiğimizde bir şeyle ilgileniriz, onu arzularız ya da reddederiz. Bu psişik ve fizik olan arasındaki ayrımdır. Psişik fenomen bir içerikle bağıntılıdır, bir nesneye gönderme yapar. Kendilerinde intentional olarak o nesneyi içerirler ve bu içkin nesnelliğin özelliği onların aktif olmalarıyla ve bir noktaya yönelmiş olmalarıyla fizik fenomenden farklıdırlar. Bu Brentano'nun psikolojisinin konusunu oluşturmaktadır. *Tasvirci Psikoloji* adlı kitapta psişik işlemlerimizin tasviriyle ilgili olarak şu paragraflar yer almaktadır:

---

[143] Bkz.: Linda L. McAlister, **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976, s.: 107.

[144] Daha fazla bilgi için bkz.: Gustav Bergman, **Realism, A Critique of Brentano and Meinong**, The University Wisconsin Press, METU Library, B3212.Z7 B4, s.: 232.

"5. Bir psişik etkinliği tasvir etmek istersek ona has nesneyi ve etkinliğin nesneye işaret etme tarzını tasvir etmeliyiz. Eğer – tasvirci psikoloji- nin amaçlarına uygun olarak – psişik etkinliklerimizin alanının genel bir tasvirini vermek istersek o zaman genellikle psişik etkinliklerimizin nesnelerinin doğasını ve onlarla psişik olarak bağlantı kurduğumuzda söz konusu bağlantı tarzlarının farklarını [farklarının doğasını] göstermeliyiz.

Bu sebeple araştırmamızın düzeni için, nesnelerin farkını ve bağlantı tarzlarının farkını sırayla ele almamız gerekli görünüyor.

...

7. Böyle yaptığımızda göz önüne aldığımız sadece tasarımların (presentations) nesneleri olacaktır; çünkü tasarıma uygun düşen bir nesne olmaksızın, hiçbir şey psişik etkinliğin bir nesnesi olamaz."[145]

Brentano'ya göre psikoloji empirik bir bilimdir. Brentano'nun felsefe anlayışı, spekülatif ve ilkelerini teolojiden alan bir felsefe anlayışından hep uzak olmuştur. Ona göre felsefenin en sıkı anlamda bilimsel ilkelerden oluşması gerekiyordu ve bu anlayışla örtüşen yöntem tasvirci psikolojiden başka bir şey olamazdı.[146]

Brentano, tasvirci psikoloji kavramlarını iç algıdan elde eder. Bu kavramlardan, çıkarım olmadan genel yasalara ulaşabiliriz. Dolayısıyla bu Brentano için matematik gibi a priori bir bilimdir. Brentano tasvirin şu şekilde düdzenleneceğini belirtmiştir:

"...tasvirimizi aşağıdaki şekilde düzenleyeceğiz:

(a) tecrübelerimizin nesnelerini,
(b) asli çağrışımlarımızı [ya da sezgisel duyusal hafızaya ilişkin (mnemonic) tasarımlarımızı (*sinnlich anschauliche Gedächtnisvorstellungen*],
(c) daha genel (superposed) tasarımlarımızı [soyut tasarımlar (kavramlar)],
(d) iç algımızın tasarımlarını tahlil eden bir tasvir veriyoruz."[147]

---

[145] Bkz.: Franz Brentano, **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995, s.: 140. Metnin çevirisi için bkz.: **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi**, Sayı 9, Mart 2006, s.:135 çev. Yard. Doç. Dr. Uğur Ekren. Franz Brentano'nun "*Deskriptive Psychologie*" (Felix Meiner Verlag, Hamburg 1982) adlı eserinin, Benito Müller tarafından "*Descriptive Psychology*" (Routladge, London 1995) başlığıyla yapılmış olan İngilizce çevirisinde yer alan Appendix 2 bölümü esas alınmıştır.

[146] Bkz.: Wolfgang Huemer, **The Stanford Encylopedia of Philosophy**, **"Franz Brentano"**, (çevrimiçi), http://plato.stanford.edu/entries/brentano/, 25 Mayıs 2011.

[147] **A.g.e.**, s.: 138.

SONUÇ

Felsefe tarihine bir bütün olarak baktığımızda, başlangıcından günümüze kadar süregelen her sorunun o tarihin oluşturulmasında, ilerletilmesinde önemli bir yeri olduğu açıktır. Biz çalışmamızda günümüze çok yakın bir dönemde felsefe tarihinde özgün bir yer edinmiş, felsefe tarihinin gidişatına yeni bir soluk getiren alanda yani fenomenolojide rol oynayan bir kavramı daha özelleştirerek incelemeye çalıştık. Bu ilişkide düşünürsek belki de çalışma konumuz iç içe geçmiş halkaların çekirdeğini oluşturmaktadır. Hedefimiz daha çok fenomenolojiyle beraber adından söz ettiren intentionalite kavramının aslında fenomenolojiden önce nasıl işlenip, şekillenerek bu alana miras kaldığını göstermekti. Bize göre her ne kadar öncesinde ve sonrasında kavramın kullanışlarında çeşitli sebeplerden kaynaklanan, kafaları karıştıran, anlaşılması ve yorumlaması güç farklılıklar bulunsa da yine bütünsel bir yaklaşımda, kavramın doğduğu ve geliştiği sorunun felsefe tarihine, düşünürlerin çalışmalarına ve düşüncenin ilerlemesine katkılarını belirleyebilmek daha önemliydi.

Brentano 19.yy sonları ve 20.yy erken dönemlerinde yer alan felsefeciler arasında felsefeye olan katkıları ve değeri tam anlaşılamamış bir düşünürdür. Aslında zamanın Alman- Avusturya Kant sonrası felsefe geleneğinde Aristotelesçi bilimsel metodoloji yönünde entelektüel bir devrime vesile olmuştur. Brentano'nun felsefi gelişimi geniş bir yelpazede kendini gösterir. Çünkü o birçok farklı alanda felsefe araştırmasını açık görüşlülüğü ve deneysel yaklaşımıyla sürdürdüğü için çoğu kez görüşlerini gidimli bir tarzda değiştirmiştir. Bu yüzden bir problemin doğru cevabına ulaştıysa da o cevap onun için hiçbir zaman dogmatik bir nitelik taşımamıştır. Brentano devamlı olarak yeniden inceleyip, yeniden düşünmüş, bazen temelden fikirlerini değiştirmiş ve bunu bilimsel, epistemolojik, metafizik, ahlaki, kültürel ve dini değerleriyle birleştirilmiş bir yapı çerçevesinde empirist felsefe metodolojisiyle gerçekleştirmiştir. Böylece felsefi psikolojiye, metafiziğe, değerler öğretisine, syllogistic mantığa, felsefi teolojiye, felsefe tarihine ve felsefenin metodolojisine değerli katkılarda bulunmuştur. Günümüzde neden okuyucular Brentano'yla ilgileniyorlar, günümüzde bizim için önemli olan problemlerle onun ilişkisi nedir

diye sorduğumuzda, cevabımız, Brentano'nun felsefecilerin akıllarını işgal etmeye devam eden birçok felsefe sorununa söyleyebilecek vukuflu şeylerinin olmasıdır. Onun geliştirdiği felsefedeki empirik yöntemlerin uygunluğu, zihin kavramı ve intentionalite ya da düşüncenin nesneye yönelmişliği, doğru ve ahlak yargılar, bireysellerin metafiziği, değerler öğretisindeki parça bütün ilişkisi Analitik Felsefe'deki çağdaş araştırmalar üzerinde etki yaratmıştır.[148]

Brentano'nun felsefesini iki bölüme ayırarak özetlemek gerekirse, birincisi erken dönem psikoloji merkezli olanıdır. Burada Brentano psikolojinin temelinin kesin bir bilime dayandığını savunur. Brentano ilk dönem felsefesinde Aristotelesçi, Kartezyen ve empirik öğelerin senteziyle 'tasvirci psikoloji' denilen yeni bir disiplini oluşturmuştur. Bu tasvirci psikoloji Brentano tarafından, felsefenin tümüne epistemolojik olarak bir temel sağlayan Kartezyen bir bilim olarak görülmüştür. Brentano ilk dönem sorunları arasında içsel varoluşlara yönelik intententionalite öğretisinde gerçek olana zıt olarak içkin nesne kavramını bize tanıştırmıştır. İçsel varoluş, içerik ve içkin nesne ya da intentional nesne kavramlarıyla intentional bağıntı öğretisi formüle edilmiştir. Bu öğreti psişik fenomenle fizik olanları ayırmaya hizmet etmiştir ve bu öğreti psişik fenomenin intentional olarak nesnelere gönderme yaptığını ama fizik olanların yapamadığını ileri sürmüştür. Böylece psişik fenomen tasvirci psikolojinin konusunu ve fizik olan da doğal bilimlerin konusunu oluşturmuştur. İkinci döneminde ise sadece var olan şeylerin kabul edilebileceği görüşünü reism öğretisiyle savunmuştur. Gerçek ve kurmaca nesneleri biribirinden ayırmıştır.

Brentano felsefesinin ilk ayırt edici özelliği felsefenin psikoloji üzerine kurulması gerektiğiydi. Brentano'nun en önemli ilkelerinden bir tanesi felsefenin, doğa bilimlerinde olduğu gibi kesin ve tam yöntemlerle yapılması gerektiğiydi. Bu bakış açısı, empirik bir psikoloji yaklaşımına ayna tutmaktadır. Brentano'nun kullandığı anlamda empirik kelimesi günümüzde psikolojideki anlamından

[148] Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz.: Mehmet Sabri Genç, **Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri**, Kutadgu- Bilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 12, Kasım 2007.

sapmaktadır. O bütün bilgimizin doğrudan deneyim üzerinde kurulduğu üzerine vurgu yapmıştır ama empirik açıdan psikoloji ona göre herhangi bir kişinin doğrudan iç algıda bir şeyi deneyimlemesi anlamına gelmektedir.

Brentano bununla birlikte psikolojinin bağımsız bir bilim olmasında rol oynamıştır. Genetik psikolojiyle empirik olanı birbirinden ayırmıştır. Genetik psikoloji, psikolojik fenomeni üçüncü bir kişinin görüşünden incelerken, empirik deneyimleri kullanır ve bu yüzden günümüzde empirik bilimden beklediğimiz, bilimsel standartları tatmin etmektedir. Brentano için asıl önemli olan tasvirci psikoloji ya da Brentano'ya göre fenomenoloji, birinci kişinin görüşünden bilinci tasvir etmeyi hedefler. Bu hedef, insanın içsel olarak algıladıklarından meydana getirdiği her şeyin temel bileşenlerini ortaya koymaktır. Brentano deneysel psikolojiyi kendisi kullanmamasına rağmen, ilk deneysel psikoloji laboratuarlarının kurulmasını desteklemiştir ve bu durum onun öğrencileri Stumpf ve Meinong'un uzun bir süre deneysel çalışmalar üzerinde durmalarına ve böylece deneysel psikoloji okulunun kurucuları olmalarına sebep olmuştur. Ayrıca Brentano'nun genetik ve tasvirci psikoloji arasındaki ayrımı Husserl'in fenomenolojik yönteminin gelişmesi üzerinde etkili olmuştur. Husserl bu çalışmalardan yola çıkarak, psikolojiyi deneyimlerimizin ve deneyimlediğimiz şeylerin temel özelliklerinin sezgisel bir açıklamasını amaçlayan fenomenolojiyle yer değiştirmiştir.[149] Husserl daima fenomenoloji ve psikolojinin ince bir farkla ayırt edildiğine inanmış ve son çalışması *Avrupa Bilimlerinin Krizi'nde* fenomenolojiye giden yolun psikolojiden geçtiğini belirtmiştir. Böylece Brentano'nun psikolojiyle ilgili çalışmalarının 20. yy felsefesinde birçok değişime uğradığı görülmektedir.

Brentano psikolojiyle ilgili sebep olduğu gelişmelerden başka Çağdaş Felsefe'ye intentionalite kavramını tanıtmış olmasıdır. Bu katkıları kendisinde oluşturan etmenler arasında Aristoteles ve Skolastizm'in kuvvetli etkilerinin yanında 19.yy erken dönemlerindeki empirist ve pozitivist hareketlerin etkisi Brentano'da

[149] Bkz.: David Woodruff Smith, **Husserl and Intentionality**, (çevrimiçi), http://books.google.com/books?id=SaCQHaPPz7UC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 25 Mayıs 2011.

görülmektedir. Ünlü intentionalite pasajı, Analitik felsefecilerin anlam ve gönderme üzerine, dil ve zihnin ilişkisi üzerine düşünmelerinin kökeninde yatmaktadır ve Brentano'nun intentionalite kavramını psikoloji alanını sınırlayan bir kriter olarak kullanması Çağdaş Felsefe'nin bilişsel bilimler alanına yayılmasını sağlamıştır. Franz Brentano'nun bilimsel kesin bir felsefe oluşturma projesi ve tasvirci psikolojisi Edmund Husserl'in fenomenolojisinin gelişmesinde ilk ve en önemli entelektüel teşvik olmuştur. Husserl, Brentano'nun kesin bir bilim felsefesi görüşünden ve Aristoteles'in intentionalite kavramının yeniden düzenlenmesinden esinlenmiştir.

Felsefenin bilim gibi kesin yöntemlerle yapılması gerektiği görüşleri ve iç gözlem yöntemiyle fenomenolojik hareketin ve Analitik felsefe geleneğinin öncüsü olan Brentano, 20.yy'ın ilk dönemlerinde sonradan Avusturya Geleneği adını alacak felsefi gelişmeye bilimsel felsefeyi yeniden canlandırarak katkıda bulunmuştur. Karizmatik bir öğretmen olarak Brentano ve okulu eş zamanlı olarak 20.yy'da Graz'da Alexius Meinong ve öğrencilerinin nesneler teorisiyle, Husserl'in fenomenoloji çalışmalarıyla, dolaylı olarak Martin Heiddeger, Jean-Paul Sartre ve Maurice Merleau Ponty gibi düşünürlerin katkılarıyla Viyana çevresinin mantıksal pozitivizminin meyvesi olarak gelen bilim felsefesinin temelini oluşturmuşlardır. Alman dünyasının sınırları ardında Brentano'nun felsefesi Anglo-Amerikan analitik felsefede de Bertnard Russell, G. E. Moore, Gilbert Ryle, G. F. Stout ve Roderick M. Chisholm gibi düşünürlerin ona sundukları takdirlerle temel bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Brentano Okulu Husserl üzerinde 20.yy fenomenolojisinin ve ayrıca Meinong'un nesneler teorisi, Gestalt Psikolojisi geleneğinin ve Çekoslavakya'daki (Thomas Garrigue Masaryk) çalışmaların meydana getirilmesinden sorumlu olmuştur. Polonyalı öğrencisi Kasimir Twardowski'yle birlikte çağdaş Polonya düşüncesinin özellikle Polonya mantığının oluşmasına yardım etmiştir. Bu 19.yy sonu Viyana'sında 20.yy'a şekil veren Ersnt Mach ve Albert Einstein gibi fizikçilerden, Arthur Schnitzler ve Hugo von Hoffmansthal gibi edebi şahsiyetleri ve

Gustav Klimt gibi sanatçıları içeren entelektüel hayatın çiçeklenmesinin bir parçasıdır.

Kıta felsefecileri tarafından intentionalite 20.yy fenomenolojisinin ana teması olarak işlenmiştir. İntentionalite'nin ilk olarak zihinle dünya arasındaki ilişkiyi oluşturmada Husserl tarafından yayıldığı düşünülüyordu ve sonra M. Heiddeger tarafından eleştirildi ve radikalleştirildi. Brentano'nun felsefe tarihinden verimli bir şekilde faydalanıp, farklı bir yorum katarak gelirştirdiği ve fenomenolojinin çalışma konusunu oluşturan intentionalite kavramıyla 20.yy'ın standart tarihi, bilinç ve onun nesnesinin problematiğini Descartes ve Kant tarafından başlatılan modern geleneğin sonucu olarak tanımlamaktadır.

Brentanon'nun ölümüyle birlikte birçok el yazısı basılamamıştır. Brentano'nun öğrencisi Anton Marty'nin Prag'taki öğrencileri Alfred Kastil ve Oskar Kraus ders notlarını derleyip yayınlamaya çalışmışlardır. Ama bu çalışmalar tam bir sonuca ulaşamamıştır. Brentano'nun hayattayken çalışmalarının yayınlanmamış olması ve sonraki dönemlerdeki körlüğü de göz önüne alınırsa, felsefe tarihindeki unutulmuşluğu ve gözden kaçmışlığı daha iyi anlaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

Akyol, Osman Faruk: **Thomas Aquinas, Doctor Angelicus, Hayatı, Eserleri ve Düşüncesi**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005.

Albertazzi, Liliana: **Immanent Realism, An Introduction to Brentano**, Volume 333, Springer, Netherlands, 2006.

Albertazzi, Liliana, Libardi, Massimo, Poli, Roberto: **The School of Franz Brentano**, (Çevrimiçi), http://books.google.co.cr/books?id=hea-cY_JkQcC&printsec =frontcover&hl=es&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 25 Mayıs 2011.

Bergman, Gustav: **Realism, A Critique of Brentano and Meinong**, The University Wisconsin Press, METU Library, B3212.Z7 B4.

Brentano, Franz: **Psychology from an Empirical Standpoint**, Edited by Oscar Kraus, English Edition Edited by Linda L. Mc Alister, Translated by Antos C. Rancurello, D. B. Terrell and Linda L. Mc Alister, New York, Humanities Press, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973.

Brentano, Franz: **Descriptive Psychology**, Translated and Edited by Benito Müller, Routledge London and New York, 1995.

Brentano, Franz: **The Theory of Categories**, trans. Roderick Chisholm, Norbert Guterman, The Hague: Nijhoff, 1981.

Brentano, Franz: **On the Several Senses of Being in Aristotle**, Edited and translated by Rolf George, niversity of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1975.

Brentano, Franz: **The True and Evident**, trans. Roderick Chisholm, Ilse Politzer, Kurt Fischer, London: Routledge, 1966.

Brentano, Franz: **The Origin of our Knowledge of Right and Wrong**, Edited by Oskar Kraus, Trans. Roderick Chisholm and Elizabeth H. Schneewind, Humanities Press, New York, 1969.

Chisholm, M. Roderick: **Brentano and Intrinsic Values**, Cambridge University Press, 1986.

Chisholm, M. Roderick: **Brentano on Descriptive Psychology and the Intentional**, Edited by Edward N. Lee and Maurice Mandelbaum, Tho Johns Hopkins Press: Baltimore, 1967.

Descartes, Rene: **Meditasyonlar**, çev. İsmet Birkan, BilgeSu Yayınları, Üçüncü Meditasyon, Ankara 2007.

Ekren, Uğur: **Gerçek ve Kurmaca Nesneler**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 7, İstanbul, Mart 2005.

Ekren, Uğur: **Franz Brentano, Hayatı, Eserleri, Okulu ve Felsefesi I**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 9, Mart 2006.

Ekren, Uğur: **Alexius Von Meinong ve Nesneler Teorisi**, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, İstanbul, Mart 2010.

Ekren, Uğur: **"Kant hakkında: Franz Brentano ve Henry Sidgwick"**, Teoman Duralı'ya Armağan, Bir Felsefe-Bilim Çağrısı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.

Ekren, Uğur: **Entia Irrelia ile İlgili Hatalı Öğretinin Kökeni Üzerine**, Felsefe Arkivi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Sayı 31, İstanbul, 2007.

Ekren, Uğur: **" Franz Brentano'da Duygusal Değerler Olarak İyi ve Güzel"**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Günleri 3, Felsefe Sorunu Olarak Güzel ve İyi Sempozyumu, 16-17 Nisan 2009.

Genç, Mehmet Sabri: **Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark**, Kutadgu- Bilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 11, Mart 2007.

Genç, Mehmet Sabri: **Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri**, Kutadgu- Bilig Felsefe-Bilim Dergisi, Sayı 12, Kasım 2007.

Hedwig, Klaus: "Intention: Outlines for the History of a Phenomenological Concept", **Philosophy and Phenomenological Research**, Vol. 39, No.3, Mar., 1979, pp.326-340.

Huemer, Wolfgang: **The Stanford Encylopedia of Philosophy**, **"Franz Brentano"**, (Çevrimiçi) http://plato.stanford.edu/entries/brentano/, 25 Mayıs 2011.

Hickerson, Rayn: **The History of Intentionality "Theories of Consciousness from Brentano to Husserl"** , London; New York: continuum, c2007.

Husserl, Edmund: **Logical Investigations**, Volume II, Routledge & Kegan Paul London and Henley, Humanities Press Inc.: New Jersey,1970.

Jacquette, Dale: **The Cambridge Companion to Brentano**, Cambridge University Press, 2004.

McAlister, Linda L.: **The Philosophy of Brentano**, Gerald Duckworth&Co. Ltd., Great Britain, 1976.

Mezei, M. Balázs, Smith, Barry: **The Four Phases of Philosophy**, (Çevrimiçi), http://books.google.com/books?id=YPz2Na2L1YQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 20 Nisan 2011.

Moran, Dermot: "**Franz Brentano**", **Introduction to Phenomenology**, 1999, (Çevrimiçi), http://site.ebrary.com/lib/istanbul/, 20 Mayıs 2011.

Poli, Roberto: **The Brentano Puzzle**, Ed. Roberto Poli, Ashagate Publishing Company, 1998.

Smith, Barry: **Austrian Philosophy, The Legacy of Franz Brentano**, Open Court Publishing Company, Chicago and la Salle, Illionis 1994, Paper Back Edition 1996.

Smith, David Woodruff: **Husserl and Intentionality**, (Çevrimiçi), http://books.google.com/books?id=SaCQHaPPz7UC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_ summary _r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 25 Mayıs 2011.

Wolénski, Jan: **Reism**, (Çevrimiçi), http://plato.stanford.edu/entries/reism/, 20 Temmuz 2011.

Zweig, Stefan: **Dünün Dünyası**, Çev. Burhan Arpad, Milliyet Yayınları, 1.baskı, İstanbul, Eylül 1971.